

Dr Andrija Radenić

BENE BERIT U SRBIJI I JUGOSLAVIJI* 1911-1940.

Prva jevrejska organizacija u formaciji *loža* Bene Berita (Sinova Saveza), preciznije Nezavisnog Ordena Bene Berit - N.O.B.B. - u Srbiji osnovana je 1911. godine pod imenom *Srbija*. Godina osnivanja nije bila uslovljena nekim prelomnim događajem u odnosima Srba i Jevreja ili samih Jevreja Srbije. Te godine, nakon višegodišnjih izviđanja i nastojanja, usledila je samo završna akcija inicijatora i osnivača prve podružnice beneberitske sveobuhvatne svetske jevrejske organizacije u srpskoj državi. Kasnije će biti osnovano još pet ovakvih *loža* pod drukčijim okolnostima u granicama veće, jugoslovenske države.

PRAVI RAZLOZI I CILJEVI OSNIVANJA BENEBERITSKIH LOŽA

Sve lože Bene Berita u svetu, prema tome i u Srbiji, a zatim u Jugoslaviji, osnovane su i delovale su kao humanističke i humanitarne organizacije na ravni opštečovečanske borbe za ravnopravnost, blagostanje, toleranciju... Od bitnog značaja bili su povodi koji su inspirisali i podsticali već osnivače Bene Berita četrdesetih godina XIX veka u Njujorku i njihove sledbenike svuda u dijaspori. Vremenom sa dodatnim argumentima novih potreba i mogućnosti samo se proširivala prvobitna platforma tih organizacija.

Nezavisni Orden Bene Berit (B'naj B'rit) bio je osnovan u Njujorku na osnivačkom skupu dvanaest nemačkih doseljeničkih članova jevrejske zajednice Sjedinjenih Američkih Država sa preduzetnikom (*Maschinenbauer*) Henri Džonsonom (Heinrich Jonas 1801-1866) na čelu. Skup je održan u jednoj njujorškoj kafani 13. oktobra 1843. sa zadatkom da oformi organizaciju koja će da deluje kao sveobuhvatna nacionalna jevrejska, za razliku od postojećih jednosmernih, verskih, političkih, strukovnih, kulturnih, dobrotvornih udruženja jevrejskog naroda.

Za simbolično znamenje odabrana je *Menora* sa sloganom *Dobročinstvo, Bratska Ljubav i Sloga*. U misionarskoj ulozi predviđeno je učešće u svim časnim i nužnim patriotskim i čovekoljubivim akcijama, utvrđenim odredbama specifične Konstitucije. Akcenat je ostavljen na braniku ugroženih pripadnika jevrejskog življa usled delovanja spoljnih neprijateljskih faktora antisemitizma i unutrašnjih nepovoljnih agensa siromaštva, beznađa,

* Zadržali smo naziv Bene Berit, prema postulatima istoriografske nauke, onako kako je pisano i govoreno svojevremeno u Srbiji i Jugoslaviji, poput drugih zemalja Orijenta; dok se u zemljama engleskog, nemačkog područja odomacio: B'naj B'rit, a u Izraelu - Bne Brit.

ANDRIJA RADENIĆ

netrpeljivosti, neznanja... Razvojem cionističkog pokreta u dijaspori, te nacionalno oslobodilačkih oružanih borbi u Palestini i napokon, ostvarenjem milenijumskih snova obnove izraelske države, među primarnim obavezama isticani su doprinosi u tim poduhvatima.

Već u prvoj deklaraciji, propisani su zadaci: "jačanja duhovnog i moralnog karaktera" pripadnika "po poreklu, životnim načelima čovekoljublja, potpomaganja nauke i umetnosti; ublažavanja nevolja siromašnih i pomoći potrebnih; posećivanja i negovanja bolesnih; pomaganja žrtava progona i stajanja uz njih u svim situacijama".¹ Stranačke političke rasprave kao i sve druge netrpeljive razmirice, zasnovane na razlikama aškenaza i sefarda, ortodoksa i neortodoksa... izričito su zabranjene. Odmah na početku demantovane su zlonameme tvrdnje o uzročno posledičnoj vezi osnivanja Bene Berita sa razmiricama u Savezu masona usled pojave antisemitizma ispoljenog u netoleranciji prema Jevrejima, pa i jevrejskim članovima masonskih loža uprkos njihovoj univerzalnosti. Ali, bez obzira na te demantije, u nejevrejskoj javnosti i državnoj administraciji većine zemalja sveta, lože Bene Berita biće uopšteno tretirane kao masonske ili bar svojevrsno masonske, uglavnom u pežorativnom značenju. U masonskom Savezu, beneberitske lože smatraće se, po pravilu, nemasonskim; u najpovoljnijoj interpretaciji kao atipične polumasonske organizacije... Među samim članovima Bene Berita bilo je i biće, ipak, i onih koji istupaju kao masoni, bez obzira na nemasonsku pa čak i antimasonsku većinu svoje beneberitske braće.

Nesporazumi su poticali i potiču pretežno iz preovlađujućeg neznanja *profanih* o pravom karakteru masonskih organizacija. One nisu bile i neće biti onakve kakve ih prikazuju njihovi protivnici, nego takve kakve moraju biti po konstituciji i pragmi: humanističke i humanitarne, nacionalne i univerzalne... Sa devijacijama koje se ispoljavaju, između ostalih, u povremenim ispadima protiv Jevreja i *suviše brojnih* jevrejskih članova masonerije. To je dovelo do toga da među osnivačima Bene Berita prednjače bivši članovi masonskih loža. Tako nešto biće neizbežno i u Srbiji, odnosno Jugoslaviji, iako u manjim razmerama i sa manje znanim akterima.

Samosvojnost loža Bene Berita označena je imenom i radom. One su čisto jevrejske i njihova delatnost je javna. U masonskim ložama članstvo se bira bez obzira na nacionalnu i versku pripadnost, a rad se odvija u potpunoj tajnosti. Ne smeju se obelodaniti ni imena članova, ni sadržaj, ni ceremonijal njihovog rada. Zlonamerna kao i dobronamerna identifikacija Bene Berita identitetom masonske organizacije zasniva se na ceremonijalu sastanaka u posebnom zdanju Hrama, strogom odbiru članova (iako ne po istom kriterijumu), izuzetnim zadacima i dometima delovanja... Oni su svojstveni i Bene Beritu i masonstvu iz razloženih razloga a ne *satanskih* kako to obrazlažu njihovi protivnici u *lovu na veštice*. Istovetni tretman masonskih i beneberitskih loža od strane državne vlasti u Srbiji kao i u Jugoslaviji vidljiv je već po registraciji. U godinama ustavne vladavine parlamentarnih režima one se podjednako vode kao humanitarne organizacije. U godinama preovladanja *pronacističkog* uticaja premoćne Hitlerove i hitlerovske Nemačke 1939-1941. njima će se

1 *Jüdisches Lexikon*, 1190.

istom zakonskom odredbom zabraniti rad. Zaplenjeni arhivi ne samo masonskih i beneberitskih loža već i Rotari klubova registrovaće se pod istim nazivom masonskih dosijea. (U depoima Arhiva Jugoslavije čuvaju se pod istom brojčanom oznakom - F 100 - masonskog fonda.) Za opravdanje, nadležni mogli su navesti da su sve tri organizacije univerzalne, hijerarhijski povezane inostranim višim instancama

Avram Ozerović
(1. 10. 1848–24. 3. 1916)

ja ostala su nam nepristupačna), Bene Berit je u međuvremenu stekao ugled "najstarije i najrasprostranjenije uslužne jevrejske organizacije" (na engleskom "*Service organisation*"). U 1870. godini broj njegovih članova u svetu iznosio je oko 500.000 muškaraca i žena starijeg i omladinskog uzrasta. Muškarci, odvojeni od žena, bili su organizacijom okupljeni u 1.700 muških loža. U Izraelu 1967. bilo je 156 beneberitskih loža.²

Prva loža Bene Berita u Srbiji, *Srbija* otvorena je (tek ili već, zavisno od mesta i vremena razmatranja) 8. februara 1911. u Beogradu. Otvorio ju je *brat* Sigmund Bergl (10. X 1843. - 3. XI 1902.) iz Nemačke po ovlašćenju centralnog Generalnog komiteta Bene Berita, tada sa sedištem u Čikagu. Tom izvanrednom događaju, za Jevreje Srbije, predhodile su više

2 *Encyclopedia Judaica, Jerusalem, Israel 1971, 148.*

ANDRIJA RADENIĆ

godina nastojanja najeminentnijih ličnosti srbijanskih, ponajviše, naravno, beogradskih Jevreja da se to dogodi. Iz, moglo bi se reći, imperativnih razloga da se sve neugodnije rasprave među samim Jevrejima otklone blagorodnim delovanjem sveobuhvatnih beneberitskih organizacija.

Trzavice su ispoljavane učestalim nesporazumima između starosedelaca sefarda i novodošljaka aškenaza, kao i sve većim razlikama između sve bogatijih i sve siromašnijih pripadnika jevrejske zajednice. Nedoumice su narasle usled razočaranja onih koji su članstvom u kosmopolitskim masonskim organizacijama očekivali spasenje od nabujalih antisemitskih ispada. Oni su doživljavali traume usled pojava antisemitizma i u masonskim organizacijama. Njima je izlaz najavljen u ložama Bene Berita koje su po metodima i ciljevima rada asocirale na lože masonerije. U beneberitskim ložama poput masonskih radilo se prema ingerencijama svetske centrale, u granicama regionalnih razgraničenja, sa ritualima osvećenja i posvećenja, sa ciljevima nacionalnim i opštečovečanskim, sa revnošću odabranih u svakom pogledu...

Razlozi razmirica izazvanih razlikama u poreklu i blagostanju bili su svima znani. Za masonske razloge znali su samo pojedinci; prećutani su ili su ostali nepoznati. U vezi sa prvim razlogom, sefardsko aškenaskih razmirica, informativna su sećanja jednog od čelnika lože *Srbija* Arona Alkalaja: "1907. godine, dakle, četiri pre osnivanja lože *Srbija*, prolazio je kroz Beograd Efrajim Kon, direktor škole nemačkog *Hilfsferajna* u Jerusalimu. U razgovoru" sa izvesnim članovima beogradske jevrejske zajednice "koji su mu se žalili na podvojenost sefarada i eškenaza, gospodin Kon je primetio da bi valjalo osnovati Ložu Bene Berit radi *unošenja harmonije i odstranjivanja sukoba*." (Naglasio A. R.) Na to su se "dvadesetorica" uglednih beogradskih Jevreja, "među njima...dr David Alkalaj, Rešofski, Štang, dr Samuel Pops i Ozerović" obratili krajem "1908. godine Nemačkoj Velikoj Loži tražeći da ona otvori (po čistoj masonskoj terminologiji bi stajalo "da unese svetlo u") Ložu Bene Berit u Beogradu."

Na ovo pismo nije stigao odgovor, kao što se docnije saznalo, zato što je berlinska Velika Loža smatrala da Balkan nije njeno područje. "Ali, ideja je pala na plodno tlo: berlinska Loža... obratila se američkoj Egzekutivi, koja je krajem 1910. godine delegirala Sigmunda Bergla sa ovlašćenjem da otvori beogradsku Ložu. Važnost osnivanja Lože u Beogradu sastojala se (i) u tome što je Beograd bio na kapiji Orijenta za osnivanje drugih Loža i što je to bila jedna eminentno sefardska sredina, jer u to doba, sem, izgleda Plovdiva nije bilo drugih loža u centrima u kojima žive sefardi."³

Svečano otvaranje lože *Srbija*, po broju 676. Lože Bene Berita, izvršeno je u jednoj sali, tada najvećeg, Grand-hotela u Srbiji (vlasnik joj je bio Dušan Đ. Miličević, jedan od čelnika

3 *Spomenica 1927-1932, Loža "Zagreb" 1090 N.O.B.B. Zagreb 1933, 45.* Na osnivačkoj skupštini prve Lože Bene Berita u Srbiji, prisutni su u spisak osnivača upisani ovim redosledom: 1. Adolf Rešofski (u nekim spisakovima Rešovski); 2. Avram Ozerović; 3. Avram Lević; 4. Avram D. Farhi; 5. Adolf Štem; 6. Aleksandar Nahman; 7. dr Bukus Alkalaj; 8. dr Bukić Pijade; 9. Benko Davičo; 10. dr David M. Alkalaj; 11. dr Isak Alkalaj; 12. Ignjat Štang; 13. Jakob S. Davičo; 14. Benaroyo Nisim; 15. Rafael (Rafailo) Finc; 16. dr. Samuel (Samuilo) Pops; 17. dr Solomon I. Alkalaj; 18. dr Fridrih Pops; 19. Ferdinand Majer; 20. Hajim I. Alkalaj; 21. Šemaja De Majo. (AJ, 100-F23-450).

srpske masonske lože *Pobratim*) u prisustvu najjementnijih ličnosti sefardske i aškenaske jevrejske zajednice. Svi su se slagali "u izjavama da im je otvoren te večeri jedan nov horizont saznanja o uzvišenosti.... zadataka, o značenju jevrejske solidarnosti koja spaja sve Jevreje ciljevima Ordena" Bene Berit. "Svi prisutni jednim" zamahom "shvatiše da je tu po sredi viši, uzvišeniji i idealniji smer, daleko snažniji i dublji od ciljeva drugih" manje obuhvatnih jevrejskih institucija. Loža Bene Berita u Beogradu okupljala je "ugledne Jevreje oba kulta [sefardskog i aškenaskog]... pomirljiva duha i dobre volje." Posle mnogo godina, njeni pobornici mogli su istinito konstatovati da su "Ložini članovi, delujuć" sredstvima Lože "uspeli da postepeno ali sigurno uklone" ili bar "stišaju nezgodne pojave" sukobljavanja aškenaskih i sefardskih Jevreja.

Prema tom osvrtu, broj članova u prvoj godini postojanja iznosio je dvadeset i jedan, dve godine dočnije taj broj se povećao na trideset osam. Svojim zalaganjima i ulaganjima ova beneberitska Loža je doprinela osnivanju *Ženske jevrejske radničke škole i Jevrejskog gimnastičkog društva*. Na Ložnim sastancima držana su predavanja "iz hebrejske istorije, iz istorije Ordena (Bene Berita), o socijalnim i privrednim problemima jevrejstva, o omladinskom pitanju, o hebrejskom jeziku, o talmudu i o (tada) famoznom Bajlisovom procesu, optuženom za "čedomorstvo". Taj obimni rad bio je prekinut godinama dva Balkanska rata i Prvog svetskog rata. Prva posleratna sednica Lože u granicama novostvorene Jugoslavije i dalje pod imenom *Srbija* održana je tek 12. novembra 1919.

Ujedinjenjem Srbije sa teritorijama Hrvatske i Vojvodine u granicama Jugoslavije povećao se problem antisemitizma. U krajevima pod Austro-Ugarskom antisemitski izlivi su spadali u *normalne pojave* pa su i tamošnji Srbi bili više inficirani antisemitizmom nego srbijanski. Ostalo je u sećanju kako se u beogradskoj beneberitskoj Loži "budno pratio svaki slučaj izliva antisemitskih osjećaja, pojačanih usled novih pokrajina u kojima neprijateljsko držanje prema Jevrejima u prošlosti nije bila tako retka pojava. Loži *Srbija*, koja je u svom krilu imala veliki broj Jevreja zaslužnih u ratu, stajao je u pogledu" antisemitizmom nametnutih "intervencija na raspolaganju veliki moralni kapital srpskih Jevreja". Njihovo "je držanje za vreme ratova bilo uvek osobito isticano od strane najmerodavnijih zvaničnih faktora... Broj takvih intervencija nije bio mali, a uspeh" je zajamčen povoljnim reagovanjem državnih vlasti u odbrani ravnopravnih prava Jevreja u Jugoslaviji, kao u predratnoj Srbiji.⁴

U vezi sa sefardsko-aškenaskim razmiricama: "Prisustvo Ložine braće u obema jevrejskim zajednicama i u Savezu jevrejskih veroispovednih opština" bilo je toliko blagotvorno da su i te razmirice, povremeno reanimirane izazovima netrpeljivih - sve brže i lakše izgladivane. Tako je: "I [onovremeni] spor oko starog jevrejskog groblja koji je pretio da se razvije između obeju opština izravnat i izgladen pomirljivom akcijom" ove beneberitske Lože.⁵

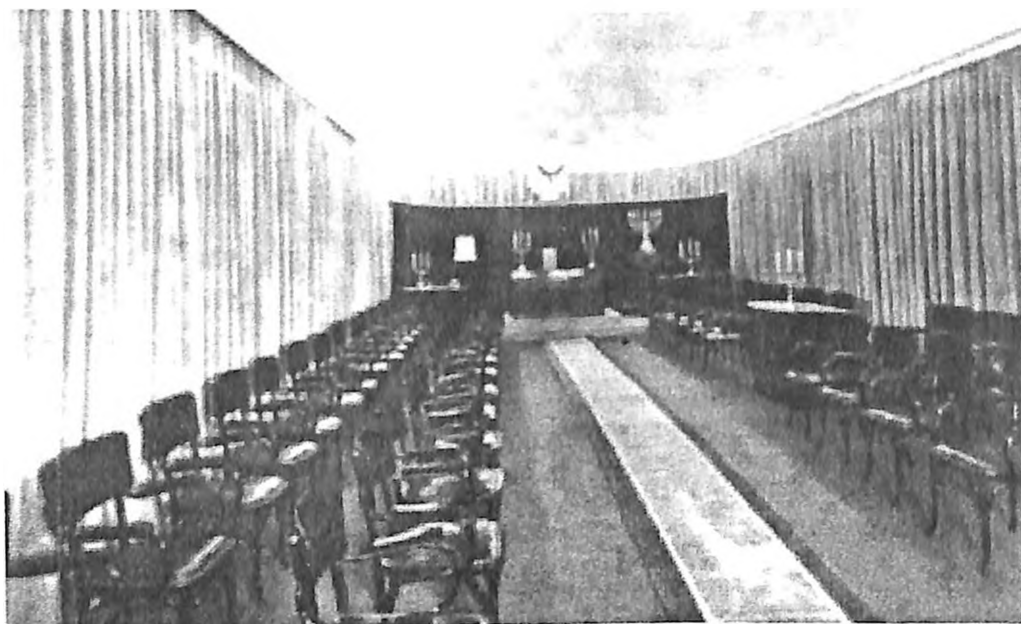
Na polju *dobročinstva* rezultati su bili sve raznovrsniji i mnogobrojniji. Pomagane su učestale humanitarne akcije. Samo u razmaku od 1922. do 1932. loža *Srbija* je dala

4 Spomenica..., str. 47.

5 Isto, 49.

ANDRIJA RADENIĆ

dobrovoljne priloge u sumi ondašnjih stabilnih i punovrednih 250.000 dinara. Dodelila je redovnu novčanu potporu Jevrejskoj čitaonici i Jevrejskom gimnastičkom društvu. Doprinela je zidanju Jevrejskog doma i aškenaskog templu... Posle smrti njenog dugogodišnjeg predsednika Solomona Alkalaja osnovala je dobrotvorni fond pod Alkalajevim imenom, dobrotvornim priložima svojih članova. Izvan beogradskog područja, novčano je omogućila besprekoran rad Jevrejskoj bolnici u Subotici. Uzela je "vidnog učešća u akciji spasavanja bitoljskih Jevreja od pauperizma kakav je vladao valjda samo u srednjem veku u jevrejskom getu."⁶ Isticala se i sumama darivanim cionističkom *Keren Hajesodu*. Do 1928. godine u iznosu od 105.000 dinara. Potpomagala je i stvaralaštvo u kulturi, umetnosti... Omogućila je zapaženu izložbu velikog jevrejskog slikara Leona Koena. Njeni imućni članovi realizovali su u najvećoj meri plan otkupa i sabiranja Koenovih slika za kolekciju koja je trebalo da ostane u trajnom posedu Beograda i beogradskog jevrejstva. Spomenik izginulim jevrejskim ratnicima na jevrejskom groblju podignut je 1927. godine zahvaljujući pretežno novčanim doprinosima članova Bene Berita.⁷

Hram Lože "Zagreb". Fotografija iz *Spomenice Lože 1927–1939*.

Loža *Srbija*, zahvaljujući materijalno dobrostojećim članovima, isticala se i doprinosima za potrebe Jevreja u drugim zemljama. Značajni su bili njeni prilozi: rabinskom seminaru u Beču, postradalim "rabinima u Smimi, Damasku, Bugarskoj, Ukrajini, Palestini". Dešavalo

6 Isto, 50.

7 Isto, 49-51.

se da je ova Loža "kao član međunarodne jevrejske zajednice slala u inostranstvo... veće sume nego što je davala za pomaganje domaće sirotinje."⁸ Pri tome se rezonovalo da u Beogradu među Jevrejima nema "ni velikih bogataša ali ni izrazite sirotinje." To rezono- vanje, međutim, nije se zasnivalo na objektivnoj proceni relacija jer je jevrejska sirotinja u Beogradu stalno premašivala *dobro* situirane sunarodnike. Uz to, nasuprot uvreženom ubeđenju nejevreja, jevrejski bogataši su prilično zaostajali za nejevrejskim (Krsmanović, Vajfert, Bajloni, Dunderski...). Tako je, uostalom, bilo u svim zemljama sveta, bez obzira na *rotčildovska* strčanja!

U 1927. godini u loži *Srbija* proslavljen je izbor njenog člana, *brata* Šemaja de Maja za poslanika u Narodnoj Skupštini Jugoslavije. On, naravno, nije postao narodni poslanik zato što je bio član Bene Berita, ali u ovom kontekstu time se ne obezvređuje značaj i ove činjenice. Kao što se ne umanjuje ni umesnost ponositog sećanja na izbor beneberitskog *brata* dr Bukića Pijade u delegaciju lekara Opštine grada Beograda na lekarski kongres u Varšavi iste godine.⁹

Tek 1927. godine u granicama Jugoslavije, inicijativom lože *Srbija* kao matice osnovana je u Zagrebu druga beneberitska Loža na ovim prostorima pod imenom *Zagreb*. Pre toga (hteli ili ne hteli, slično masonskom redu i redosledu) primljeni su u članstvo *Srbije* "dvadesetorica zagrebačkih kandidata" da bi kao članovi univerzalnog jevrejskog Bene Berita stekli pravo na osnivanje zavičajne zagrebačke Lože. "Ova dvadesetorica novouvedene *braće* i trojica starih zagrebačkih članova lože *Srbija* održali su tokom leta i jeseni 1927. nekoliko sastanaka da se međusobno upoznaju i izmene misli o različitim jevrejskim i ložinskim pitanjima i problemima. Konačno je 20. novembra 1927. izvršena u ime (nadležne) Velike Lože u Istanbulu [slično proceduri masonskih loža], po njenom delegatu, mentoru lože *Srbija*, Solomonu Alkalaju, a uz asistenciju predsednika lože *Srbija* Bukića Pijade, svečana instalacija lože " *Zagreb*. Funkciju mentora vršio je pri tom beogradski *brat* rabin Šlang.

S obzirom na različitu imovinsku i ideološku strukturu zagrebačke, i uopšte hrvatske jevrejske zajednice, u poređenju sa beogradskom, srbijanskom, (veća asimilatorska težnja, bolji imovinski status, stroža jedinstvenost u stranačkom političkom angažmanu - sa aškenaskom prevagom bez sefardske protivteže, pa i zapaženija zastupljenost u regulamim masonskim ložama) struktura članstva lože *Zagreb* se u izvesnoj meri razlikovala od beogradske. Prema stilizaciji osobenog rečnika, ta razlika se ispoljila u tome: "da bar ispočetka u svoje redove ne primi eksponovane ličnosti u političkom životu jevrejstva, nego da okupi oko sebe manje istaknute ali staložene i vredne elemente koji će umeti da tihim, predanim i otmenim radom stvore atmosferu u kojoj će se posle moći da nađu pristalice svih slojeva modernog jevrejstva, kakav god oni imali stav u religioznim, političkim ili socijalnim pitanjima na zajednički rad u korist visokih ciljeva... Ordena" Bene Berita.

8 Isto, 51, 49, 52.

9 Isto, 52.

ANDRIJA RADENIĆ

U takvim okolnostima, sa shvatanjima prefinjenog odbira odabranih, uz polaganje "važnosti više na kvalitet nego na kvantitet" ne samo što se startovalo s malim brojem članstva već se istrajalo još više nego u Srbiji u postupnom povećavanju broja članova. U prvom petogodišnjem razdoblju, od 1927. do 1933, od početna dvadeset i tri člana, sa "tek dvadeset i sedam novih članova", broj članstva u loži *Zagreb* porastao je do svega pedeset. A tada je sama Zagrebačka jevrejska opština imala preko 9.000 članova. Ova nesrazmera nije smatrana negativnom posledicom nezainteresovanosti, nego naprotiv, pozitivnim znakom visokovrednovanog odbira u izboru. U duhu visokih ideala isticano je i ukidanje upotrebe akademskih i svih drugih titula i zvanja u međusobnom komuniciranju. Time se dokazivala tvrdnja "da među *braćom* nema [bolje reći ne sme biti] nikakvih vanjskih razlika i da vredi samo čovek." Od početka svoga rada beneberitska loža *Zagreb* afirmisala se takođe radom "na karitativno-socijalnom području, u propalestinskoj (sve više cionističkoj) akciji, i na jevrejskom kulturno-umetničkom polju."¹⁰

Dr Bukić Pijade i dr Isak Alkalaj. Bukić Pijade
(levo), (1881–1943), Isak Alkalaj (1880–1978)

U karitativnom radu najviše vremena je utrošeno i najviše novca uloženo za podizanje jevrejske (židovske) bolnice u Zagrebu. Od sakupljenih 3,600.000 dinara u gotovom i obveznicama, do 1933. godine, članovi zagrebačke beneberitske Lože dali su blizu 25 procenata. U sumi od 750.000 dinara potrošenih za proširenje i "konsolidovanje" Švarcovog

¹⁰ Isto, 30-31.

jevrejskog staračkog doma, malobrojni članovi jevrejske lože *Zagreb* darovali su 400.000 dinara. Pretežno njihovom zaslugom, 1931. godine, bilo je osnovano *Društvo jevrejskih zanatlija za unapređenje zanatstva i pomaganje zanatlijske omladine jevrejskog porekla*. Jedan od prvih čelnika, "prvi maršal" lože *Zagreb* - Maks Bauer ostavio je legat od tada ne malovrednih 25.000 dinara organizaciji jevrejskih zanatlija. Sličnu zaslugu Loža je stekla ulaganjima njenih članova u Židovsku štednu i kreditnu zadrugu "Ezra". U subvencionisanju naučnih institucija i izdavačkih edicija literarne i znanstvene prirode, zagrebačka jevrejska Loža je učestvovala sa oko 75.000 dinara. U trezoru zagrebačkog Bene Berita našlo se para i za nevoljnike izvan Jugoslavije. Za "žrtve zemljotresa u Bugarskoj 3.000 dinara, za žrtve protivjevrejskih nemira u Turskoj (takođe) 3.000..."¹¹

U propalestinskoj aktivnosti udeo beneberitske Lože u Zagrebu bio je, pored udela čisto cionističkih organizacija, najveći. Tih godina, predsednik Cionističke egzekutive i *Jewish Agency* Nahum Sokolov bio je istovremeno i istaknuti član jedne od beneberitskih Loža. Prilozi zagrebačke Lože u prvih pet godina njezinog rada, počev od 1927. iznosili su oko 250.000 dinara "ne uračunavši tu privatne darove braće."¹² Gotovo jednakih razmera bio je udeo u finansiranju: zagrebačke predstave jevrejskog pozorišta *Habime*; jevrejske pozorišne trupe iz Vilna; gostovanja tada slavnog umetnika Baratova; stipendija opernog pevača Maria Rotmilera, kipara Slavka Brina, slikara, ilustratora Biblije Abela Pana i slikara brata Kaufmana. Na kraju prvih pet godina rada za ove i druge humane svrhe osnovan je u ovoj Loži *Fond Bratstva i Dobročinstva* sa početnim kapitalom od 200.000 dinara.¹³

U vezi i sa ložom *Zagreb*, kao i svim drugim istorodnim ložama, treba znati da se ceo njen rad, prema načelima Bene Berita odvijao "na diskretan i nečujan način", da nije "nikada kao celina nastupala u javnosti i nikada u prostorijama" njezinim "nisu prebivale osobe koje ne spadaju" u njeno "kolo." Sam rad obavljen je, uglavnom, na plenarnim sednicama, koje su se održavale svakih četrnaest dana. Najmanje dva puta godišnje držane "su javne sednice sa sestrama (ženama braće) pri čemu su držana predavanja o opštim problemima jevrejstva", naravno, "pod prizmom delovanja i ideja Ordena."¹⁴

Za razumevanje karaktera Ordena (a samim tim i karaktera svih misionarskih udruženja u službi čoveka, naroda i čovečanstva) valja navesti reči predsedavajućeg svečarskog skupa: "Starali smo se i staramo se vazda da uverimo sami sebe kako stupanjem u Ložu i pripadanjem Ordenu Bene Berit proživljavamo unutarnju metamorfozu koja upliviše, odgaja i menja karakter čoveka i kako pripadnost Loži nameće dužnost njenim članovima da se u privatnom životu vazda daju voditi načelima Ordena, da iskorene iz svog srca mržnju i srdžbu, da poštuju i tuđe nazore, da se sa razumevanjem udube u mentalitet svojih protivnika i da ovako stvore preduslove zajedničkog rada za sveopšte dobro."¹⁵

11 Isto, 32-34. Izveštaj tajnika Julija Fišera.

12 Isto, 34.

13 Isto, 35.

14 Isto, 36-38.

15 Isto, 37.

ANDRIJA RADENIĆ

Treća jugoslovenska Loža Ordена Bene Berit osnovana je 1933. godine u Sarajevu pod zaštitom instalatora beogradske matične lože *Srbija*. I ona je poput svih drugih: jevrejski sveobuhvatna i opšteljudski univerzalna. Sa razumljivom dozom preteranog uopštavanja, istaknuto je i tom prilikom da su: "Iza svih pozitivnih akcija" koje su od osnivanja Bene Berita u prvoj polovini XIX veka "pokretači Jevreji u oblasti socijalnog i humanog rada stajale mnogobrojne Lože Bene Berita, organizovane u svim delovima sveta." Tada, 1933. ukupan broj njegovih članova iznosio je preko dvesta hiljada.¹⁶ Loža *Sarajevo* rukovodena je istom idejom vodiljom prebrođenja razmirica između "ortodoksa i neologa, cionista i asimilanata, sefarada i eškenaza" pa i onih koje su poticale iz staleških i klasnih razlika.

Nedoumice izazvane posebnim ritualom, posebnim simbolima, posebnim hramom..., koje su asociirale na masonske rituale, simbole, hramove i ovde su morale biti otklonjene uvek istim argumentima. Ponavljalo se: nema zajednica, udruženja, društava, organizacija bez rituala, simbola i simbolike. Nisu izostala ni kritičarska pitanja: Čemu hram? "Čemu simbolična figura vratara i čuvara u hramu?" Zašto je uopšte stvoren "drugi hram, nad čijim portalom strogo bdi čuvar, kad imademo već jedan od državne vlasti priznati veliki, a po svojoj tradiciji i stariji hram, čija su vrata [za razliku od beneberitskih] svakom Jevrejину vazda otvorena?"¹⁷

Odgovor se zasnivao na tradiciji čiji se začeci datiraju od "bratstava" starog i srednjeg veka. Ona su imala svoja mala "svetišta" za razliku od velikih, masovnih svetilišta oficijelnih hramova. Prema nekim istraživanjima, počev od Esena koji su u davnom Izraelu nasuprot Farisejima i Sadukejima delovali u bratskim zajednicama rukovodeni prirodnim božanskim zakonima pravednika. Motivi su bili i ostali "u prometejskom duhu" koji pokreće malobrojne na podvige kojima mnoštvo treba da se nadahnjuje za život bez zlobnih poriva. Sigurno je: "Da se tu ne radi o jednoj tobože višoj kasti koja se izoluje" i predikuje, kako to reče jedan od vodećih članova jugoslovenske Lože (dr Rudolf Rozner) čija objašnjenja mi ovde koristimo. Ali da se i tu nastoji primenjivati učenje Platona o stvaralačkoj eliti koja treba da prednjači misionarskom ulogom predvodnika je izvesno. Ovde se ponavljalo: *Vox populi nije vox Dei*. "Uistinu je obrnuto", od floskule koja pogoduje narodu, narodnim masama i narodnjačkim političarima.

Zaključak u pledoajeu za beneberitski hram bio je kategoričan: I "treba da budu dva hrama - veliki koji čuva staro (božansko providenje) i mali u kojemu se gradi budućnost" božanskog providenja. Polazilo se i od premise da će "biti više harmonije u evoluciji ljudskog društva budu li predstavnici jednih i drugih hramova radili ruku o ruku, jedni čuvajući staro od prenatrženih prevrata, a drugi unoseći oprezno u društvo čisti, obnavljajući duh."¹⁸ Ova komplementarna nužnost u delovanju dva različita hrama sa istovetnom *božanskom* misijom, dokazivana je ovde i argumentima stvaralaštva najumnijih, jevrejskih i nejevrejskih, pregalaca svetskog progresa, Sokrata, Platona, Dostojevskog, Špinoze...

16 Isto, 41. Reči prvog predsednika lože *Sarajevo* dr. Vite Kajona.

17 Isto, 65. Reči dr Rudolfa Roznera u kontekstu predavanja na sednici lože *Zagreb*, 13. februara 1929.

18 Isto, 77.

Od interesa je i kako je u prilog beneberitskog kodeksa kazivano da "početke Loža i Ložinih ideja" treba "tražiti u onim mnogim tajnim krugovima" koji su se vekovima stvarali i širili među "relativno malo ljudi." Naglašeno je "da merila kojima" se u masama mere svakodnevnosti različita su od merila "večnih vrednosti" koje se stvaraju u zatvorenom krugu nepotkupljivih neimara.

Lozinka "bratstva" u Ordenu Bene Berita označava imanentni odnos besprekornog udruživanja Jevreja, ali ne izolovano već u sklopu svih idealnih zajednica ljudskog roda. Cilj beneberitskog bratstva je ovde formulisan porukom "da združi Jevreje koji će negovati i ostvarivati najuzvišenije ideale i interese čovečanstva, da razvija i uzdiže duševni i moralni karakter jevrejskog roda, da potpomogne nauku i umetnost, da ublažuje nevolju bednih, bolnih i sirotih, da žrtvama progona pritekne u pomoć, da udovice i siročad uzima u zaštitu i da ih svim silama pomaže."¹⁹ Ideja misionarstva je vezana idealima podvižnika. "To je zahtev kojemu ne može u celosti da udovolji ni jedan narod, pa ni jevrejski. Ali maleni krug izabranih, pozvanih i posvećenih može biti voljan i sposoban da odgovori i najtežim zadacima. Ovi *kohanim* [odabrani prema Bibliji] koji se regrutuju posebnim sistemom selekcije, čine uži krug Bene Berit u širem krugu Bene Berit, čine naš uzvišeni Orden." U taj Orden se ulazi u procesu "nastojanja oko dobrobiti jevrejske i ljudske zajednice."²⁰

Ponavljano pominjanje interesa jevrejskih zajednica u sklopu interesa svih ljudskih zajednica je bilo i ostalo svrsishodno ovde i zato što su pobornici antisemitizma neumorno ponavljali i dalje da Bene Berit posebno ima za cilj vladavinu Jevreja! Tvrđnja bezvredna ali ne i bezopasna, čak i posle Holokausta.

Od interesa je i kako se u Bene Beritu Srbije vodila rasprava o preimućstvima velikih ili malih loža. Prevladalo je mišljenje zagovornika malih loža sa malobrojnim članstvom; u znaku večne borbe podvižničke manjine protiv "sile i nasilja" većine. Istrajalo se na težnji, bar u teoriji "da članovi Loža budu najbolji među najboljima" kao "misionari". Sa obrazloženjem da u misionarskoj ulozi "ne može da bude svako, ne mogu da budu mnogi, ne mogu da budu mase. To mogu samo retki pojedinci. Njima svet zahvaljuje svaki napredak." Poziva se na "legendu" po kojoj u svako vreme "živi u svetu (svoga) trideset i šest pravednika." Zahvaljujući njima "svet postoji"... "Kad njih ne bi bilo nestalo bi sveta... Oni su (pretežno) nepoznati, često nepriznati, a samo ponekad... obično tek posle smrti" konstatuje se "da je pokojnik bio jedan od [pretpostavljenih] 36 pravednika!"²¹

Ponavljano je kako se u beneberitskim ložama čovek ispravlja, usavršava, približava idealu pravedništva, iako ne uspe da ga dosegne. Prema rečima besednika: "Izvan Lože bili smo bogataši i siromasi, stari i mladi, konzervativni i radikalni, pobožni i ateisti, cionisti i anticionisti, buržuj i socijalisti, ortodoksi i liberali, aškenazi i sefardi koji ni u crkvu ne

19 Isto, 98.

20 Isto, 95. U ovoj besedi zagrebačkog brata Lava Štema "O bratstvu" od interesa je za razumevanje Bene Berita kao Sinova Saveza objašnjenje po kojem: "U najširem smislu riječi, svi su Jevreji Bene Berita, dionici *Abrahamovog saveza*." (Istakao A. R.) A ta "pripadnost *Abrahamovom savezu* znači... žrtvu i aktivnost."

21 Isto, 97.

mogoše skupa a kamoli da bi sedeli za jednim stolom. Svako je govorio svojim jezikom, drugi nije hteo ni da ga čuje" a kamo li da ga "razume." Međutim, "u Loži, iako smo ostali ono što smo bili ranije vani, ipak smo se promenili... jer svi težimo jednakim ciljevima"...²²

Hajim Davičo (1871–1916)

Ideološke osnove Bene Berita bile su u središtu posebne istraživačke pažnje. Nasuprot antisemitskoj tezi o ekskluzivnoj jevrejskoj ideologiji razrađivana je sinteza u spoju "čovečanstva i jevrejstva". Bene-beritske ideje o toleranciji, miru, humanizmu, humanitarnim akcijama bile su i ostale su istovremeno opštečovečanske. Ponavlja se: Bene Berit je "za mir među ljudima, narodima i državama."²³ A uz to, u predosećanju opasnosti od istrebljivačkih akcija antisemitizma postaje sve izraženija ideja o izgradnji jevrejske Palestine. Ali, uprkos svemu, ideja univerzalnog zajedništva ostaje i dalje izrazita. Vidljiva je npr. u imenima beneberitskih loža. Prva jevrejska Loža u granicama srpske države nazvana je imenom *Srbija*, u Hrvatskoj imenom *Zagreb*, u Bosni i Hercegovini *Sarajevo*... Mnoge lože Bene Berita nazvane su imenima čuvenih nejevreja, lišenih antisemitskih predubedenja i ubedenja, Lejbnica, Lesinga, Herdera, Kanta... Citirani glasnogovornik je dodao, da bi jedna beneberitska Loža trebalo da uzme za ime izvesnog ruskog sveštenika iz Proskurova koji se usprotivio pogromskoj rulji i bio ubijen.²⁴

Istorijski datum u dometima Bene Berita Srbije i Jugoslavije do 1941. godine dosegnut je dugo očekivanim danom instalacije nezavisne Velike Lože N.O.B.B. XVIII distrikta, 27. oktobra 1935. godine. Skoro četvrt veka posle osnivanja prve lože *Srbija* u Beogradu pod protektoratom tada nadležne carigradske Velike Lože. Za osnivanje jedne Velike Lože u granicama jedne države bilo je neophodno postojanje najmanje četiri lože. Te, 1935. godine bilo ih je šest. Pored već više puta tri pomenute, u Beogradu, Zagrebu i Sarajevu, po jedna u Novom Sadu (pod imenom dr *Solomon Alkalaj*), Subotici (loža *Matnat Jad*) i Osijeku (loža *Menora*).

²² Isto, 98.

²³ Isto, 107.

²⁴ Isto, 114. Reči dr Lavoslava Šika, *O imenima loža Nezavisnog Ordena Bene Berit*.

Benko Davičo (1871–1913)

Po propisanom ritualu, instalaciju Velike Lože, u granicama novog "distrikta br. XVIII", izvršio je *brat* vrhovni rabin dr Isak Alkalaj, prema dekretu Izvršnog odbora Velike Lože Konstitucije Bene Berit (B'naj B'rit). Ovaj dekret obavezao je "sve lože distrikta br. XVIII da poštuju, slušaju i pokoravaju se odredbama Konstitucije Reda" Bene Berit. Tim činom sve jugoslovenske beneberitske lože oslobodile su se pokroviteljstva Velike Lože XI distrikta sa sedištem u Carigradu, pošto su njene ingerencije prešle na Veliku Ložu XVIII distrikta sa sedištem u Beogradu. Uprava nove Velike Lože sastavljena je od 13 članova sa Velikim Predsednikom dr. Bukičem Pijade na čelu. Oni su se, prema protokolarnoj hijerarhiji, smatrali "među viđenima najviđeniji, među odabranima najodabraniji, među aktivnima najaktivniji."²⁵

U nadahnutom govoru, prilagođenom svečanom trenutku dugo očekivanog otvaranja srpske i jugoslovenske Velike Lože Bene Berita, govoru koji impresionira sastavom brižljivo odabranih reči, svojstvenih oratorima, delegat Egzekutive dr Isak Alkalaj rekao je istinu istakavši privilegije stvaranjem ove Velike Lože. Više se nije morala tražiti matica u drugoj državi, "u tuđini", rad se mogao samostalno planirati i sprovesti "prema svojoj snazi i mogućnosti." Svečarski trenutak iskorišćen je i za isticanje sve primarnijeg zadatka, u cilju stvaranja jevrejske države na tlu Palestine. Još nestvorena već je "mogla da primi hiljadama" Jevreja nemilosrdno gonjenih u sve većem broju država. Članstvu je naloženo

²⁵ *Spomenica svečane instalacije Velike Lože u Beogradu*, 12.

Pehar koji je pripadao loži *Dr Solomon Alkalaj*, Novi Sad

"da pitanje izgradnje" jevrejske države "nikada ne bude zapostavljeno i zanemareno među drugim pitanjima i zadacima"...²⁶

Pomenuto je kako je od osnivanja prve beneberitske Lože u Srbiji 8. februara 1911. prošlo skoro četvrt veka i kako su u međuvremenu od njenih eminentnih članova umrli: Avram Ozerović, Benko Davičo, dr David Alkalaj, dr Samuilo Pops i Šemajo de Majo. Dok su od živih bili još aktivni: Adolf Rešofski, Nisim Benarajo, Avram D. Farhi, Ignjat Šlang, Rafailo Finc, dr Fridrih Pops, Jakov Davičo, dr Isak Alkalaj, dr Bukus Alkalaj i dr Bukić Pijade.²⁷

Na inauguraciji Velike Lože od ukupno sto četrdesetorice prisutnih, sedamdesetorica su bila iz beogradske lože *Srbija*, dvadesetpetorica iz lože *Zagreb*, trinaestorica iz lože *Sarajevo*, četmaestorica iz novosadske lože *Dr Solomon Alkalaj*, jedanaestorica iz subotičke lože *Matnat Jad* i sedmorica iz osiječke lože *Menora*. Svi su prema "Poslanici" njihove dotadašnje centrale, carigradske Velike Lože, distrikta XI, spadali u "najzdravije elemente i, u pogledu ispunjavanja svojih dužnosti, naj-savesnije ljude i Jevreje. Njihovo je beneberitsko vaspitanje dostiglo do zrelosti" koja ih je osposobila da sprovedu "jednu od najblagotvornijih akcija u razvoju" Jevreja i jevrejstva Srbije i Jugoslavije.²⁸

26 Isto, 17.

27 Isto, 19.

28 Isto, 11. "Poslanica" sa potpisima predsednika J. Niega i sekretara J. Chakia. *Prisutni iz beogradske lože Srbija*: dr Bukić Pijade, lekar; dr Cezar Kajon, lekar; Aron A. Alkalaj, sekretar Državne Hipotekame Banke; Ivan Kon, profesor-direktor Trgovačke Akademije; dr Isak Alkalaj, vrhovni rabin Kraljevine Jugoslavije; Josif Arueti, trgovac; Alfred Šatner, trgovački agent; Isak Mašijah, direktor Srpsko-Švajcarske banke; Moša Josif, trgovački agent; Leon B. Josif, trgovac; dr. Jozef Finci; Julius Šalinger; Nisim Benarajo, trgovački agent; Hajnrih Flajšer, izvoznik; Adolf Rešofski, rentijer; Emil Dajč, inženjer; Leo Glogauer, izvoznik; Zdravko B. Salomon, trgovac; Azrijel Levi, trgovac; Samuilo Sumbul, arhitekta; Solomon A. Koen, trgovac; Nahman Levi, trgovac i rentijer; Rafailo Finc, advokat; Avram D. Farhi, trgovac; Izrailo Arueti, trgovac; Franja Bah; Pavle Vinterštajn, advokat; Ferdinand Giskan; Leon de Leon, trgovački agent; Mika Efrajim, trgovac; Isak Zunana, trgovac; Isak Medina, trgovac; dr Moša Munk, lekar; David S. Pijade, činovnik Francusko-Srpske banke; dr Fridrih Pops, advokat; Geca Kon, knjižar i izdavač; dr Bukus Alkalaj, lekar; David Alkalaj, advokat; Jakov Davičo, šef direkcije Državne Hipotekame Banke; Samuilo K. Davičo, trgovački agent; Rihard Šifan; dr Aleksandar Band, lekar; dr Aleksandar Hercl, advokat; Samuilo de Majo, advokat; Jakov S. Melamed, trgovac; Isak Molho, trgovac; Moric A. Levi, trgovac;

BENE BERIT U SRBIJI I JUGOSLAVIJI 1911-1940

LOŽA „MATNAT JAD“
No 1167.
NEZ. ORDENA BENE BERIT.
SUBOTICA

10. januara 1934.
SUBOTICA,

Mojoj

Loži "SRBIJA" br. 676.

N.O.B.B.

Beograd.

Uvaženi Brate Predsedniče!

Draga Braćo!

Stojeći još pod utiskom svečane instalacije naše Lože hitamo se, da Vama izrazimo našu najtopliju hvalu na onu zaista bratšku saradnju, koju ste nam prikazivali prilikom priredjivanja naše svečanosti.

Mi ovrsto verujemo, da dan instalacije naše Lože predstavlja preokret u životu subotičkog jevrejstva, te smo puni nade i pouzdanja, da će blagotvorno delovanje naše Lože na ovoj izloženoj tački jugoslovenskog jevrejstva doskoro izvršiti povoljni uticaj na svekoliko njegovo zbivanje.

Mi smo ubedjeni, da ćemo moći udovoljiti našim zadatcima i da će naša Loža napredovati i proto vati na duku i ponos našega Rada i naše jevrejske zajednice.

Pri tome, draga Braćo, dozvolite nam, da možemo i u buduće računati na Vašu bratšku saradnju i pomoć, i molimo Vas, da naš rad pratite sa takvim simpatijama i interesom, koji laži u naravi naše stvari i u Vašem mentalitetu.

Sa bratškim pozdravom u D.B.S.

sekretar.

predsednik.

Loža *Matnat jad*, Subotica

Moša N. Levi, trgovac; Samuilo A. Alkalaj, direktor banke *Metropol*; Živko Pijade, bankarski činovnik; dr Jakov Kalderon; dr Josif Holender, advokat; dr Zvonko Rozenberger; dr Rafailo Margulis, lekar; Ignjat Šlang, rabin; dr Leo Štajndler; Jakov Klopfer; Hugo Švarc, direktor; Isidor Sumbul, inženjer; Stevan Rehnicher, direktor špedicionog biroa *Globus*; Jakov Ruso, bankar i fabrikant; Baruh Samokovlija, prokurista Jugoslovenske udružene banke; dr Nisim Testa, lekar; Albert Farhi, industrijalac; dr Fran Hercog, advokat; Marko Štajner, industrijalac; dr

Šta je značilo biti član i to rukovodeći član Bene Berita može da se nazire iz inauguralne reči pune patetike ali i iskrene ispovesti novoizabranog prvog Velikog Predsednika beneberitske jugoslovenske Velike Lože dr Bukića Pijade. Te reči vredi i ovde zabeležiti zarad trajnijeg pamćenja sećanjem na poslednjeg, ili jednog od poslednjih, stradalnika Holokaušta u logoru na Banjici 1943. godine u nesvakidašnjoj ličnosti nesvakidašnje sudbine Bukića Pijade. Jer: "Bivalo je svakojakih peripetija u životu [ovog] čoveka, koji je izmilio iz najdublje sirotinje. Kroz borbu za fizički, moralni i duševni opstanak išlo se iz najranijeg detinjstva. I prodiralo se... Nailazila su razna iskušenja, nošena su teška bremena, ali se prodiralo, upućujući sve svoje snage jevrejskom i opštem dobru. Bilo je docnije i po neke ljubaznosti, i mnogo časti, koja nije nikad zanosila, kao što ... mnoga razočaranja i mnoge nezahvalnosti nisu deprimirale i paralisale, - dalje se išlo u radu, bez zastoja i predaha. Dužnost i obaveza prema jevrejskom narodu bili su amblemi isklesani na stegu ... generacija. I kada se pre četvrt veka uneo u svetu religiju ... [beneberitskog] reda i osetio ambijent srodan osnovama" njegove "Konstitucije, postali su" ti "postulati, vodilje" sveukupne njegove delatnosti. Tako je onda, kada" je "učio i sebe u duhu [beneberitskih] principa, i onda kada" je "delao i propagirao, pa i onda kada" je "negodovao i bolovao, svagda" je "imao jedino načela ... [beneberitskog] reda visoko pred očima. Jer" je "bio i ostao ... beskompromisni beneberita." Zato se "u svom mnogostrukom poslu, i javnog i privatnog karaktera, u organizacijama jevrejskim i onim koje nisu jevrejske, u profesionalnom, nacionalnom, kultumom i u svakom drugom poslu ... trudio da se nikad ne ogreši(m) o svetinju" beneberitskih načela...²⁹

Tu se nalaze i reči osvrta na događaje u već antisemitski zahuktaloj nacističkoj Nemačkoj, u kojoj se tada "sva naprednost ogleda u paklenom ansamblu topova, tenkova i zavitlane mržnje", u kojoj se već "sprovodi jedna zverska netrpeljivost prema najkulturnijem delu

Arnold Šen, lekar; dr Hugo Lenard; Leo Frajer; Artur Frajnd. *Iz lože Zagreb bili su prisutni:* dr Marko Bauer, lekar; Filip Baum; Alfred Bondi, direktor fabrike; Slavoljub Dajč, suvlasnik fabrike kandića i čokolade "Union"; Julije Fišer, direktor banke; Lavoslav Hajnbah, suvlasnik komercijalne poslovnice; Oto Hajnrh, generalni direktor d.d. Traversa; David Hercog, trgovac kolonijalnom robom i vlasnik pržionice kafe; Josif Hofman, trgovac tekstilnom robom; dr Marko Hom; Franjo Huber, direktor banke; Mavro Kandel; Aleksa Klajn; Oto Stefan Levi (Löwy); Moric Marienberg (iz bečke lože *Wahrheit*); Aladar Merkler; dr Pavao Nojberger, advokat; Silvio Papo; dr Sigmund Pordes, direktor Jugoslovenske destilacije drva d. d.; dr Makso Pšerhof, advokat; dr Milan Švarc; dr Oskar Špigler; Lavoslav Štajner, trgovac; Lav Štem, direktor Francuskog osiguravajućeg društva Union; Leo Tobolski, vlasnik fabrike tekstila. *Iz lože Sarajevo:* Herman Alkalaj, trgovački agent; dr Jakov Kajon, advokat; dr Vita Kajon, direktor Gradske štedionice; inž. Oskar Grof, direktor Tehničke škole; Iso Herman, suvlasnik firme Singer et co.; dr Hinko Urbah, nadrabini; dr Moric Papo, zubar; Rafael Tolentino, trgovac kolonijalnom robom; Josif Sumbul, direktor banke; dr Julijus Rotkopf, advokat; dr Jozef Salom, lekar; Silvio Papo, vlasnik fabrike užarske robe; Ovadio Finci, trgovac kolonijalnom robom. *Iz lože dr Solomon Alkalaj u Novom Sadu:* Bemat Ernst, trgovac drvima; dr Lav (Leo) Fišer, zubar; Leopold Frajšberger; Gros Viktor, trgovac; Rudolf Gutman, član lože *Auerbah* u Berlinu; Julije Hajoš, trgovac; dr Dezider Kajner, lekar; Josif Kesler; Ljudevit Korodi, trgovac; dr Bela Lampel; dr Ferdinand Lustig, advokat; dr Aladar Moncer; Franja Sirteš, trgovac; Rudolf Špicer. *Iz lože Matnat Jad u Subotici:* Bela Bek; Ernest Fišer, vlasnik Grafičkog umetničkog zavoda; Dezider Forgač; dr Alfons Frankfurter; Mavro Grosberger; dr Artur Holender, lekar; David Kremer; dr Marcel Lebl (Löbl), advokat; dr Zoltan Lorant, advokat; Živko Polaček; dr Iso Tordan, advokat. *Iz lože Menora, Osijek:* dr Edo (Edmund) Aostmen, lekar; Hugo Boskovic, vlasnik firme; Bela Herman, vlasnik fabrike kapa i odora; Bernardo Klajn, trgovac kolonijalnom robom; Eugen Lebl (Löbl); dr Simon Ungar, nadrabini; Simon Vamošer. (Spomenica svečane instalacije Velike Lože u Beogradu, Beograd 1935, 6-8). Zoran D. Nenezic, *Masoni u Jugoslaviji* (1760-1980), Beograd 1988, 389-390, 393-394. AJ, F100.

29 Isto, 25. Završne reči Bukića Pijade na inauguralnoj svečanosti beneberitske Velike Lože XVIII distrikta za Jugoslaviju. U velikoj sali Jevrejskog doma u Beogradu, okićenoj "zelenilom, cvećem i draperijama. Teške zavese" pokrivala su "dvoja staklena ulazna vrata" koja su spajala "ovu salu sa holom. Na uzvišenoj estradi" bili su "amblemi" Bene Berita: "Mojsijeve tablice, sedmokraka Menora a iznad ovih čarter lože *Srbija*". (Isto, 9).

jevrejskog naroda. *Jedna netrpeljivost prema kojoj su inkvizicija i sve srednjevekovno mučeništvo skoro željene blagodeti.*" (Istakao A. R.) Tu se već pominje i jugoslovenski "odblesak ... rovarjenja protiv svega što je jevrejsko, i u kome se" zločinačkim "podražavanjem počinje tražiti i nalaziti uzrok sveg neželjenog rastrojstva ne u onima koji vedre i oblače nego u jugoslovenskim Jevrejima"...

Geca Kon (1873–1941)

Ipak, iako se u ovom kontekstu već vidi kako se zakoračilo "u jedno mračno doba po Jevreje", akcenat ostaje na pozivu da se odbaci "svaki pesimizam" a ne na pozivu da se preduzmu mere samoodbrane. Nikako da sazre svest kako više nije dovoljno konstatovati da nestaje "zastor koji deli čoveka od krvoločne bestije", da nastaje "doba čvornovatih naziranja, izvrnutih pojmova, podivljalih strasti, ispreturanih naravi" kada veliki deo "vacione" postaje "zverskom"...

Razumljivo je da se u ovakvom svečarskom trenutku inauguracije jugoslovenske Velike Lože Bene Berit mora prevashodno izraziti "beneberitsko nadanje, beneberitsko uzdanje, beneberitska vera u preporod", u spasenje, ali posle onoga što će slediti razumnije je i to razumljivo ne razumeti. Međutim, u tim trenucima instalacije Jugoslovenske Velike Lože distrikta XVIII bilo je važnije osećanje sreće što se ispunjava "davašnja želja" da Bene Berit Jugoslavije može odsada bez posrednika da održava vezu sa Centrom i sa Velikim Ložama celoga sveta.³⁰ I da se u tom trenutku prvi Veliki Predsednik Velike Lože

Jugoslovenskog distrikta Bukić Pijade zavetovao kako će raditi "na ublažavanju i iskorenjivanju svake disparatnosti" među Jevrejima, kako će nastojati da se "odstrane sve konvencionalne neistine i predrasude" i kako će "steg svetih postulata: *Dobročinstva, Bratske Ljubavi i Sloge* držati visoko iznad svih ponora i neljudskih strasti".³¹ Kako će te neljudske strasti ostrašćene u sledbenicima antisemitskog *nacional-socijalizma* Hitlerove Nemačke, kada dosegnu i zemlju u kojoj se još osećao bezbednim i zavetovao na istrajanje u borbi za proklamovane ideale čovečnosti, nečovečno okončati i njegov život - još nije smeo da razmotri da ne bi obeshrabrio sebe i druge sa kojima se zavetovao da će istrajati...

Predstojeći novi zadaci, prema predlogu predsednika lože *Sarajevo*, ostali su u humanitarnim okvirima: *Fonda bratske pomoći* i *Fonda za prvu pomoć pri katastrofama*. Po američkom uzoru, osnovane su organizacije *Juniora Bene Berit*, od 16 do 21 godinu. Po uzoru Engleske Velike Lože Bene Berita organizovan je ciklus predavanja "među nejevrejima preko raznih ... društava" radi "obaveštavanja široke javnosti ... u odbrani časti jevrejskog imena."³² Inicijativom predsednika lože *Zagreb*, predviđena je veća pomoć izbeglicama iz Nemačke, posebno onima iz redova omladine. Ona lišena svake mogućnosti rada i života "čeka na spas" useljnjem u Palestinu.³³ Ovom prilikom naglašena su i patriotska osećanja predstavnika beogradske Lože prema otadžbini, Srbiji i Jugoslaviji. Delegat iz nacizmom već ugrožene Austrije, profesor univerziteta dr Herbert Elias izrazio je osećanja sreće i zadovoljstva što je došao "u zemlju gde Jevreji u ovo doba intolerancije žive u zajednici sa svojim (nejevrejskim) sugrađanima uživajući sva (građanska) prava." Da će to tako biti još samo pet godina, niko nije mogao, ili nije smeo i hteo predvideti i predskazati.

30 Isto, 29.

31 Isto, 30. S obzirom na nesvakidašnji životni put Bukića Pijade, koji treba da bude upamćen sa što više sudbinskih sećanja, navodimo upečatljive pojedinosti, prema kazivanjima jednog savremenika iz vremena njegovog detinjstva i jednog iz vremena njegovog smrtonosnog zatočenja u logoru na Banjici. "Malom Bukiću bilo je četiri godine kada se igrao po prašini u valjevskoj čaršiji, sa jednim svojim vršnjakom, ispred očevoć dućana. Ovu dečju igru posmatrao je [čuveni književnik] Ljuba Nenadović, i onda će reći Čelebonu [Bukićevom ocu] koga je od milošte zvao Čedom: - Pogledaj Čedo, kako se onaj tvoj švrća igra sa svojim vršnjakom, pa niti tvoj zna da je Mojsijevac, niti onaj drugi zna da je pravoslavac. Ja bih želeo da u tom neznanju i odrastu. I kamo sreće da je to tako svuda, pa bi mnogo bolje bilo za celo čovečanstvo"... (*Naši Jevreji. Jevrejsko pitanje kod nas. Zbornik mišljenja naših javnih radnika*. Beograd, 1940, 104-105).

Iz knjige sećanja zatočenika u logoru na Banjici Dimitrija Đorđevića (istoričara, člana Srpske akademije nauka i umetnosti, profesora Univerziteta u Santa Barbari u Kaliforniji): "Doktor Bukić Pijade iz stare beogradske jevrejske porodice, obavljao je kao logoraš lekarsku dužnost. Omalen, već u godinama, pritisnut tragikom svoga naroda i sopstvene porodice, vršio je savesno sve što je mogao, svestan da neće dugo istrajati." Bolesan: "Pregledao me je dobar doktor; nije mi mogao mnogo pomoći" bez lekova. "Na kraju razgovora se zagrcnuo: 'Imao sam sina tvojih godina.' Brisao mi je čelo. 'Ko zna da li je živ!' U stvari hteo je da ne zna. A uskoro mu se i on pridružio." A u nastavku sećanja na te dane robovanja: Posle izvedenih na streljanje: "U sobi nas je ostalo osamnaest. Pred večer nam je došao neki potpukovnik, praćen čitavim štabom, među njima i nesrećni lekar Bukić Pijade. Potpukovnik", obilazeći "stroj" logoraša iznenada se "izdrao na doktora Pijade: 'Jesu li svi zdravi?' - 'Bili su, kada sam ih pregledao, pre no što su ostali bez odela dan i noć.' - 'Jude?' upitao je doktora. Nesrećnik je klimnuo glavom. Rovašeni potpukovnik, kao pomahnitala zver, histerično se uneo doktoru Pijade u lice. Jedino što se moglo razabrati bilo je 'Schiessen!!' Odabirali su nas kao nekada rimske robove"... Kad su izvedeni sa Nemcima izašli: "Stisnuo mi je ruku i nestao u hodniku. I on je bio jedan od onih kojima sam dugovao život." (Navedena sećanja, 104. Dimitrije Đorđević, *Ožiljci i opomene*, Beograd 1994, 81, 104).

32 Isto, 36. Prema rečima Oskara Grofa, tada predsednika lože *Sarajevo*.

33 Isto, 34. Prema rečima dr Maksa Pšerhafa, tadašnjeg predsednika lože *Zagreb*.

Treća [po redosledu izdanja prva] štampana *Spomenica* Bene Berita u Srbiji i Jugoslaviji, malog formata, posvećena je umrlim članovima lože *Srbija* u prvih dvanaest godina njenog postojanja 1911-1922. godine. U uvodnom predgovoru se objašnjava kako se njen rad sa "devizom *Dobročinstvo, Bratska Ljubav i Sloga* ima samo po dobrotvornim posledicama da oseti, a nikako da se sa tendencijom ističe"... U toku daljeg izlaganja se preciznije kazuje da su tim dobrotvornim radom obuhvaćeni ne samo humanitarni nego i prosvetni, kulturni, nacionalni i patriotski doprinosi.

Ova *Spomenica* zapravo sadrži tekst govora ondašnjeg predsednika Lože dr Solomona J. Alkalaja, na svečanom pomen sastanku 21. februara 1923. godine, sa kratkim osvrtom na zasluge imenovanih *pokojnika*. Sigmunda Bergla (10. X 1843 - 3. XI 1912) koji je instalirao ložu *Srbija* 1911. Avrama Ozerovića (1. X 1848 - 24. III 1916) prvog Ložinog mentora. Benka S. Daviča (7. X 1871 - 29. VI 1913) prvog potpredsednika Lože. Leona Benaroja (7. I 1882 - 9. II 1916), bivšeg sekretara dopisnika. Dr Samuela Popsa (25. I 1837 - 17. VI 1914) najstarijeg Ložinog člana po godini rođenja. Mihaila Landaua (7. IX 1872 - 16. VII 1916) i Alberta Hercla (13. III 1868 - 7. I 1922).

Dr Isak Samokovlija (1889–1955)

Prvi među navedenima, Sigmund Bergl nije bio član lože *Srbija*. Zasluge za njeno osnivanje je stekao ovlašćenjima svetske centrale Bene Berita. Bio je predsednik lože *Montefiore* u Berlinu, blagajnik Velike Lože Nemačke distrikta VIII, počasni Veliki Predsednik Velike Lože na Orijentu distrikta XI, član najvišeg Egzekutivnog Komiteta N.O.B.B. u Čikagu. On je 1911. po nalogu vrhovne uprave instalirao kao prvu beneberitsku organizaciju na Istoku

ložu *Srbija*. Prema dobijenim direktivama, on je posle toga sproveo instalaciju svih prvih beneberitskih loža na Orijentu, u Bugarskoj, Trakiji, Turskoj, Maloj Aziji, Siriji, Egiptu, Palestini. Ukupno "nekih devetnaest loža". Od interesa je citat iz jednog njegovog pisma upućenog iz Carigrada, 22. februara 1911. dr Davidu M. Alkalaju u Beograd: "U Carigradu, veli, da je naišao na iste razmirice kao i u Beogradu, ali sto puta potencirane: eškenazi, sefardi, cionisti, anticionisti, pristalice i protivnici glavnog rabina Nahuma, *Alijanse* (Izraelit), *Hilfsferajna* (Nemačkih Jevreja) itd."³⁴ Sve te razmirice, i uopšte sve razmirice svojstvene ljudskom rodu, pa prema tome i Jevrejima, imao je da umiri, izglati, pa i iskoreni Bene Berit. Iako u tome nije uspeo u meri kojom su se hvalili njegovi prvaci i pobornici, dovoljno je da su tome težili i u toj težnji dosegali zapažene domete mirotvorstva i sloge.

Drugi prvak Bene Berita, kome je u ovoj *Spomenici* odata počast zaslužnog člana lože *Srbija* bio je Mihailo Landau. Vlasnik najveće staklarske i porcelanske radnje u Beogradu, u Knez Mihailovoj ulici. Radnju je nasledio od oca Simona Landaua. Treći zaslužni član Lože, Albert Hercl bio je dalji rođak rodonačelnika cionističkog pokreta Teodora Hercla. Pripadao je staležu veletrgovaca. Bio je rodnom iz Zemuna i imao radnju, nasledenu od oca, u Zemunu. Stekao je priznanje i zadužbinom za pomaganje siromašnih učenika Jevreja Zemunske gimnazije. Četvrti pripadnik Bene Berita kome je posvećena *Spomenica*, dr Samuilo Pops bio je rodnom poljski Jevrej, iz Lavova, gde je završio medicinski fakultet. U Srbiju je prešao 1865. godine. Službovao je kao lekar u Čačku, Paraćinu i Beogradu. U ratovima Srbije 1876, 1877, 1878. i 1885. učestvovao je u svojstvu lekara poljskih bolnica. Niz godina bio je predsednik aškenaske jevrejske opštine i Sirotinjskog fonda. U nejevrejskim institucijama se takođe isticao. Kao član uprave Sokola, pa srpskog Crvenog krsta i Srpskog Lekarskog Društva. Ovekovečio ga je u svojim pričama književnik Haim S. Davičo. Peta beneberitska ličnost *Spomenice* je Leon Benarojo. Rodom iz Bugarske. Od 1910. živeo je jedno vreme u Srbiji. Imao je firmu sa zetom inženjerom i preduzetnikom "Talvi i Benarojo". Šesti beneberitski *brat* iz ove *Spomenice* Avram Ozerović bio je izdanak starosedelačke beogradske porodice Ozer. I po majci iz porodice Davičo bio je starosedelačkog roda.

Za Avrama Ozerovića se ovde ističe da je svojim aktivnim učešćem u političkim i državnim poslovima Srbije "prvi" dao "primer" Jevrejima "za sveopšte učešće u svekolikom nacionalnom i državnom životu srpskog naroda. Ta njegova delatnost" se tu procenjuje delatnošću preokreta "u dotadašnjem mentalitetu beogradskih Jevreja. Oni počinju sada polako i postepeno, ali приметно, da dobijaju širi, prostraniji vidik" života. Navodi se kako je Avram Ozerović pored srpskog "vladao savršeno u govoru i pismu španskim, nemačkim, francuskim, engleskim i italijanskim jezikom. Govorio je prilično dobro i rumunski."³⁵

Naglašava se kako je bio istaknuti *naprednjak*, član Glavnog odbora Napredne stranke. U Velikoj Narodnoj Skupštini 1879. godine narodom izabrani narodni poslanik. Osamdesetih godina kraljev imenovani poslanik. Nuđen mu je položaj načelnika Ministarstva finansija.

³⁴ *Spomenica umrle braće iz Lože Srbija* N.O.B.B. 1911-1922, Beograd, 1923, 14-15.

³⁵ Isto, 37-38.

Bio je preporučan i za ministra finansija. Više puta delegat Srbije u trgovinskim pregovorima sa Austro-Ugarskom i drugim zemljama. U ličnim trgovinskim poslovima veoma uspešan doprineo je mnogo razvoju nekoliko rudarskih preduzeća.

Sve je to ovde nabrojano sa izvesnim ponosom i zato što je bio istaknuti član beneberitske Lože. Za stečene zasluge na područjima srpske države odlikovan je Takovskim krstom, Medaljom Obnovljene Kraljevine, Spomenicom Srpsko-Bugarskog rata, odličjem Srpskog Crvenog Krsta. Dobio je i inostrana odlikovanja. Za zasluge na položajima sefardske Jevrejske opštine, najpre kao njen potpredsednik i potom kao predsednik (izabran je 1910. godine) predlagano je, posle smrti, da mu u znak večne zahvalnosti beogradski Jevreji podignu spomenik. S obrazloženjem: *Narod koji se ne seća i ne poštuje svoje velikane ne zaslužuje ni da ih ima.*

Sedmi, u ovoj *Spomenici* poslednji od prvih umrlih velikana beogradskog Bene Berita, Benko Davičo, bio je takođe među onima koji su svojim doprinosima obeležili epohu Jevreja Beograda onoga vremena. Poreklom se već isticao ne samo među Jevrejima nego i Srbima. Deda mu Haim ostao je u pamćenju jevrejskog i srpskog naroda Srbije kao veliki prijatelj knjaza Miloša s kojim je saradivao "u bankarsko-finansijskim poslovima". Otac Samuilo bio je duže vreme na čelu sefardske Jevrejske opštine. On sam se proćuo kao veliki advokat, pritajani pesnik, nenadmašiv kozer i društveni pregalac u mnogim domenima javnog života. Bio je višegodišnji predsednik *Srpsko-Jevrejskog Pevačkog Društva* (Šemajo de Majo bio je tada potpredsednik), potpredsednik cenjene "Potpore". Ostalo je upamćeno kako je na poziv Jevrejskog Pevačkog Društva *La Lira* iz Sarajeva, Srpsko-Jevrejsko Pevačko Društvo iz Beograda pod njegovim predvodništvom, uz materijalnu pomoć beneberitske lože *Srbija*, gostovalo 1912. godine u Sarajevu i tamo doživelo ovacije. U Loži Bene Berita bio je biran za njenog potpredsednika od njenog osnivanja do njegove smrti. Mnogo je doprineo osnivanju i radu beneberitskog Odbora za kulturne i prosvetne ciljeve, u svojstvu predsednika. Imao je običaj da podseti kako: "Raznovrsni lični interesi, borba idealizma i materijalizma ... stvaraju između klasa jazeve koje se ne mogu prekoračiti. Lože imaju zadatak" da i te suprotnosti ublaže svojim delovanjem.

Istorija Bene Berita sadrži nezaobilazne nedoumice u vezi sa masonerijom. Zbog antisemitizma koji masoneriju razmatra na razini *judeomasonstva* (razume se neosnovano, sa klevetničkim porivom, radi opravdanja istovremene hajke na masone i Jevreje) u Bene Beritu se pretežno negira bilo kakva veza a kamo li srodnost sa tom tajnom, tajanstvenom organizacijom. Prelazi se preko činjenice da su se među osnivačima Bene Berita nalazili bivši, razočarani, članovi masonerije, koji su napustili svoje masonske lože zbog pojave antisemitizma i u tim ložama. Oni su se odlučili za beneberitske lože sa isključivo jevrejskim članovima i ciljevima "kao odgovor na antisemitizam i među masonima."³⁶ Taj antisemitizam se povremeno ispoljavao i u srpskim i jugoslovenskim masonskim ložama pa beneberitske lože Srbije i Jugoslavije mogu takođe biti razmatrane u kompleksu reagensa na nepovoljna zbivanja u odnosu na Jevreje u masoneriji i ovde.

36 Nenezic, nav. delo, 74.

ANDRIJA RADENIĆ

Jevrejskih članova masonskih loža u Srbiji bilo je i u relacijama njihove ukupne malobrojnosti malo. Što je još značajnije i karakterističnije, njihov broj se godinama smanjivao, a ne povećavao, da bi se na kraju osnivanjem prve beneberitske lože *Srbija* sveo na najmanju brojčanu odrednicu. U Hrvatskoj, s obzirom na veću i razvijeniju buržoasko građansku specifičnost i tešnju povezanost sa liberalnim hrvatskim buržoasko građanskim krugovima, Jevreja je bilo relativno više u masonskim ložama. Tamo će, i iz tih razloga, prva beneberitska Loža biti mnogo kasnije osnovana. Kada Hrvatska ne bude više u granicama Austro-Ugarske nego Jugoslavije.

U Srbiji pod Turskom pre Prvog ustanka postojala je masonska Loža krajem XVIII veka, za čije se neke turske i srpske članove zna pouzdano, dok su eventualni njeni jevrejski pripadnici ostali nepoznati. Tek od četrdesetih godina XIX veka postoje pouzdaniji podaci o postojanju Lože masona u Beogradu, pod imenom *Ali Koč*, sa članstvom iz redova Turaka, Srba i drugih narodnosti i veroispovesti. Među njima se pominju i članovi sa *jevrejskim* prezimenima.

Bez domišljanja može se utvrditi udeo jevrejskog učešća u slobodnom zidarstvu, odnosno masonstvu Srbije brojem Jevreja u srpskim masonskim ložama tek počev od druge polovine 70-ih godina XIX veka, kad je osnovana prva srpska masonska Loža u Beogradu *Svetlost Balkana*. *Osvetljena* 1876. a ugašena šest godina kasnije, 1882. imala je, prema jednoj verziji, ukupno četrdeset i jednog člana. Od Jevreja tu su bili: Haim Davičo, književnik, zaposlen u Ministarstvu inostranih dela, tada još samo kao pisar³⁷; Natan Lajhtag, učitelj; Jakov i Samuilo Levenzon, trgovci; Haim Ozerović, trgovac i dr Marko Polak, lekar.³⁸ Svega šest Jevreja prema preko trideset Srba. Ali, Jevreji već su strčali!

Predsednik Lože, prve srpske Lože bio je Jevrejin Polak. Za protivnike masonerije to je bio dovoljan dokaz *judeomasonstva* i u Srbiji! Da je dr Polak kao opšteobljubljeni opštinski lekar u Beogradu, ugledni beogradski građanin, sa visoko cenjenom reputacijom mnogostruko obrazovanog intelektualca u zemlji i inostranstvu (*Svetlost Balkana* je osnovana na inicijativu italijanskog konzula Joaninia i pod obavezujućom zaštitom Velikog Orijenta Italije) bio jednoglasno i jednodušno izabran glasovima većinske srpske *braće*, uz, naravno, glasove masonske jevrejske, to je za antimasonske i antisemitske pobornike i huškače bilo irelevantno. Karakteristično je kako je *judeomasonsko* obeležje uz objašnjenje da se na njenom čelu odmah na početku nalazio jedan Jevrejin - ostalo trajnim znamenjem antimasonstva i antisemitizma. Nije razmatrano kako je sledeći čelnik iste masonske lože mogao biti *antisemita*, u ličnosti znamenitog arheologa i profesora Velike škole, u rangu Univerziteta, Mihaila Valtrovića. On se 80-ih godina u Narodnoj Skupštini, kao imenovani poslanik, isticao filipikama protiv Jevreja i *projevrejske* naprednjačke vlade.³⁹

37 *Kalendar sa šematizmom knjažestva Srbije za godinu 1882*, 54, 89.

38 Nenezić, nav. delo, 195-196.

39 *Stenografske beleške Narodne skupštine 1880-1881*, 436-485, Andrija Radenić, *Jevreji u Srbiji...*, Zbornik jevrejskog istorijskog muzeja, br. 6, Beograd 1992, 47-48.

U sledećoj srpskoj loži *Srpska Zadruga*, koja je opstajala samo dve godine 1881-1882. među, kasnije imenom identifikovanim članovima, nije uopšte bilo Jevreja! Treća po redu, najdugovečnija, srpska loža *Sloga, Rad i Postojanstvo*, koja je delovala nekoliko decenija, sa neumitnim prekidima, od osnivanja 1883. do zabrane 1940. godine, u prvom razdoblju, do 1890. godine imala je svega jednog jevrejskog člana od ukupno dvadesetdevet članova. Jevrejin je bio stari mason iz vremena prve srpske lože *Svetlost Balkana* - Haim Davičo.

U četvrtoj, najznačajnijoj i najbrojnijoj srpskoj loži *Pobratim*, koja je bila aktivna od osnivanja 1890/1891. godine do zabrane 1940, u prvom desetogodišnjem razdoblju među sedamdeset i tri imenovana člana razabire se opet samo jedan Jevrejin, Stevan Fricman. A među devedeset i dva "novoprimitelna" člana u sledećem razdoblju, do 1914 navode se sedam Jevreja: Lazar Avramović, Maksim i Benika Flajšer, Samuilo, Hugo i Komel Horovic, te Moša Pijade (?) pod pseudonimom M. Porobić.⁴⁰ U petoj beogradskoj masonskoj loži *Ujedinjenje*, osnovanoj pod okriljem Velikog Orijenta Francuske 1909. godine, do 1916. se nalazio opet samo jedan Jevrejin - Samuilo Vajs među ukupno četrdeset i tri člana. A šesta beogradska masonska loža *Šumadija*, osnovana 1910. do 1914. nije imala za člana nijednog Jevrejina, prema navedenom spisku sa imenima dvadeset i sedam članova.⁴¹

U Hrvatskoj, masonske lože osnovane tokom XVIII veka imale su za članove mahom oficire, plemiće, sveštenike i pripadnike gornjih buržoasko-građanskih slojeva među kojima se ne zna da li je bilo Jevreja. Tek prevagom liberalnog buržoaskog građanstva u drugoj polovini XIX veka u masonskim ložama počinju da strče jevrejski članovi. U prvoj hrvatskoj masonskoj Loži tog razdoblja, osnovanoj u Sisku 1872. godine pod imenom *K Ljubavi Bližnjega* (zapravo pod nemačkim nazivom *Zur Nächstenliebe*) bili su učlanjeni hrvatski, mađarski i jevrejski masoni. Nisu slučajno navedeni i u jednoj istoriografskoj knjizi novijeg datuma obrnutim redosledom: "Židovi, Mađari i Hrvati".⁴² Do *uspavanja* ove lože u Sisku strčali su među navedenih devetnaest članova opet najviše oni sa *jevrejskim* nemačkim prezimenima: izvesni Hiršl, pa Sigmund Fejgl, David Levi (Löwi), Antun Šlezinger, Jakob Karl Vajs...⁴³ Ni ovde nisu činili većinu već osetnu manjinu.

Sledeća od značajnih hrvatskih loža bila je *Hrvatska Vila*, u Zagrebu. Ona je *radila* od osnivanja 1892. do *uspavanja* 1903. Na kraju se mogla pohvaliti sa trideset i pet imenom obznanjenih članova. Prema prezimenima i ovde su Jevreji bili u priličnoj manjini, ali su opet strčali kao da su većinski preovladali. Zvali su se: Fišbah, Kem, Levi (Löwy), Šlezinger, Rozenberg, Rozenfeld...⁴⁴ U poređenju sa srpskim ložama u Srbiji bilo ih je svakako više, ali nikako previše, s obzirom da su svi pripadali staležu trgovaca, posednika i inteligencije, iz čijih slobodoumnih krugova su vrbovani masoni u većem broju nego u još uvek pretežno seljačkoj srpskoj državi. Ta činjenica se neminovno iskazala u relacijama članstva osječke

40 Nenezić, nav. delo, 195, 197-8, 214, 227, 286.

41 Isto, 228, 231.

42 Ivan Mužić, *Masonstvo u Hrvata (Masoni i Jugoslavija)*, Split 1983, 49.

43 Nenezić, nav. delo, 124.

44 Isto, 130.

ANDRIJA RADENIĆ

lože *Budnost*, 1912. godine. Od njenih dvadeset i četiri člana četvorica su bila nesumnjivo Jevreji: Adolf Hercl, dr Mošin Klajn, Šandor Zorger i Julije Vajs.⁴⁵ Bilo ih je šest puta manje u odnosu na nejevreje. Ali u javnosti, koja nije znala za tu činjenicu nego za onu pod znacima navoda koju su joj servirali antisemiti, i ovde se uvrežilo mišljenje o karakterističnoj židovskoj dominaciji.

U *preporođenoj* hrvatskoj loži *Ljubav Bližnjega*, preseljenjem njenog sedišta iz Siska u Zagreb 1903. godine, Jevreji su, po opštem uverenju lakovernih znatiželjnika nejevreja takođe drastično preovladali! To uverenje ostaće takođe nepromenljivo i posle mogućnosti uvida u istoriografske spise koji otkrivaju da su i tu jevrejski masoni predstavljali manjinu.⁴⁶

U ovom kontekstu svrsishodno je ukazati i na činjenicu da masonske lože nisu anacionalne, pod dejstvom internacionalizma, koji se u pežorativnom značenju prvenstveno pripisuje Jevrejima tada bez domovine. U masoneriji takođe preovlađuju politički i intelektualni nacionalni pregaoci. U Srbiji pored pretežno neznamenitih Jevreja od znamenitih Srba bili su masoni: profesor Velike škole, ministar i predsednik jedne prelazne vlade Svetomir Nikolajević; ministar prosvete i crkvenih poslova Andra Đorđević; ministar inostranih poslova Milovan Đ. Milovanović; ministar finansija dr Laza Paču; profesor Univerziteta i predsednik samostalske vlade dr Ljubomir Stojanović; kompozitor Stevan Mokranjac; književnici Stevan Sremac, Dragiša Vasić, Ivo Andrić. U Hrvatskoj: Ivan Meštrović, Svezotar Pribičević, dr Ivan Ribar, dr Dušan Popović, dr Radenko Stanković, Franko Potočnjak... Jedno vreme čak monah Stefan Stratimirović, kasnije mitropolit Sremsko karlovačke Mitropolije. A u svetu, sa doprinosima vrhovnog stvaralaštva, npr. u literaturi i umetnosti, masoni su bili: Gete, Herder, Lesing, Puškin, Mozart...

Ovakav sastav masonskih loža, međutim, nije delovao na objektivno procenjivanje razmera članstva prema nacionalnoj pripadnosti u proklamovanoj meri i srazmeri ni u krugu samih masona. Pod dejstvom antisemitske harange i potrebe da se opovrgnu navodi o *judeomasonstvu*, a i sami podsvesno opterećeni predrasudama protiv Jevreja, Židova, naročito u Hrvatskoj, sa vekovnom antisemitskom tradicijom Ugarske i Austrije - među masonima počelo je sve naglašenije da se izrazi odbojnost prema izboru previše jevrejskih članova.

U jednom pismu rukovodećeg člana zagrebačke lože *Ljubav Bližnjega* Emila Demetrovića rukovodećem članu beogradske lože *Pobratim*, Jovanu Aleksijeviću, od 22. maja 1906, povodom prijema Samuila Horovica u članstvo srbijanske Lože, napisano je: "... primajući Jevrejina Horovica" vi "mi bez nužde izbiste dobro oružje iz ruku, jer sad ne mogu više da ukažem na Vas pred mojim Hrvatima, a to mi je veoma žao, jer su gledali na Vas kao u Boga što ste se mogli sačuvati od čivutske najezde. Sad je sve otišlo u nepovrat. Neće proći dugo pa ćete i Vi spasti na naš nivo, jer se nećete moći odbraniti ni Vi, pa tako nećete moći progovoriti ni Vi reći o onom što nas sve južne Slovene tišti bojeći se izdaje. Šta učinite da od Boga nadete! Šteta!... Da sam kojom srećom" bio upoznat sa prijemom tog

45 Isto, 232

46 Isto, 224

Horovica "ja bih makar skočio do Beograda, da ako je moguće predupredim nesreću." Tako se i nama desilo da "smo onomad primili Jevrejina Rudolfa Mozingera, koji je (sam) po sebi dobar i čestit čovek, ali nije za nas."⁴⁷ Jevrejin je.

Ostalo je nepoznato kako je čelnik apostrofirane srpske masonske lože reagovao u odgovoru na takvo, za neupućene nemoguće masonsko rezonovanje u vezi sa prijemom Jevreja u masoneriju koja se oznakom protivnika raspoznaje žigom *judeomasonstva*! Međutim, iako se sa sigurnošću može pretpostaviti da je taj odgovor bio na liniji jednakih prava jevrejskih i nejevrejskih članova, kako je to propisano svim konstitutivnim masonskim odredbama, jer u Srbiji antisemitizam nije bio ukorenjen kao u Hrvatskoj, i ovde će se vremenom ta neman iskazati u meri u kojoj se ispolji potreba za njim. Kasnije čak pod podnebljem internacionalnog *komunizma*!

Averzija prema jevrejskim članovima, iz bojazni da ih ne bude previše i tako svojim prevelikim prisustvom potkrepljuju argumentaciju o *judeomasonstvu*, navela je i relativno malobrojne masonski opredeljene Jevreje da se u sve manjem broju učlane u Srbiji srpske, u Hrvatskoj hrvatske masonske lože. Već smo izneli: u prvoj srpskoj masonskoj loži *Svetlost Balkana*, 1876-1882, od ukupno četrdeset i jednog člana sedmorica su bili Jevreji, a najveća srpska loža *Pobratim* u razdoblju između 1890. i 1914. imala je od preko sto članova isto samo sedam jevrejskih, prema izvesnim objavljenim spiskovima. Kada je 1911. godine osnovana prva jevrejska loža *Srbija* u nju su se učlanili i masonski opredeljeni Jevreji, uprkos činjenici da ona bitnim obeležjima i svojstvima nije bila masonska. Koliko je za njih bilo od značaja što je srpska okolina pa i srpska državna vlast tu čistu jevrejsku organizaciju smatrala masonskom pa njene članove ubrajala u masone - ostalo je nepoznato.

Ratovi, balkanski i svetski, omeli su rad kako univerzalnih srpskih masonskih loža tako i jevrejske lože *Srbija* u Srbiji. Tokom Prvog svetskog rata, 1914-1918, među *masonskim* izbeglicama u inostranstvu nalazilo se i nekoliko beneberitskih Jevreja. Od njih najpoznatiji je bio i ostao Avram Lević. Zauzimao je najviši mogući položaj državne administracije, na mestu prvog načelnika Ministarstva finansija, sa ratnim zadatkom da organizuje prebacivanje državne blagajne u inostranstvo i tamo rukovodi poslovanjem spasenog državnog trezora. Njemu je bilo povereno i spasavanje najstarijeg i najznačajnijeg srpskog relikta *Miroslavljevo jevanđelje* prenošenjem u inostranstvo. Smatran je masonom pod uticajem svemoćnog masonskog ministra finansija dr Laze Pačua. Zapravo, bio je član organizacije Nezavisnog Ordena Bene Berit u jevrejskoj loži *Srbija*. Prema opisu njegovog tada potčinjenog činovnika, mnogo kasnije čuvenog predsednika vlade Jugoslavije, Milana Stojadinovića, Avram Lević imao je, uistinu, izvanredna svojstva neumornog radnika, nenadmašivog organizatora, nedostižnog stručnjaka.

Stojadinovićevim rečima: "To je bio vrlo okretan, inteligentan, praktičan, punačak državni činovnik, koji je sa malom prethodnom spremom (srednjoškolskom) zauzimao vrlo važno mesto u Ministarstvu finansija, upravo najvažnije posle ministra. On je sastavio državni

47 Isto, 523.

budžet, odobravao kredite, rukovao državnom blagajnom. On je bio taj koji je imao da kaže za nešto "ima kredit" a za druge da "nema"; ili kojeg državnog liferanta treba isplatiti pre, a koga docnije. Pre toga bio je šef knjigovodstva u Upravi državnih monopola i tu se istakao svojim radom na knjigovodstvu." Tadašnji radikalski ministar finansija dr Laza Paču, nastavlja Stojadinović "je znao za taj Levićev uspeh (u Upravi državnih monopola) i zato ga je doveo za načelnika u Ministarstvo finansija, gde je takođe pokazao iste sposobnosti u organizovanju knjigovodstva"... Bez teorijskih, naučnih predznanja i znanja on je "taj nedostatak nadoknađivao praktičnim znanjem iz bankarstva i trgovine i kao većina ljudi njegove rase (on je bio jevrejskog porekla), bio je neumoran u radu, a imao je i veliki broj poznanstava među beogradskim trgovcima i industrijalcima u zemlji, preko ovih i u inostranstvu, od kojih veliki broj njegovih saplemenika. Sve je to" - zaključio je Stojadinović "pripomoglo Leviću da dobije ugled i prestiž u državnoj administraciji, veći nego druge njegove kolege istog ranga bilo u istom ili nekom drugom Ministarstvu."

Lević je Stojadinoviću ostao pretežno u dobroj uspomeni. Od njega je u radu mnogo naučio, i samo pokatkad, kao što sledi po hijerarhijskom redu, ponešto pretrpeo. Kad je izbio Prvi svetski rat, Leviću je bio poveren zadatak da obezbedi Glavnu državnu blagajnu i sprovede njen bezbedni prevoz najpre do Niša a zatim na Krf. Već u Nišu, sećao se Stojadinović "načelnik Lević umeo je za Glavnu državnu blagajnu da obezbedi najveći deo prostorija određenih za celo Ministarstvo" finansija. "Dok su druga odeljenja - Carina, Poreze i Administrativno - imali da se zadovolje sa po jednom ili dve sobe" Levićevo odeljenje "imalo je na raspoloženje čitavo donje, desno krilo zgrade." Ostalo je prepoznatljivo da je Avram Lević i dalje "posle ministra prva ličnost u Ministarstvu. Drugi načelnici... potpuno su se gubili pred ovim malim, dežmekastim čovekom ali veštım finansijerom."

Stojadinović, pišući ova sećanja sa iskustvom znamenitog finansijskog stručnjaka i vrsnog organizatora, iz vremena kad je bio na najvišim ministarskim i rotarijanskim položajima, umeo je da ceni i obelodani adekvatnim merilima i rečima finansijske i organizatorske Levićeve sposobnosti. Tako je istakao i Levićevo umeće da odabere za saradnike i potčinjene najobrazovanije i najспособnije među obrazovanima i sposobnima. U njegovom odeljenju radila su četiri "doktora koji su studirali u inostranstvu, poznavali strane jezike i stručnu literaturu." Jedan od njih bio je Milan Stojadinović. Stoga ističemo i ovde Stojadinovićevim rečima: "Lević je umeo s nama lepo da opšti, svakome je ukazivao potrebnu pažnju... rad s njim bio je prijatan. Od njega se moglo dosta da nauči a osobito red, tačnost i svršavanje poslova bez zadržavanja. Sve je moralo da bude *à jour* bez obzira na radno vreme. Ono što se moglo danas svršiti nije se ostavljalo za sutra."

U tim sećanjima budućeg znamenitog predsednika vlade na činovničke dane pod Levićevim rukovodstvom nisu navirale samo reči priznanja velikom šefu maloga rasta, ima tu i sećanja sa prizvukom prekora i uvređenosti usled poniznosti i poniženja koja je morao podneti bez protesta usled hijerarhijske potčinjenosti.⁴⁸ Satisfakciju je doživeo kada je

48 U tom kontekstu Stojadinović je izneo kako mu je Lević, u pomanjkanju posla oko manje više papirnatog državnog budžeta u ratu "poverio (i) 'poverljivu' dužnost koja se sastojala u tom da ide(m) na poštu i tamo prima(m) ili

1916. Lević smenjen sa položaja šefa a on imenovan za njegovog naslednika. Bio je toliko fer da se distancirao od harange koje su prethodile i usledile Levićevom smenjivanju, zbog navodnih Levićevih malverzacija u rukovanju državnim blagajnom, na poslovima snabdevanja izbegličke vojske i razmenjivanja dinara u drahme. Ta haranga protiv Levića, pod novim ministrom finansija, posle Pačuove smrti, protkana je, kao što uvek biva kada je središnja ličnost hajkaške rasprave Jevrejina, antisemitskim optužujućim argumentima tipičnog uopštavanja navodnih osobina pripadnika čivutske vere i rase!

Leviću se moglo desiti da već sledeće, 1917. godine bude uvučen u još jednu hajku, drukčije prirode, sa mogućim težim posledicama, kada se tokom solunskog procesa protiv "zavereničkih" oficira organizacije Ujedinjenje ili Smrt sa čuvenim Apisom (Dragutin T. Dimitrijević - Apis) na čelu, prenosila (neproverena) vest da je na njihovoj listi buduće vlade, u slučaju uspešnog okončanja zavere, predviđen za ministra finansija. S obzirom na njegove sposobnosti i česte boravke u Solunu, gde je bio oficirski štab, što je zapazio i Stojadinović, kao i na izvesne njegove lične, pa i "masonske" veze sa nezadovoljnim oficirima, ne može se ni ta verzija smatrati sa sigurnošću bezveznom. U svakom slučaju, Levićev životni put nije bio svakidašnji. Izdvajao se izuzetnim usponom, za jednog Jevrejina, u državnoj službi Srbije uz beneberitsku lestvicu jevrejske lože *Srbija*. Zato nije suvišno da se bar u *fusnoti* zabeleži i ovde kako je Stojadinović smatrao za potrebno da dopuni Levićev portret i jednim nuzgrednim životnim detaljem, koji mu se urezao u pamćenje iz vremena kad je još pre rata, posle radnog vremena "išao na referisanje kod načelnika Levića."⁴⁹ Levićev životni put, koji se takođe završio u strahotama logora smrti na Sajmištu (kao i njegove, od njega tada nasilno odvojene i odvojeno usmrćene žene) ni posle završetka Prvog svetskog rata, u novostvorenoj Jugoslaviji nije bio *svakidašnji*. Iako je protekao na sporednom koloseku, isticao se integralnim srpstvom na liniji jugoslovenstva uz neadekvatno isticanje učešća u jevrejskim aktivnostima.

U godinama Prvog svetskog rata među brojnim srbijanskim masonskim izbeglicama nalazili su se Jevreji: Benjamin (Benika) Flajšer, Lazar Avramović, Samuil Horovic, Solomon de Majo...⁵⁰ Od masona Jevreja iz Hrvatske u inostranstvu najistaknutiji je bio advokat Hinko Hinković. Svi su oni učestvovali u misijama masonske *braće* koje su srpska vlada i Jugoslovenski odbor forsirali u pregalaštvu internacionalne masonske solidarnosti za stvar

predaje(m) novčane pakete koji su dolazili iz Glavne državne blagajne." (Milan M. Stojadinović, *Ni rat, ni pakt, Jugoslavija između dva rata*, Rijeka, Otokar Keršovani 1963, 73-4).

49 Lević je, kazuje Stojadinović u tom kontekstu: "Ostajao uveče vrlo dugo u kancelariji. Primao je dosta publike, većinom lične prijatelje, nadugačko s njima razgovarao, ali je imao i dosta zvaničnog posla da svrši. Kad bi došlo vreme za večeru, dolazila je u njegovu kancelariju njegova žena, vrlo otmena dama, Jevrejka kao i on, ali koliko je on bio ružan kao čovek (omalen, dežmekast), ona je bila prava lepota, kako samo žene njene rase mogu da budu kad su mlade. Njeno prisustvo u onim hladnim kancelarijama unosilo je toplinu i prijetnost. Na taj način smo mi, koji smo morali čekati dok gospodin načelnik ne izađe, imali tu utehu da nedaleko od nas sedi i takođe čeka lepa gospođa Lević. Jedan njen umiljati pogled - kad bismo uspeli da je vidimo - još više nas je tešio"... A u vezi sa profesijom tu je dodatna informacija: "Kako Lević nije znao da piše na stranim jezicima, iako je dobro govorio nemački i francuski" pa kako mu je on, Stojadinović, sastavljao ta pisma i sem toga "pisao izveštaje za ministra (finansija) kada je trebalo pokazati izvesne teorijske spremne i... dobar stil". Tako ga je Lević još kao početnika "bliže upoznao" i ceneći njegove, Stojadinovićeve, sposobnosti "tretirao prijateljski". (Nav. delo, 77-78).

50 Nenezic, nav. delo, 332.

ANDRIJA RADENIĆ

Srbije i planirane Jugoslavije. U kojoj meri su oni po beneberitskoj vezi Avrama Levića bili međusobno povezani u tim akcijama traženja i nalaženja pomoći - ne zna se. Zasada, bez uvida u relevantna arhivska dokumenta, može se samo pretpostaviti da je ta veza postojala i da su tom vezom oni dali svoj dodatni doprinos u pridobijanju zainteresovanih organizacija i institucija sredstvima Bene Berita.

Hinko Hinković (1854–1929)

Da su veze sa Bene Beritom svakako postojale i korišćene proizilazi i iz jedne "okružnice" masonskog Vrhovnog Saveta Srbije u izbeglištvu, tada sa sedištem u Marselju, koja je upućena oktobra 1918. ne samo najvišim forumima regularnih masonskih loža nego i nedefinisanim jevrejskim ložama Bene Berita. Ovog puta sa *masonskom* oznakom, u znak identične humanističke i humanitarne organizacije, s obzirom na vanredne okolnosti koje to iziskuju. Tom *okružnicom* se traži i očekuje materijalna pomoć kojom bi i Bene Berit sredstvima svojih loža doprineo obnovi Srbije i izgradnji Jugoslavije posle zločinačkih razaranja austrougarskih i bugarskih osvajača. Tu stoji: "Znamo da naša molba zahteva od B. B. jedan izuzetan napor, ali naša vera u Masonsku (!) svest, u dobrotu i milosrđe B.B.-e kojima se mi obraćamo je toliko velika da smo ubeđeni da će nam apel naići na odziv. Sigurni smo, da će, pored pomoći u gotovom novcu koju primimo od... B.B.: nastojati da organizuje sakupljanje dobrotvornih priloga u korist onih stvari koje su nam neophodne. Neka B.B. pomisle na to da pomognu posle rata u Srbiji bolnice, sirotišta, staračke domove, utočišta za bogalje, slepe i ratne vojne invalide, zbog čega ćemo im biti Večno zahvalni, a

njihovo će ime zauvek ostati u sećanju jugoslovenskog naroda!"⁵¹ Preterana traženja i nadanja! Ali kao takva, pa i da su iskazana skromnijim molbama, ona pokazuju kako su morala biti neizmerna verovanja u izrazito velike dobrotvorne potencijale beneberitskih loža.

Posle rata, u granicama Jugoslavije, neizmenjeni stav državnih vlasti u odnosu na jevrejsku ložu *Srbija* potvrđen je obnovljenom dozvolom za rad na platformi humanih i humanitarnih organizacija "masonskog tipa". Područja delovanja su povećana proširenjem državnih granica, priključenjem Vojvodine, Hrvatske... gde je jevrejski živalj preživljavao dane adaptacije sa novim iskušenjima posle vekovnog življenja pod drukčijim uslovima austrijske i mađarske državne uprave. Antisemitizam, koji je u malenoj Srbiji sa manjim brojem Jevreja sporadično zbuñivao i uzbuđivao duhove, u *velikoj Jugoslaviji*, sa povećanjem njihovog broja - dobio je novi podsticaj. Članovi srbijanske jevrejske lože Bene Berita, kao najeminentniji članovi jevrejske zajednice sa ratnim i ratničkim zaslugama, morali su sa većim brojem intervencija da umanje pa i spreče dejstvo povećanog antisemitizma.

U novostvorenom ambijentu, postojanje posebne čisto jevrejske lože naspram univerzalnih srpskih masonskih loža, u novostvorenoj Jugoslaviji i naspram svih drugih jugoslovenskih masonskih loža, pokazalo se opravdanim i antisemitskim ispadima u srpskoj masoneriji. Kada se secesionizam u Hrvatskoj počeo ispoljiti u hrvatskoj masoneriji ponajpre odbijanjem zagrebačke hrvatske lože *Ljubav Bližnjega* da prizna ingerencije Velike Lože Jugoslavije nad njom, u zaštiti i nadzoru, za tu secesiju su u Jugoslovenskoj Velikoj Loži pojedini srpski čelnici najžešće optužili jevrejske članove apostrofiranih loža kao glavne vinovnike. Iako je i u tim ložama Jevreja bilo neuporedivo manje nego Hrvata, Jevreji su kao uvek u takvim situacijama sudbinski i sudbonosno najviše strčali. Raspoznavali su se po tipičnim prezimenima, aktivnostima, funkcijama... Kao Adolf Rozenfeld, dr Dragutin Liberman, Oto Štark, dr Milan Švarc, Ignjat Fišer... Oni koji su u njima otkrili glavne krivce za antijugoslovenski hrvatski masonski secesionizam nisu se zamislili nad činjenicom da su i ispred tih Jevreja, Židova, prednjačili neki pravi Hrvati, koji su bili ne samo antijugoslovenski nego i antisemitski nastrojani.

Iako nije tačna informacija⁵² da je na sednici vrhovnog foruma jugoslovenskih masonskih organizacija, Saveznog Veća Velike Lože Jugoslavija, održane 17. septembra 1926. godine, u Beogradu, u vezi sa proglašenjem nezavisnosti zagrebačke masonske lože *Ljubav Bližnjemu* sa delokrugom matične Velike Lože Hrvatske - *usvojena osuda jevrejskih članova te Lože*, kao začetnika i nosioca tog masonskog secesionističkog čina, ta osuda izrečena u govoru zvaničnog govornika, Velikog Besednika jugoslovenske Velike Lože, je karakteristična tendencijom antisemitskog uopštavanja navodne krivice navodnog jevrejskog krivca. Prema besedničkim rečima čuvara Konstitucije Damjana Brankovića, tu se

51 Isto, 529-530. Okružnica Vrhovnog Saveta Srbije svim Vrhovnim Savetima, Velikom Orijentu, Velikim Ložama i B.B. ložama

52 Informacija potiče od autora ovde najviše korišćene knjige *Masoni u Jugoslaviji*, 378. Od izjave besednika Damjana Brankovića sumnjiva većina Vrhovnog Saveta, Saveznog Veća, se ogradila. Protivargument se zasnivao na činjenici da su se i među protivnicima ovog hrvatskog masonskog secesionizma isticali pojedini masoni iz redova Jevreja masona.

ANDRIJA RADENIĆ

kazuje kako su: pripadnici "Mojsijeve vere" secesionističkim činom proklamovane nezavisne Velike Lože Hrvatske "dokazali kako im je malo stalo do" jugoslovenske "državne ideje i do poštovanja" jugoslovenske "masonske jurisdikcije". Oni su neprihvatanjem ustava Velike Lože Jugoslavije prihvatili "ustav Velike Simboličke Lože Ugarske" i time učinili "ne samo... masonski prestup" nego i "izdajstvo". Zato se opominju braća "Mojsijeve vere" s one strane Save i Dunava, da se odreknu svog vekovnog duhovnog srodstva sa institucijom bivše dvojne Monarhije.⁵³ Ovakvo uopštavanje jevrejske krivice od strane ne samo citiranog već i drugih sa njim saglasnih masonskih čelnika mogao je biti za Jevreje, čak u masonskom krugu, argument više za osnivanje čisto jevrejske lože Bene Berita i u Zagrebu već sledeće 1927. godine, poput one u Beogradu 1911.

Kako se podozrivo gledalo na prekobrojnost i preglasnost jevrejskih članova u masoneriji Jugoslavije usled učlanjenja *suvišnih* jevrejskih masona iz bivše Austro-Ugarske, pokazuju reči člana Vrhovnog Saveta, Saveznog veća, Dake Popovića, iz Vojvodine, jedno vreme bana Dunavske banovine. On tim rečima kazuje kako je u svojoj novosadskoj masonskoj loži *Stefan Stratimirović* "predočio braći Jevrejima, koji su bili pod zaštitom Mađarske Velike Lože pre rata, da nije u interesu ni masonstva ni jevrejstva da se oni naglo masoniraju... Mi smo tako savetovali našu braću Jevreje i ta naša braća su uvidela da je to jedna nova sredina i da oni stoje prema jednom konzervativnom slovenskom elementu... od koga je masonerija još daleko. Tu su još i verske i druge tradicije, koje smetaju da se mi možemo masonizirati brzim tempom⁵⁴ ...

NEISTINAMA OBRAZLAGANE OPTUŽBE I HAJKE

Svi arhivski sačuvani policijski i nepolicijski spiskovi, uključujući već navedene, koji su u međuvremenu objavljeni, kao i oni dosad neobjavljeni, potvrđuju da su u masoneriji Srbije

53 AJ, 100-4-19, 64-A4, F4-678. Nenezic, nav. delo, 378. Među onima koji su žestoko protestovali protiv antisemitizmom prokane izjave Damjana Brankovića bio je i hrvatski masonski čelnik Veljko Tomić, koji je "1918-1919. vodio glavnu reč u antisemitskom pokretu". Prema protestujućem jevrejskom članu Saveznog Veća Juliju Vajsu, iz Osijeka, *per analogiam*, nametala se nada da će kroz koju godinu i Damjan Branković se preobratiti od antisemite u filosemitu! U svakom slučaju i ova prilika nije ostala neiskorišćena od strane neizbežnih protagonista antisemitizma, povremenog ili trajnog, prikriivanog ili otvorenog, svejedno, i u masoneriji. Antisemitska pojava nije mogla biti opovrgnuta ni visokim funkcijama masona Jevreja i u jugoslovenskoj masoneriji. Tako Julije Vajs, iz osječke masonske Lože, koji je dosegao najviše hijerarhijske masonske stepene i bio član najvišeg masonskog foruma, Saveznog Veća jugoslovenske Velike Lože, kome je čak (nije teško pogoditi zašto baš njemu!) bila poverena dužnost da eliminiše nesporazume oko inkriminisane antisemitske izjave Velikog Besednika Damjana Brankovića, svojim prisustvom, položajem i uticajem dokazivao je samo da masonerija kao takva nije antisemitska. Jugoslovenski opredeljen, on je, zato, imajući u vidu i Zakon o nacionalnoj pripadnosti prema ličnom opredeljenju, mogao da zameri Damjanu Brankoviću što je uopšteno "govorio o Jevrejima kao ljudima druge vere i nacije". Rekao je, sa svog stajališta: "Ja poričem Brankoviću kompetenciju da on presuđuje kojoj narodnosti ja pripadam. To mora meni moje osećanje, moje srce, moj predživot i moj sadašnji rad da kaže". Ako bi proučio "moj život kroz" proteklih "trideset godina" on bi morao da konstatuje "da sam tako nacionalno radio kao i on". (AJ, 100-4-19, 64-A4, F4-684). I te reči, ma kako zvučale ubedljivo, za mnoštvo, neizleživo inficirano antisemitizmom, nisu bile presudne. U očima mnoštva, Jevrejin je i s pozivom na nejevrejsku opredeljenost i radinost, ukorenjenu čak nejevrejskom opredeljenošću i radinošću predaka - ostao Jevrejin. Pobornici Bene Berita u tom pogledu bili su za sva vremena u pravu.

54 AJ, 100-4-19, 64-174, F4-687.

Jevreji bili malobrojni i u relaciji njihove ukupne malobrojnosti u Srbiji. Istovremeno na osnovu arhivski sačuvanih akata beneberitskih loža može se utvrditi i potvrditi da one nisu bile masonske iako su u policijskim dosijeima registrovane kao organizacije masona. Ali, ta neosporiva činjenica nije omela, i dalje ne ometa, kako smo već konstatovali, protivnike masona i Jevreja, da masoneriju i beneberitizam identifikuju imenom *judeomasonstva*. Sledstveno, nije izostalo ni zaziranje nejevrejskih masonskih čelnika i pobornika od previše brojnih jevrejskih masona. Da bi što ubedljivije demonstrirali ovaj *apsurd* navodimo pored već navedenih masonskih spiskova podrobnije sumarne i pojedinačne podatke iz pretežno ranije neobjavljenih arhivskih dosijea.

Јеврејско културно и хумано друштво „Шемаја Демајо“

приређује
у четвртак, 11 јануара 1934,
у сали кафане „Централ“
(угао Поенкареове и Југовића улице)

ВЕЛИКИ ФАМИЛИЈАРНИ САСТАНАК

Г. Давид А. Алкалај, адв., чита
мозерију о јеврејском хумору;
Г-ца Мира Фејгелзов, виртуоски-
ња на клавиру, и г. Фриц Пянто,
виртуоз на виолини, изводе неко-
лико соло и заједничких музичких
тачака.

Почетак у 8 и по часова увече.
Улаз слободан.

Умољавају се и позивају чланови Друштва и њихове по-
родице да у што већем броју посете овај састанак, и
да на њ поведу и своје пријатеље.

Управа друштва
„Шемаја Демајо“

Društvo Šamaja Demajo

ANDRIJA RADENIĆ

Na spisku na kojem se nalaze imena trideset i sedam članova srpske masonske lože *Pobratim* nema nijednog Jevrejina.⁵⁵ Spisak sa imenima petnaest članova lože *Preporodaj*, između 1929. i 1940. godine je takođe bez ijednog Jevrejina.⁵⁶ Na drugom spisku lože *Pobratim* sa imenima pedeset i devet članova strče četiri Jevreja: već više puta pomenuta tri Horovica - dr Hugo Horovic, lekar; Kornel Horovic, štampar; Maks Horovic, direktor "tekstila"; i Lazar Avramović, trgovac.⁵⁷ Spisak imena i prezimena četrdeset i sedam članova beogradske lože *Dositej Obradović* opet pokazuje da među njima nema Jevreja.⁵⁸ Drugi spisak lože *Dositej Obradović*, sa imenima šezdeset i tri člana, potvrđuje da nijedan od njih nije Jevrej.⁵⁹ Po spisku četrdeset i šest članova lože *Istina* može se utvrditi da ima samo jednog Jevrejina, Marka Albaharija, trgovačkog agenta.⁶⁰ Drugi spisak članova lože *Preporodaj* sa šesnaest imena i prezimena mogao bi da posluži samo kao potvrda za nepostojanje jevrejskih članova u toj masonskoj loži.⁶¹ Na jednom spisku članova lože *Sloga, Rad i Postojanstvo* sa dvadeset i jednim članom nalazi se svega jedan Jevrej, Stevan T. Koen, trgovac.⁶²

Na sumarnom, posle Drugog svetskog rata dopunjenom policijskom spisku dvesta devedeset i devet "masona privatne profesije" u Jugoslaviji⁶³ kao Jevreji mogu biti identifikovani svega dvadeset dvojica.⁶⁴ Tu se mora dodati da su svi, ili gotovo svi Jevreji *masoni* ubijeni u Holokaustu. *Svemoćna masonska* pripadnost njima nije omogućila spasenje. Karakteristično je kako je u Velikom Bečkereku, odnosno Petrogradu, pod operativnom vlašću *folksdojčera* i mađarskih *Hitlerovaca*, ugledni mason Oskar Kemeneš bio ubijen u Holokaustu. On se osećao u tolikoj meri Mađarom da je jedini među Jevrejima svoga sina školovao u mađarskoj, a ne srpskoj gimnaziji. Za njegovo spasenje zauzeli su se najugledniji nemački i mađarski sugrađani. Uzalud. Rasni zakoni morali su biti ispoštovani bez izuzetaka ma koliko ti izuzeci bili inače opravdani.

Među masonima nestalim u ratu 1941-1945. navodi se u tom spisku, od Jevreja, pored Lazara Avramovića, izričito samo Maks Horovic. Za njega se kaže, da je jedno vreme bio generalni direktor jedne firme u Kranju. Dok je boravio u Sloveniji bio je član masonskog *Venčiča* u Ljubljani, a kad se preselio u Beograd učlanio se u ložu *Istina*. Dodaje se kako je: "Došao

55 AJ, 100-14-50, F14-644.

56 AJ, F14-646.

57 AJ, F14-647, 648, 649.

58 AJ, F14-650, 651, 652.

59 AJ, F14-653, 654, 655.

60 AJ, F14-657, 658.

61 AJ, F14-659.

62 AJ, F14-662.

63 U knjizi Zorana Nenezića objavljeni "spisak masona privatne profesije" sadrži samo dvesta trideset pet imena (str. 611-617).

64 AJ, 100-14-50, F14-716 do 724, 749, 752. Od tu navedenih nema na Nenezićevom spisku: A. Vajsa, preduzimača, sa prebivalištem u Pančevu, člana vršačke masonske lože *Aurora*; Josifa Gutmana, bankarskog činovnika u Beogradu (?), člana lože *Sloga, Rad i Postojanstvo*; Benjamina (Benike) Flajšera, trgovca u Beogradu, člana lože *Pobratim*; Tibora Frajnda, trgovca, člana lože *Vojvodina* u Petrogradu (Bečkerek, Zrenjanin); dr Huga Horovica, lekara u Beogradu, člana lože *Pobratim* i dr Zaharija Šaloma, lekara u Beogradu, člana lože *Pobratim*.

potpuno siromašan u Jugoslaviju 1925. godine; podanstvo je dobio posredstvom Petra Milovanovića, majstora Lože, a rešenjem ministra unutrašnjih dela popa Korošca. Veliki priložnik masonskih loža u (Kraljevini) Jugoslaviji. Odveden (1941?) od Nemaca u Italiju.⁶⁵

Arhty
Jugoslavije
Beograd

Wir verhungern!

Was müssen wir tun?

Ungezählte Tausende unserer „deklassierten“ Brüder und Schwestern versinken im Elend. Wenn auch unsere Lebensverhältnisse sehr schwer, fast unerträglich geworden sind, trotzdem – wir haben die Möglichkeit zu leben, aber jene, Blut von unserem Blute, sie sind entrechtet, sie verhungern, ihre letzte Hoffnung ist auf uns gerichtet, wir können das ungeheure Maß, die grauenvolle Tiefe des Elends da drüben nicht fassen, wir können erschüttert es nur ahnen, – doch genug

Jüdische Menschen in der ganzen Welt, wir rufen Euch auf zur Hilfe für einen großen, wunderbar starken und edlen Teil unseres Volkes, damit er nicht in seiner unsäglichen Bedrängnis ganz untergehe.

Seit drei Jahren arbeiten wir, trotz der schweren Zeit, an dem Werke der Rettung, seit drei Jahren schicken wir mit Genehmigung der Sowjetrussischen Regierung, Lebensmittelpakete an „deklassierte“ Juden. Es ist wenig, es ist ein schwacher Ausdruck nur für unsere

65 AJ, 100-14-50, F14-752.

brüderliche Gesinnung mit den Heim-
gesuchten, die das schwerste Juden-
schicksal tragen. Aber gerade das
brauchen sie um auszuhalten.

Brüder und Schwestern!
Wer kann sich einem
solchen grauenhaften
Sachverhalt entziehen?
Wer wird da nicht irgend-
wie helfen, wer nicht auch
wenn es ihm schwer fällt,
ein Opfer bringen wollen.

Helfet!

Großrabbiner Israel Friedmann, Czortkow-Wien
Rabbiner S. Fürst Dr. D. Fauchtwang
Rabb. der Adass Israel, Wien Oberrabb-Stellvertr., Wien

Generalstabsarzt a. D. Prof. Dr. Alois Pick
Dr. Desider Friedmann, Präs. der Isr. Kultusgemeinde, Wien
Dr. Jakob Ornstein, Präsident der Union österr. Juden
Hofrat Dr. Siegmund Fuchs
Dr. Samuel Goldstern, Präs. des Hilfskomitee für
Russische Juden in Wien

Felix Salten
Stefan Zweig
Dr. Max Eisler, Univ. Professor
Ing. Johann Kremenezky
Reg.-Rat Dr. Hermann Oppenheim
Direktor der N.-Ö. Escomptegesellschaft
Dr. Ernst Feldsberg
Reg.-Rat Dr. Max Lenk
David Lemberger
Jacob Persky

Großrabbiner A. J. Friedmann
Wien — Sadagora
Großrabbiner M. Friedmann
Wien — Sadagora
Wolf Pappenselm.
Dr. Armand Kaminka
Dr. Leo Deutschländer
Marcus Hornstein
Alfred Stroh

Poziv za pomoć gladnima u Rusiji

MI GLADUJEMO I

Šta moramo da učinimo?

Nebrojene hiljade naše "deklarisane" braće i sestara tonu u bijedu. Iako su i naši životni uslovi vrlo teški, skoro nepodnošljivi, uprkos tome - mi imamo mogućnosti za život, ali oni, krv naše krvi, oni su obespravljani, oni skapavaju od gladi, njihova poslednja nada smo mi, mi ne možemo shvatiti stravičnu dubinu te bijede, mi možemo potreseni to samo naslućivati - ali dovoljno.

Mi pozivamo jevrejske ljude u cijelom svijetu u pomoć za jedan veliki, divan i plemeniti dio našeg naroda, da ne propadne u svojoj velikoj nevolji.

Tri godine radimo, uprkos teškom vremenu, na djelu spasavanja, tri godine šaljem, sa dozvolom sovjetske vlade, pakete sa živežnim namenicama "deklarisanim" Jevrejima. To je malo, to je izraz našeg bratskog saosjećanja sa onima koji traže dom, koji snose najtežu jevrejsku sudbinu. Ali upravo to im je potrebno da bi izdržali.

BRAĆO I SESTRE! Ko se može kloniti od takvog stravičnog stanja. Ko neće na neki način pomoći, čak iako mu je teško, pridonijeti žrtvu.

POMOZITE!

Nadrabin Israel Friedmann, Beč
Rabin S. First, Dr. D. Fojtvang

(prevod sa nemačkog Vlatka Vajs)

Policijski spisak beogradskih masona sa imenima dvesto šezdeset tri člana masonskih loža Beograda, potvrđuje masonsko članstvo svega za petoricu Jevreja.⁶⁶ Jedan drugi spisak policije sa imenima dvesta pedeset beogradskih masona *utvrđuje* da među njima ima *mnogo* više Jevreja, ali opet ne više od pedeset, i to zapravo nabeđenih *masona*, pošto se proveravanjem istinitosti navoda može utvrditi da su pretežno bili članovi jevrejske Lože. A nju, zna se, Jevreji Bene Berita, kao ni *pravoverni* masoni nejevreji nisu smatrali masonskom.⁶⁷

Na jednom od najdužih masonskih policijskih spiskova sa šesto deset imena masona, jevrejski "masoni", njih šezdeset dvojica su identifikovana ne samo prezimenom nego i izričitom čivutskom odrednicom; mada ne dosledno, kod svakog Jevrejina, pa čak i nepouzdan, bar u jednom slučaju. U slučaju tadašnjeg predsednika Srpske Akademije nauka Aleksandra Belića.⁶⁸ Ostali *čifuti masoni*, kao i u drugim policijskim spiskovima, bili

66 AJ, 100-14-50, F14-599 do 606.

67 AJ, 100-14-50, F14-607 do 613. Od ovde imenovanih nema na Nenezićevom registarskom spisku: Isaka Azriela, arhitekte; Nisima Kalderona, Irgovačkog agenta; Samuela Zonenfelda, advokata i dr Moska (?) Čelebonovića, lekara.

68 Za njega se tu kazuje: "Dr Aleksandar Belić, profesor Univerziteta, poreklom čifutin, brat armijskog generala Belića, člana najvišeg ratnog saveta Kraljevine Jugoslavije". Međutim, u prvoj godini nemačke okupacije, posle hapšenja i zatočenja na Banjici, on je oslobođen smrtonosne optužbe da je Jevrejin, pošto je krštenicom i drugim dokazima dokazao da mu je pokojni ded bio sveštenik u Budimu i da mu se otac zvao Jovan. (ASANU, fond Aleksandra Belića). A što se tiče masonstva, ostalo je nepoznato na osnovu kakvih iskaza su ga srpske, odnosno jugoslovenske policijske vlasti uvrstile u spisak masona. Nema dokaza da je bio član neke masonske Lože. Nemci ga nisu time teretili.

su mahom članovi beneberitskih loža.⁶⁹ U srpskim masonskim ložama ne samo Beograda, nego i drugih gradova tih godina je bilo još manje Jevreja nego prethodnih, ukoliko ih je uopšte bilo. Ta konstatacija se odnosi i na vojvođanske lože: *Stefan Stratimirović*, u Novom Sadu; *Budućnost* u Somboru; *Sjeverna zvijezda* i *Stvaranje* u Subotici; *Vojvodina* u Zrenjaninu (Bečkerek, Petrovgrad); *Banat* u Pančevu; *Aurora* u Vršcu. Prema spisku tridesetpetorice imenovanih članova pančevačke lože *Banat*, npr. po prezimenu sa sigurnošću se može identifikovati kao mason samo jedan Jevrejin - *brodovlasnik* Jozef Dajč.⁷⁰ Vojvođanske lože Bene Berita, u Novom Sadu i Subotici, mogle su biti pohvaljene, ili žigosane, većim brojem Jevreja.

U Hrvatskoj, gde se, kako je već rečeno, smatralo da su masonske lože preplavljene Jevrejima, Jevreja masona je bilo više nego u Srbiji, ali, i tu daleko manje nego što bi proizilazilo po njihovoj pripadnosti građanskoj liberalnoj klasi, iz čijih su redova pretežno vrbovani članovi masonskih organizacija. U osiječkoj masonskoj loži *Budnost* gde ih je, po nekim procenama bilo relativno najviše, među sedamdeset devetoricom poimenično navedenih članova, prema prezimenu kao Jevreji mogli su biti identifikovani svega osam-naestorica.⁷¹ A da oni nisu bili podjednako ubrajani u Jevreje moglo se razabrati po tome što su neki od njih svojim hrvatskim, ili jugoslovenskim, zakonski uvažanim, opredeljenjem bili potpuno asimilirani, čak i verskim obredom nejevreja (Hinko Hinković). *Priče* o dominaciji Jevreja u masoneriji mogu biti opovrgnute i proverenim iskazima vodećih masonskih ličnosti. Tu su od prvorazrednog značaja, npr, iskazi *razvlašćenih* masonskih prvaka na traženje predsednika kvislinške vlade okupirane Srbije generala Milana Nedića. Po tim

69 Po azbučnom redosledu prezimena, kao članovi masonskih loža u Beogradu tu su, izuzevši Belića, navedeni: "Avramović Lazar, čifutin, trgovac; Adanja dr Sima, advokat, čifutin; Adanja dr Solomon, čifutin, lekar; Azriel Isak, čifutin, arhitekta; Albala dr David, čifutin, lekar; Alkalaj Aron, čifutin, glavni sekretar Državne Hipotekarne Banke; Almozlino Nisim, čifutin, apotekar; Bencion Nikša, čifutin, direktor fabrike šećera; Gabaj Aron, čifutin, trgovac; Gabaj Isak, čifutin, trgovac; Gollib Leo, trgovac [za čudo, bez čifutske odrednice]; Gutman Josif, čifutin, direktor Viner Bankferajna; Davičo Jakob, čifutin, šef odeljenja Državne Hipotekarne Banke; Dajč Markus, čifutin, trgovac; De Majo Moric, čifutin, direktor Jadranskog osiguravajućeg društva; Elijas Solomon, čifutin, trgovac; Efrajim Izi, trgovac (bez jevrejske identifikacije); Eškenazi dr Moric, čifutin, lekar; Zaks Samuilo, čifutin, inženjer; Jauša David, čifutin, direktor Diskontne trgovačke banke; Kabiljo Josif, čifutin, trgovac; Kazes Alfred, trgovac [nije identifikovan kao Jevrejin]; Kajon dr Cezar, lekar [nije identifikovan kao Jevrejin]; Kan Ludvig, čifutin, pečatorezac; Kario Solomon, čifutin, izvoznik; Katala dr Isak, lekar, čifutin; Koen Avram, direktor Saveza fabrika šećera (bez jevrejskog atributa); Koen Nisim, trgovac [bez jevrejskog atributa]; Koen dr Leon, profesor Univerziteta (bez jevrejskog atributa); Koen Stevan B., fabrikant kože, čifutin; Koen Stevan I., trgovac (bez jevrejskog atributa); Kon Ivan, čifutin, direktor trgovačke akademije u penziji, u Zemunu; Konfino Buki, čifutin, izvoznik; Konforti Marko, čifutin, rentijer; Lebl Kalman, čifutin, umro; Lebl Oskar, čifutin, prokurista Udružene Jugoslovenske Banke; Levi Aron, čifutin, industrijalac; Levi Dale David, čifutin, sekretar Saveza jevrejskih opština; Levi dr Juda, čifutin, profesor; Lević Avram, čifutin, načelnik Ministarstva, u penziji; Marković Edo, čifutin, predsednik žitne centrale; Mašijah Isak, direktor banke (bez jevrejske odrednice); Medina Isak, čifutin, trgovac; Pijade dr Bukić, čifutin, lekar; Pops Miroslav, Dragić, čifutin, umro; Pops Fridrih, advokat (bez jevrejske odrednice); Ribar Ivan (istakao A. R.), pokatoličeni čifutin Johan Fišer, predsednik Skupštine, predsednik komunističke (?) vlade u Jugoslaviji; Robiček Bernard, čifutin; Ruso Jakob, čifutin, industrijalac; Ruso Mata, čifutin, šef odeljenja Narodne (?) banke; Solomon Zdravko, čifutin, trgovac; Sonenfeld dr Samuilo, čifutin, advokat; Hinković dr Hinko, čifutin, advokat, umro; Horovic Kornel, čifutin, trgovac; Horovic Samuilo, čifutin, umro; Horovic dr Hugo, čifutin, lekar; Horovic Maks (bez jevrejske identifikacije); Čelebonović dr Jakob, advokat (bez jevrejske identifikacije); Čelebonović dr Mosko, lekar; Šalom dr Zaharije, čifutin, lekar; Šlang Ignjat, čifutin, rabin".

70 Zoran Petrov, *Loža Banat Pančevo*, Zidarske sveske, Vršac 1996, 26-27.

71 Nenezić, nav. delo, 606-608.

iskazima: "U beogradskim ložama (pred rat 1941.) bilo" je svega "oko sedam - osam Jevreja."... "Njihov rad i život, kao i rad i život ostalih članova bio je uvek pred očima starešinstva, koje je budno pratilo svaki postupak svojih članova i pazilo da njihov život i rad odgovaraju vazda načelima ispisanim u Konstituciji" masonerije. "S obzirom i na relativno mali broj njihov... njihov (posebni) uticaj nije mogao, baš kad bi se na tome i radilo, biti nikakav"...Što se tiče "čisto" jevrejskih loža, podrazumeva se Bene Berita, one "nisu imale nikakve veze sa našom (srpskom) masonerijom."⁷²

U pismenom autobiografskom iskazu istaknutog istoričara Viktora Novaka, poslednjeg Velikog Tajnika predratne Velike Lože *Jugoslavija*, na zahtev istražnih organa, pod nemačkom okupacijom, 1942. godine, u vezi sa Jevrejima i jevrejskim članovima srpske i jugoslovenske masonerije, sadržani su istovetni podaci. Po tom iskazu, datom u najtežim uslovima, pod presijom nacističke okupatorske vlasti i njenih kvislinških poslušnika, verodostojno se potvrđuje da: "Loža (masona) prema Jevrejima nije nikakav načelni stav zauzimala smatrajući sve ljude, rođene pod jednakim zakonima prirode, kao ravnopravne članove društva - a u pogledu verskom sa punom tolerancijom bez obzira na religijsku pripadnost. Antisemitskih pojava (uopšteno sagledavanih, bez pojedinačnih antisemitskih ispada) u ložama nije bilo - što je ionako isključeno, jer je u *beogradskim ložama, kao i u zagrebačkim bio vrlo mali broj Jevreja. Tek nekolicina*". (Istakao A. R.). A u vezi sa tada besomučno propagiranim *Protokolima sionskih mudraca*, Novak je rekao i napisao:

"Koliko mi je poznato na sednicama Lože nije bilo govora" o tim *Protokolima*. "Za njih" je "saznao kad su" mu u prevodu "dostavljeni, zaceo u propagandne svrhe, i iz njih ... video, poznavajući dobro istoriju... da su jedna gruba mistifikacija i (da su) podržavane u antimasonskom (i antisemitskom) cilju kod raznih naroda. Njihovu je mistifikaciju dokazao i švajcarski proces... Ova je mistifikacija i falsifikat ravan onoj iz čuvene i skandalozne afere Taksilove, devedesetih godina prošlog stoleća, kojoj je naseo i Vatikan kao i brojni episkopi na Kongresu u Tridentu. Lažnost i falsifikatorsku oznaku priznali su i jezuite, iz redova antimasonskih specijalista. Uostalom, ove, kao i slične zablude, imale su uvek za određen cilj kompromitovanje Slobodnog Zidarstva [i jevrejstva] koje je za neobaveštene bilo često bauk najstrahovitijih užasa i pretnji za veru i ljudsko društvo." A u vezi sa ložama Bene Berita: "O jevrejskoj loži Bene Berit bilo je poznato samo to da je imala svoje sedište u Beogradu - ali kakvog je bila sastava i ko su bili članovi" nije "znao. S njom nije bila u relaciji Velika Loža *Jugoslavija* i nijedan mason Jevrejin nije smeo da bude njenim članom. Spisak tih članova lože Bene Berit upoznao" je "prvi put za (vreme) julskih saslušanja."⁷³

Antimasonski orijentisani "istraživači" takve istinite iskaze, bez obzira na njihovu autentičnost ignorišu, u najboljem slučaju deformišu. U antisemitskoj i antimasonskoj knjižici *Moderne socijalne hronike, Židovska masonerija* koja je štampana u Zagrebu 1935. godine, obelodanjuju se imena i zanimanja članova beneberitskih loža u Jugoslaviji u kontekstu njihovog "razornog delovanja" na tlu države čije demokratske zakone one zloupotre-

72 Vojislav Paljić, *Susret srpskih masona i Milana Nedića 1941. godine*, Zidarske sveske, Vršac 1996, 13.

73 *Viktor Novak autobiografija*, Priredio Zoran Petrov, Vršac 1996, 17-18. Arhiv Jugoslavije, 100

bljavaju, u radu kojim ostvaruju večite težnje Jevreja da ovladaju zemljom i narodom koji ih okružuju. Ali egzaktno navedena zanimanja svih poimenično navedenih članova svih šest jevrejskih, beneberitskih, loža u Srbiji i Jugoslaviji i po ovoj antijevrejskoj knjižici kazuju i dokazuju nepobitno da su u pitanju, bez izuzetka, obični pripadnici srednjih i viših slojeva građanske klase, iz redova trgovaca, fabrikanta, preduzetnika, advokata, lekara, sveštenika i činovnika.

Imajući, prema tom klasnom i staleškom konglomeratu, u vidu pojedinačno i skupno članstvo Bene Berita u Srbiji i Jugoslaviji, zdravim razumom i normalnom percepcijom, može se i ovde jedino zaključiti da tu nema nikakvih razona za domišljanja. Iz tih činjenica i ovde proizilazi da su svi navedeni pripadnici navedenih beneberitskih loža morali biti i bili preokupirani brigama lične životne borbe opstanka i napredovanja u profesiji; pored briga koje su im nametali dobrovoljno prihvaćeni zadaci organizacije čije su odredbe bile obznanjene u javnosti i odobrene od državne vlasti. Ali ni autor ni izdavač publikacije u kojoj su tada štampane te činjenice nisu računali sa zdravim razumom ljudi nego sa onim opterećenim predrasudama. Njima neće pasti na pamet da se upitaju i pitaju: Kako ti malobrojni Jevreji, običnih građanskih zanimanja, pod stalnim nadzorom policijskih organa vlasti, mogu preko jedne sićušne jevrejske organizacije težiti kolektivnoj jevrejskoj vladavini nad milionima nejevreja?

Pošto se faktografski podaci o ložama Bene Berita u ovoj knjižici izobličuju komentarima koji se još uvažavaju i citiraju – ovo izobličenje mora ovde biti podrobno dezavuisano. Iako se u naučno historiografskim raspravama kritički osvrti na nenaučne rasprave neistoričara smatraju inkompatibilnim, grubo rečeno, nedostojnim za razmatranje argumentima nauke, budući da su kod neistoričara u pitanju mahom žonglerske produkcije a kod istoričara po pravilu proizvodi naučno istraživačkog rada – ovde se nameće drukčiji postupak. Jer, u vezi sa Jevrejima baš nenaučna izlaganja, sa pogubnim posledicama, iziskuju da nigde ne budu ignorisana. Moraju biti svuda, gde se raspravlja o istini, opovrgnuta. Ona deluju zlotvorno uticajem *senzacionalne* štampane reči. Naročito u vremenima nedaća kada se traže krivci kod *tuđina*, a najlakše, pa stoga i najčešće kod nemoćnih jevrejskih *moćnika*. Najpodobnijih za odmazdu i *naplatu odmazde!*

Mada je po priloženim spiskovima članova beneberitskih loža u Srbiji i Jugoslaviji vidljivo da su pripadali radnim građanskim grupacijama *biznismena* i inteligencije prezauzetih poslovima svojih zanimanja, u komentaru se kazuje, kako navedene: "Židovske lože jesu u stvari mjesta, iz kojih se posmatra sve i diktira se svima." Članovi tih loža "zaštićeni tajnom" imaju i u rad moćnih internacionalnih masonskih loža u kojima su "izmiješani hrišćani" i Jevreji "ne samo uvid" nego i s tim ložama "upravljaju. Zbog toga su lože B'naj Brit" udruženja "u kojima se nalazi stvarna" svetska "masonska vlast" skoncentrisana. Pod jevrejskom upravom je "sve što pripada čitavoj masoneriji, dok nad onim što je" čisto jevrejsko niko "izvan B'naj Brita nema vlasti."⁷⁴

74 *Židovska masonerija*, Moderna socijalna hronika, Prvi popis članova loža u Zagrebu, Osijeku, Sarajevu, Subotici, Novom Sadu i Beogradu, Zagreb 1935, 24-25, 31-32. U gotovo trideset godina rada beneberitske lože u Beogradu

Po ovoj dedukciji, dakle, jevrejske "lože (Bene Berita) su najjači eksponenti i širitelji" jevrejske "moći i snage". Internacionalna "mešovita" jevrejska i hrišćanska "masonerija" stavlja im na raspolaganje sve što sama ima, daje im uvida u sav javni život, dok su one same otvorene najužem" jevrejskom "krugu". Jevrejstvo "koje je samo po sebi zatvoren krug, još je jače stisnulo redove u ložama B'nai Brith, potenciralo je ekskluzivnost u neizmernost. B'nai Brith lože su pravo vodstvo, koje kroji sudbinu pojedincima, grupama, državama i narodima, a ostala je masonerija više manje samo njihov organ... Svi masoni samo služe *izabranom* narodu i stvaraju mu preduvete za obećanu zemlju" odakle imaju nameru da vladaju svetom!

Uveren u sugestivnu moć ovih zaključnih reči autor citirane knjižice mora da je bio ubeđen i u to da je njima dostigao željeni efekat. Zato na kraju prepušta čitaocima da i "sami prosude po imenima i 'profanim' zvanjima, te radu spomenutih kandidata za savršenstvo i boraca na polju humaniteta i filantropije, što znači biti član izabranoga naroda i kako članovi B'nai Brita rade na najvišim načelima istine i humaniteta".⁷⁵

Iako su navedena imena, imena poznatih, manje više cenjenih, ili ogovaranih, građana i malograđana pod *budnim* okom suseda, da ne kažemo i policije, tu piše: "Po imenima i zanimanjima članova loža B'nai Britha kod nas vidi se da je u tim društvima okupljeno sve što je najmoćnije, najuplivnije i najkrupnije" (a ne *najbolje* kako je trebalo po odredbama Bene Berita istinito reći čitaocima) u jevrejskom "javnom životu." Ne dodaje se da su oni u proseku malobrojni iz redova srednje bogatih i bogatih Jevreja u poređenju sa (podacima Državne statistike utvrdljivim) mnogobrojnijim više bogatim nejevrejima, nego se dodatno precizira da su to "od reda privrednici koji imaju u svojim rukama" čitav "ekonomski život" zemlje a "napose finansijski". Pored njih tu su "advokati, koji zastupaju te [tako žigosane] bankare, trgovce i fabrikante", pa "lekari koji ih leče itd". Profesora i činovnika jedva da ih ima jer tu, (kao radni ljudi, izuzetni u jevrejskoj sredini) strče kao "*bele vrane*".⁷⁶ A ne strče

na njenom čelu, u svojstvu predsednika nalazili su se: rentijer Adolf Rešovski, od 19. januara 1911. do 28. aprila 1920; rabin dr Isak Alkalaj, od 28. aprila 1920. do 26. februara 1921; lekar dr Solomon Alkalaj, od 26. februara 1921. do 3. marta 1926; lekar dr Bukić Pijade, od 3. marta 1926. do 12. marta 1930; direktor Trgovačke akademije Ivan Kon, od 12. marta 1930. do 18. maja 1931; trgovac Hajnrih Flajšer, od 18. maja 1931. do 1. marta 1933; glavni sekretar Državne Hipotekarne Banke Aron Alkalaj, od 1. marta 1933. do septembra 1934; lekar dr Cezar Kajon, od septembra 1934. do 26. februara 1936; lekar dr Rafailo Margulis, od 26. februara 1936. do 23. februara 1938; advokat Pavle Vinterštajn, od 23. februara 1938. do 1. marta 1939; trgovac Josif Holender, od 1. marta 1939. do 5. avgusta 1940. Znači: četiri lekara, dva trgovca, jedan advokat, jedan sveštenik - rabin, jedan rentijer, jedan profesor - direktor Trgovačke akademije, jedan sekretar Banke. Sa *novčarskog* i društvenog stanovišta: prosečno dobro stojeći i ugledni građani Mojsijeve vere. I oni, i njima slični u drugim mestima Jugoslavije, da su preokupirani zadacima koje im nameće "planirani cilj svih Jevreja sveta da vladaju svetom"!!! Tako proizilazi iz *navoda* citirane i mnogih drugih, ovde citiranih i necitiranih, istovetnih članaka, knjižica i knjiga! I niko od onih koji poveruju u te *navode* da uvidi kako je apsurdno, nemoguće, nesuvislo... što se tim navodima kazuje i sugerše! Ne preostaje drugo nego da se zaključuje kako u tom pogledu, uprkos svim tekovinama novovekovnih civilizacija nije se odmaklo od mračnog doba srednjeg veka kad se verovalo u postojanje veštica.

75 Isto.

76 Isto, 32. Ove reči trebalo bi upamtiti. Ne navodeći izvor, renomirani istoričar masonerije u Hrvatskoj, trideset godina kasnije, kako će se videti na kraju ovih naših izlaganja, po njima *utvrđuje* dalja nastojanja Jevreja (i posle Holokausta) da zavladaju imperijalno u svim zemljama sveta.

zato što profesorima i činovnicima Jevreji ne obiluju usled uobičajenih ograničavanja njihovih prava na ta zvanja.

Tamo gde je reč o univerzalnoj masoneriji, u kojoj su takođe *Jevreji* glavni, mada brojčano preovlađuju nejevreji, ističe se kako su i univerzalne masonske lože zasnovane na jevrejskoj *kabali*. "Tajanstveno značenje koje masoni pridavaju pojedinim... rečima, brojevima i slikama potiče od te kabale" - stoji ovde u zloj nameri.⁷⁷

Ta mala knjižica sa trideset dve stranice malog formata, po mnogima možda nije zaslužila toliko osvrta, sa tako mnogo citata. Ali treba znati da se još, i posle Holokausta, koristi u nalazima antijevrejskih istraživača kao prvorazredni izvor, zbog navedenih profesionalnih zanimanja i društvenih položaja svih članova beneberitskih loža u Srbiji i Hrvatskoj, sa *potrebnim* razjašnjenjima u sklopu masonerije. Prenebregava se dalje da su po normama ustrojstva, putokazima stremljenja, pravilima ponašanja organizacije slobodnog zidarstva i udruženja Bene Berita u osnovi različiti. Kao takvi oni su se ili nisu se među sobom uvažavali. Poistovetiti ih mogu samo oni kojima nije stalo do istine već do hajke protiv jednih i drugih. A nastojanje da neuporedivo slabije lože Bene Berita, po prostranstvu delovanja i delokrugu uticaja ograničene na jednu malu nacionalnu i versku sredinu, raštrkanu bezbrojnim graničnim međama, budu prikazane i ocenjene kao gospodari masonskih loža – spada u iracionalne poduhvate po merilima nepomućenog razuma. Ali kako je i razum rastegljiv mora ga se uvek iznova urazumiti činjenicama koji omogućuju raspoznavanje istine u kolopletu neistina.

Potrebno je stoga znati precizno da su počev od 1935, poput knjižice o "Židovskoj masoneriji" ne slučajno učestale serije štampanih knjižica i knjiga, članaka i rasprava sa manje više istovetnim antisemitskim iskazima i u sklopu antibeneberitskih izlaganja na ravni antimasonskih. To su godine vladavine *pronemačkih* vlada Milana Stojadinovića (1935-1939) i Dragiše Cvetkovića u sprezi sa Vlatkom Mačekom (1939-1941) i pod pritiskom hitlerovske Nemačke. Tih godina antisemitska haranga u vezi sa antimasonskom bila je dobro proračunata. Udvostručila je željene efekte. Podsticala je primarne antijevrejske ispade u masama i institucijama u sklopu povećanih zaziranja od tajanstvene masonerije. Povećala je i strahovanja Jevreja, ali ne u adekvatnoj meri. Verovanje u efemernost i ove antisemitske hajke nije prestalo. Iako je hajka, doduše još pretežno rečima, a ne postupcima, poprimala bar viđenjem dalekovidih "krvožedne" razmere. Samo krvavih žrtava još nije bilo. Medijsko delovanje besomučnim optužbama protiv Jevreja, pojedinačno imenovanih i kolektivno identifikovanih, sa žigom izopačenih podataka i izvitoperenih informacija o njima, u vidu neospornih činjenica, raslo je ubrzano. Novi pregršt ilustrativnog materijala može samo da produbi uvid u stanje duhova tog zlotvomog doba.

Do 30-ih godina, odnosno do prevlasti hitlerovske nacional-*socijalističke* Nemačke, antisemitizam posebno u Srbiji zapreten snagama srpskog građanskog liberalizma se ubrajao u sporadične pojave, bez očiglednog uticaja na javno mnjenje i političke prilike. Učestalost

⁷⁷ Isto, 4.

antisemitskih ispada se dimenzira razmerama hajke kada Hitlerova Nemačka svoju nezaustavljivu i *neodoljivu* snagu demonstrira pobedama na ratištima pobednika Prvog svetskog rata Francuske i Engleske. Naglo se povećava tiraž listova ispunjenih člancima koji harangiraju protiv Jevreja argumentima jevrejskih "namera i ostvarenja u dejstvima protiv Srba, i svih Jugoslovena" u granicama tadašnje Jugoslavije. Kako su tih godina već radile šest organizacija Bene Berita u ložama koje asociraju na masonske, njihove radnje su procenjene i žigosane kao skrovišta vodećih organa *judeomasonstva*.

U jednom od tih listova koji su tada obeležili Jevreje i jevrejske organizacije svim mogućim i nemogućim hajkaškim obeležjima za odstrel, iz populističkog arsenala za pridobijanje nacionalističkim i antikapitalističkim porivima prožimanog populusa, da se priključi hajci, napisano je: I "masonerija je samo poslušna sluškinja i moćni" izvršilac "svestrane jevrejsko-kapitalističke dominacije".⁷⁸ Na drugom mestu stajalo je: Da bi Jevreji u tim poslovima hegemoni bili neometani "oni su kod nas osnovali čak i posebnu svoju jevrejsku [bene-beritsku] masonsku ložu... Ovi Jevreji masoni" se identifikuju kao "glavni agenti... stranog, većinom jevrejskog kapitala,... oni su mu bili kalauzi, pa su odatle i izvlačili najveće materijalne koristi za sebe." I dalje, sledstveno: "Usled ovog njihovog razornog rada hiljade naših zanatlija, trgovaca i industrijalaca moralo je da ispropada i spadne na prosjački štap. Zbog internacionalne masonerije i nezasićene Jevrejštine u našoj zemlji hiljade srpskih porodica ostalo je bez hleba, a naša privreda bez njihovog korisnog rada za zemlju. Time je oslabljena i odbrambena snaga naše države i to je najteži zločin koji je masonerija sa Jevrejima [na čelu, podrazumeva se] u svojim redovima učinila prema našoj Otadžbini".

Logički deducirano: "Upropašćeni naši privrednici nisu više mogli plaćati državi ni poreze, od koje veliki deo ide na zemljinu odbranu, a masonska jevrejska klika i dalje je znala svoja preduzeća da preobraća u d.d. i tako izbegava plaćanje dažbina u punom iznosu prema stvarnoj zaradi. To je nebrojeno puta zabeleženo i u našoj javnosti, ali je masonerija [podrazumeva se *judeomasonerija*] i dalje uspevala da pliva ovim vodama i tako će i produžiti sve dotle dok ne bude konačno uklonjena iz našeg privrednog života i javnog poslovanja uopšte."⁷⁹ Sve dok se i srpski narod ne bude oslobodio "internationalnog masonskog bratskog lanca sa jevrejštinom kao glavnim beočugom"... Da bi se to postiglo "treba odbaciti svaku sentimentalnost, svaki obzir, svako milosrđe"...⁸⁰ Da tako mora biti, te da će tako i biti oni o kojima je reč ipak još nisu verovali.

A zloslutne reči tih godina potkrepljivane su sve češće i razlozima zloglasnih *Protokola sionskih mudraca*. Ignorisanjem nalaza eksperata o podmetanju, ove su reči, onima kojima su bile namenjene i kojima su bile potrebne, zvučale autentično. Njima se utvrđivala i potvrđivala odlučnost Jevreja da zavladaju svetom, pa prema tome i Srbima. Da: "Nemaštinom, plašenjem i uništenjem svakog verovanja", *smrve* "sve što" tu navedenim jevrejskim "planovima na suprot stane".⁸¹ Kako te reči mogu biti prihvaćene kao autentične i kako se

78 AJ, F100-14-457.

79 AJ, F100-14-459.

80 AJ, F100-14-460.

tim rečima sa zvukom autentičnosti mogu izazvati refleksi "adekvatne" odmazde, logikom zdravog razuma je nedokučivo. Ali ako su one takvog domašaja bile i ostale u normalnim mimodopskim vremenima onda nije za čuđenje što u *nenormalnim* ratničkim razdobljima njihov efekat mora da bude višestruko nadmašen.

Individualno razmotreno, rasuđivanje kojim predstavnici jevrejskog naroda, tada i bez države, bez vojske, razdrobljeni malim zajednicama čiji su pripadnici kao komšije svakome poznati, mahom kao mali ili veliki trgovci, bankari, preduzetnici, često kao dobri ili loši lekari, advokati, inženjeri, pa i zanatlije, mogu biti preokupirani planovima osvajanja sveta, spada u domen psihijatrije a ne realne državotvorne politike. Međutim, šta je tu je, i po onoj narodnoj. Psihoza antisemitizma rasla je simptomatično tih godina u za to pogodnoj atmosferi po planovima antisemita u krajnjoj konsekvenci ishodom Holokausta. Iako od "porobljivačkih planova" Jevreja i jevrejskih beneberitskih loža za spasavanje nikakvi poduhvati nisu mogli biti otkriveni. Bili su izmišljeni od antisemitskih planera.

Samo u obraćanju na liberalnije krugove, zagovornici antimasonskog i antijevrejskog antisemitizma isticali su potrebe blagorodnijih mera. U tom kontekstu, govorili su da nije reč o "gonjenju Jevreja" nego o "spasavanju od judeomasonerije". Borbom: "Prvenstveno protiv *međunarodnog* svemoćnog i sverazornog jevrejstva, jer ni najmoćnije domaće jevrejstvo ne bi ni izdaleka bilo onako opasno kako je sada *da nema te svetske moći jevrejske, u čije materijalno i moralno ropstvo je čovečanstvo posle poslednjeg Svetskog rata palo kompletnije nego ikada dosad.* [istaknuto u originalu] a iz koje svetske moći jevrejske svako domaće jevrejstvo crpi svoje snage".⁸²

Kada su usledile prve zakonske vladine mere protiv Jevreja 1940. novine su se nadmetale u hvalospevima. U jednom mnogočitanom listu pisalo je kako je napokon sprečeno "da sredstvima proizvodnje najosetljivije privredne grane narodne ishrane diriguju stranci Jevreji; da na produktim berzama prvu reč imaju oni koji po svom imenu, rođenju i poreklu nemaju nikakve veze sa žuljevitim seljačkim i radničkim rukama koje hrane i brane zemlju." Tek sada "kad je Uredbom Kraljevske vlade Jevrejima oduzeto pravo da vode velike trgovine i industriju za ljudsku ishranu izlazi na svetlost dana fakat da se ova vrsta privrede nalazila pretežno u stranim rukama, u rukama Jevreja. Veliki deo mlinske industrije, industrije ulja, šećera i druga trgovačka preduzeća, koja su trgovala ljudskom hranom i predmetima ishrane i ovu davala po svom ćefu i svojoj volji potrošačima gledajući pre svega čar i profit, moraće sada da polože račune o svome radu. Tako će teški milioni, koji su do juče strujali kroz svoje podzemne kanale i vraćali se udvostručeni u teške čelične pancime jevrejske kase, imati da dođu pod kontrolu države i da se najzad stave u službu naroda na čijim su leđima stvarani."⁸³

81 AJ, F100-14-464. Članak pod naslovom *Mit Ahasvera*.

82 AJ, F100-14-469. Članak: *Spasavanje od judeo-masonerije a ne gonjenje Jevreja*.

83 AJ, F100-14-472. Članak: "Mere Kraljevske vlade protiv štetnog rada Jevreja primljene su povoljno u zemlji. *Porazne činjenice.*"

U Vojvodini, gde su trgovci Jevreji pretežno se bavili trgovinom žita i žitarskih proizvoda (od kojih su se neki obogatili ali neki i osiromašili, bankrotstvom, shodno zakonima tržišta ponude i potražnje, što se, naravno, prećutkuje) najbrojniji su bili oni koji su se ushitili Uredbom o zabrani Jevrejima da se bave kupovinom i prodajom životnih namirnica. Očekivana su *kapitalna* dostignuća u tim životnim garanama privrede, posle odstranjivanja jevrejskih trgovaca i preduzetnika. Kasnijim generacijama koje će doživeti traženje spasa u pomoći inostranog kapitala za razmah domaće proizvodnje i trgovine, izložena ksenofobska rasuđivanja uperena protiv jevrejskih trgovaca i preduzetnika, koji po zakonima države i opredeljenjima Jevreja i nisu bili stranci - mogu u najblažoj formulaciji izgledati bizarnom. Ali u onovremenoj kao i svakovremenoj atmosferi traženja krivca samo, ili bar pretežno, u sredinama i radnjama Jevreja - bilo je i ostalo karakteristično za sva vremena, pa prema tome najkarakterističnije u vreme koje će biti zabeleženo i obeleženo istrebljenjem jevrejskih žitelja.

Iako se brojem i imenom jevrejskih trgovaca i preduzetnika ne osporava postojanje većeg broja trgovačkih radnji i fabričkih preduzeća čiji su vlasnici bili nejevreji (što se moglo precizno utvrditi državnim statističkim podacima) novine su impresionirale ondašnju javnost obelodanjivanjem poimenično imenovanih trgovina i fabrika u vlasništvu Jevreja. Kao da sličnih u većem broju i obilju nije bilo u rukama nejevreja. Tako se obznanilo iz Subotice da se: "U Subotici nalazi jedna od najvećih trgovina u Jugoslaviji za izvoz mesa, živine i jaja. To je firma Herman i komp.", koji dolazi pod udar pomenute Uredbe, mada samo veći deo tu uloženog kapitala "od preko 100 miliona dinara" je jevrejski. Zatim: "Mlinovi u Subotici skoro su svi u jevrejskim rukama". Navode se kao vlasnici: Arnold Balog, Jakob Berger, Vilim Glid... Slede imena vlasnika fabrika čokolada, likera, ruma i konjaka, soda vode, sirćeta, Bruner, Heler, Julije Đer, Julije Kemenji. Pa trgovci kolonijalnom robom, Maks Šugar, Geza Kereši... Pa velike "trgovine žitaricama: Gutman, First, Vajcenfeld, Lebl, Dečeji, Lederer, Fišer i drugi".

Prema ovim (huškačkim) člancima i: "Privrednim životom Sombora" bili su ovladali Jevreji (Adler, Emil Rac, Moric Štajner, Singer, Levi, Leo Žarkover, Ižo Rajh, Edeon Štajnfeld, braća Abraham, Finci, Kerenji). Nadobudno je stoga zaključeno ovde, da likvidacijom njihovih preduzeća, u tom kontekstu: "*Njihovom likvidacijom* nastupiće nesumnjivo potpuni preokret u privrednom i trgovačkom životu Sombora, jer će sasvim nestati spekulativne i beskrupulozne politike u privrednom i trgovačkom životu Sombora, koji su vodili Jevreji".⁸⁴ Pod "*Njihovom likvidacijom*" ovde je označena likvidacija prethodno navedenih njihovih preduzeća, ali pošto se već tada po onome što se desilo u Nemačkoj i Austriji mogla nazreti i kasnija likvidacija njihovih vlasnika, citirane početne reči su indikativne posebno za one koji u to još nisu hteli i neće hteti verovati u tom grozomornom značenju. Svakako, ni likvidacijom navedenih jevrejskih somborskih preduzeća, kao ni nešto kasnijom likvidacijom njihovih vlasnika (sprovedenom doduše od strane okupatora, ovde mađarskog) nadobudno predviđeni prosperitet i u Somboru je izostao.

84 Članak u istom broju lista, pod prethodno navedenim arhivskim brojem Arhiva Jugoslavije.

Imanentni zakoni privređivanja su neumitni. Autentičnim polugama pokretana ekonomija ne zna za germanstvo, romanstvo, srpstvo, hrvatstvo..., pa ni jevrejstvo (židovstvo). Privreda ne funkcioniše onako kako to prosuđuju propovednici rasističkih, nacionalističkih, fašističkih, komunističkih ideja i odnosa.

Detaljna rekonstrukcija ondašnje antisemitske hajke sa imenima goniča i gonjenih u ovoj našoj raspravi o Bene Beritu, ponovimo, nije suvišna. Ne prevazilazi okvire naslovom označene teme, iz razloga što su u toj hajci Jevreji žigosani za odstrel i kao predvodnici masonerije, sa "masonskim" Bene Beritom na čelu *judeomasonstva*. U jednom od brojnih tipičnih obrazloženja hajke izazvane *štetočinstvom judeomasonske beneberitske sprege*, napisano je: "Ne može se zato postaviti granica između akcije jevrejstva i akcije masonerije, jer su se ove dve sile - podjednako rušilačke - (već) u prošlom (devetnaestom) veku tako slile... da su samo Jevreji [u blažoj varijanti "pretežno, najčešće"] mogli aspirirati na najviše stepene masonske hijerarhije"...

Koliko je hajka na *judeomasoneriju*, smerom *judeomasona* tada bila besomučna može da se sagleda i po apsurdno da je njome zahvaćen i Milan Stojadinović, koji je nekoliko godina ranije bio predsednik, po proceni mnogih, jedne autoritarne pronemački usmerene jugoslovenske vlade. *Otkriva se* kako je na vlasti samo "prividno" uspostavio "autoritarni režim" i po uzoru Hitlerove Nemačke. U stvari, ostao je "jevrejsko-masonski eksponent" i kao takav "sva bogatstva" naroda i države "predao u ruke Jevreja i masona". Čak se lažno obznanjuje da je bio "primljen u slobodno-zidarSKU organizaciju... s obzirom na svoje veze sa Jevrejima" pa je "odmah dobio veoma visok stepen u hijerarhiji ove moćne tajne... organizacije" tako da "je jedno vreme čak bio predstavnik jugoslovenskih slobodno-zidarskih loža u Velikom Orijentu". A: "Kasnije je (opet) po nalogu svojih prijatelja Jevreja, osnovao u Jugoslaviji Rotari organizaciju"...⁸⁵

Izmišljotinama i falsifikatima ta hajka se predočava i ovim iskazom svedočenja: "Ne znajući tolike podrobnosti o jevrejskoj prevlasti u našoj (srpskoj i jugoslovenskoj) sredini, nasmejali smo se, pre nekoliko godina, govoru jednog vođe jevrejskih masonskih bratstava Bne Brit; njegove reči, osione i gorde, smatrali smo tada hvalisavošću u krugu jedne nevine jevrejske humane organizacije. 'Ne brinite, braćo, rekao je. Svuda smo mi, u svakom događaju ima po jedan naš brat, iza svakog pokreta stoji jedan Jevrejin.' Tada smo se nasmejali. Danas to ne možemo, jer su nas Jevreji uverili da je to zbilja".

Nepobitnim dokazima - stoji tu - "potvrđeno" je "da se zamalo sva, pa i najosetljivija privreda nalazi u jevrejskoj vlasti, javno ili manje tajno"... Nema, dakle, razloga da se prekidom ove "anomalije sažaljeva malena grupa jevrejskih eksploatatora" koja je "uspela da za kratko vreme prigrabi 80% i više produktivnog kapitala."⁸⁶

85 Članak: *Jevrejstvo i masonerija kroz istoriju*. AJ, 100-F14-474. Knjižica: *Lažni vođa dr Milan Stojadinović i njegove veze sa Jevrejima, masonima...*, Beograd 1940, 3, 8.

86 AJ, 100-F14-476

Uz Uredbu, koja je stupila na snagu 5. oktobra 1940. godine, o ograničenju prava na vlasničke radnje u pojedinim privrednim granama te na srednjoškolsko i fakultetsko školovanje, utvrđeno je ko se mora smatrati Jevrejinom. Prema sledećim odredbama: "1. čiji su otac i majka rođeni u jevrejskoj veroispovesti, pa i u slučaju da su veru promenili ili su bez vere; 2. čiji je otac rođen u jevrejskoj veroispovesti a majka strane narodnosti i 3. čiji su roditelji iz mešovitog braka a ispovedaju jevrejsku veroispovest ili su bez vere". Jevreji čiji su roditelji ili oni sami bili učesnici u oslobodilačkim ratovima Otadžbine bili su izuzeti iz navedenih ograničenja prava.

Ove odredbe, neuporedivo blaže, mnogo manje obuhvatne i sudbonosne od Nirnbeških totalitarnih zakona hitlerovske nacional-socijalističke Nemačke - odredile su navedena delimična ograničenja pod dejstvom nemačkog državnog pritiska ali i pod pritiskom domaće društvene atmosfere. Zna se, i najapsurdnija *stalno ponovljena neistina* kao istina u svesti pojedinaca i naroda prelama se *kao nepobitna istina*. O Jevrejima pojedinačno i kolektivno - verskim, nacionalnim, rasnim, a najviše rasističkim obeležjima *sui generis* identifikovani pežorativnom identifikacijom - *ponavljana neistina* tokom ne samo mnogih godina nego i mnogih vekova preraslih čak u nekoliko milenijuma, ukorenjena je korenima *večite istine*. U mirnim vremenima, kad su ljudi preokupirani mirnodopskim poslovima, i rasonodama, neistinita predodžba o jevrejskim susedima nije sudbonosna. Ali u nemirnim razdobljima kada se traže uzročnici osećaja uznemirenosti i ugroženosti, Jevreji postaju opšta meta obeležjima uzročnika. Sve mora da se učini kako bi taj, jevrejski, uzročnik bio prvo izolovan, pa onda odstranjen po mogućnosti za sva vremena.

Za ideologe i pobornike protivjevrejskog antisemitizma svrsishodno je da svako novo dostignuće, nova institucija, nova organizacija, nova pojava u Jevreja, u jevrejstvu, izazove osećaje podozrivosti, refleks alarma zbog preteće nove jevrejske opasnosti u zemlji u kojoj se toleriše razmah jevrejskih žitelja. Bez obzira na karakter i domet jevrejske novotvorevine ona se u protivjevrejskom pregalaštvu mahom koristi za upotpunjavanje arsenala antisemitizma novim argumentima. *Osnivački kongres cionista u Bazelu za Protokole sionskih mudraca. Bene Berit za rekonstrukciju stožera organizacije kojom njeni članovi pripremaju vladavinu Jevreja svetom nejevreja.*

Glorifikujući mere protiv jevrejskih trgovinskih radnji i industrijskih preduzeća, u poslednjoj predratnoj godini 1940. i poslednjih predratnih meseci do martovskog preokreta prevratom 1941. Kraljevine Jugoslavije, ondašnja režimska i bulevarska štampa, pod patronatom Cvetkovićeve i Mačekove vlade, iz dana u dan, *indoktrinirala* je javnost, sugestivnom konstatacijom, u bespogovornoj proceni, i na osnovu sprovedenih *anketa u narodu*, o totalnoj dominaciji jevrejskih kapitalista. Već se i bez odgovarajućeg komentara znalo da su oni i nosioci masonerije, sa presudnim *judeomasonskim* stožerom u Bene Beritu. U stereotipnoj stilizaciji: "Anketa, koju smo sprovedli [a ne statistika, koja je ignorisana] u vezi sa" nastalom situacijom "dala je porazne rezultate. Gotovo sve privredne grane nalaze se pod neposrednim uticajem jevrejskog kapitala"... A Bene Berit je prevashodno organizacija jevrejskih kapitalista!⁸⁷

ANDRIJA RADENIĆ

Budući da *identifikacija* brojno premoćnih jevrejskih kapitalista *jevrejskim* prezimenima nije bila dovoljno ubedljiva, a obzirom na relativno mali broj tako identifikovanih Jevreja, u poređenju sa daleko brojnijim vlasnicima čija su prezimena govorila da su pretežno Srbi, Nemci, Mađari... (u Hrvatskoj Hrvati, u Sloveniji Slovenci, itd.) pažnja se sve više obraćala i na Jevreje sa srpskim, odnosno hrvatskim prezimenima, pretežno na *ić*. Sa sarkazmom je obelodanjeno kako se neki Štajn iz Osijeka preobratio u Ginića, pa je čak prešao u pravoslavlje. Razume se, po zlu radom rezonovanju pronalazača, da bi sa novim prezimenom i novom verom, ukoliko ostaje neotkriven, mogao dalje da se bogati tipičnom jevrejskom lihvarskom trgovinom na račun prostodušnih nejevreja.

Razglašava se kako raste "broj novih Miloradovića, Pantovića, Đorđevića, Nedeljkovića, Rajića, Pavlovića, Stamenkovića, Ginića, Ružića, Kostića, Kamenovića, Petrovića"... u sredini Jevreja. Predočava se kako pod tim prezimenima u mnogim radnjama, fabrikama, bankama... dalje posluju mnogi raniji "Štajni, Kesleri, Šrajberi, Mandelbaumi, Niderlenderi, Grinbaumi, Ajzenštajni"... Zaključak je tipski: Manipulisanje sa srpstvom i pravoslavljem, odnosno hrvatstvom i katoličanstvom, koje se sprovodi "vrlo spretno i okretno kako je to već urođeno izabranom narodu" treba svakako sprečiti. Iako se još ne kaže izričito: Onako nekako kako se to čini u Hitlerovoj Nemačkoj.

Posledica hajke na Jevreje sa nejevrejskim prezimenima bila je da su za odstrel obeleženi i neki nejevreji. Oni su bili primorani da preko javnih glasila i pred organima državnih vlasti dokazuju krštenicama i daljih predaka kako su oklevetani. Mahom iz koristoljublja konkurenata u poslu, ali, i iz potrebe da se narod *zamajava* neprekidnim traganjem za još neotkrivene Jevreje pod nejevrejskim plaštom.

U ocrnjavanju Jevreja tih godina iskorišćen je maksimalno i inače često korišćeni atgument, navodne, jevrejske neljudske nadmenosti, uobraženosti, ispoljene prema nejevrejima pogrđnim svrstavanjem svih nejevreja u Goje. Da su Jevreji nazivani Čivutima u pogrđnom smislu, i da je i sama oznaka *Jevrejin* upotrebljena u jeziku antisemita u pežorativnom značenju - prenebregnuto je. Kao što se nije uzimalo u obzir kako je kod svih naroda, suprotstavljenih vekovima jedni protiv drugih, iz osećaja opravdane ili neopravdane ugroženosti, uvreženo da se pored pravog imena koristi i nadenuto pežorativno ime za pripadnike drugog naroda, naročito dok izaziva potrebu za podozrenje. Kada je reč o Bene Beritu bilo je uobičajeno tih godina antisemitske hajke, da se nagađa ili utvrdi u nejevrejskoj sredini ne koliko je i ko je od Jevreja već koliko je i ko od Čivuta član ove podozrive, masonske ili nemasonske, svejedno, čivutske, i to *čelne čivutske* organizacije.

Uostalom, *Goj* po izvornom jevrejskom značenju označuje samo *nejevrejina*, odnosno *inoverca* bez pežorativnog prizvuka.⁸⁷ Nejevrejin kao stranac, s obzirom na odnos snaga, što je presudno u ljudskim odnosima, kao u svim uzajamnim odnosima živih stvorenja, kod

87 Članak: *Industrija nam je potrebna ali mora biti u našim rukama*. AJ, 100-F14-481.

88 Jüdisches Lexikon, Band II, 1180.

Jevreja u dijaspori pretežno izaziva osećaj podozrivosti i straha a ne osećanje nadmenosti usled premoći.

Uporednom analizom nepovoljnih agensa *Goja* i *Čivutina* nije teško utvrditi dalekosežniji domet pežorativnog čivutskog značenja za Jevrejina, s obzirom na manjinski neravno-pravni položaj Jevreja u dijaspori. Naravno, i među Jevrejima se nalaze pojedinci koji barataju oznakom stranca u pežorativnom značenju *Goja* iz osećanja nadmenosti a ne samo podozrivosti, ali ta nadmenost koja se zasniva na uobraženoj nadmoći stečenoj individualnim bogatstvom ili zvanjem ispoljava se onda i u komunikaciji sa sunarodnikom Jevrejinom.

Čak čuveni *filozof* - sociolog svetske reputacije Jevrejka Hana Arent (1906-1975) nije bila u pravu kada je krivicu za protivjevrejski antisemitizam u izvesnoj meri prebacila i na same Jevreje.⁸⁹ Donekle i zbog njima pripisane prepotencije pri ispoljavanju svojih kvaliteta. Međutim, protivjevrejski antisemitizam je isključivi proizvod nagona ljudskog ega u traženju krivca u drugome, naročito kad je taj drugi uz to i drugačiji. Pa se u vreme eksploatorskim kapitalizmom izazvanih nedaća, tokom osnivanja i rada *tajanstvenog* Bene Berita u Srbiji i Jugoslaviji, do 1941. krivci za sve nevolje najprobitačnije traže i nalaze u *nedokučivim* beneberitskim ložama. U njima sede i *zasedaju najbogatiji* predstavnici Jevreja i jevrejstva.

Sama ta *golema jevrejska bogatstva*, koja se uopšteno pripisuju Jevrejima i "usredsređuju u Bene Beritu" ne samo što su pojedinačna nego u poređenju sa većinskim delom tada bedno siromašnih Jevreja (torbara perja, vlasnika pretežno prezaduženih sitničarskih dućana, svaštara orijentalnih sirotinjskih kvartova jevrejskog folklor, kao što je bio Dorćol u Beogradu; da se ne spomene stravična beda bitoljskih i drugih makedonskih Jevreja) bila čak izuzetna. A nisu, po pravilima kapitalističkog poslovanja, ni stečena spekulativnim i izrabljivačkim radnjama na račun nejevreja, već stručno ili srećno uspešnim *poslovima*.

Prema jednoj prilično verodostojnoj statističkoj informaciji od ukupno 68.405 popisanih "jugoslovenskih Jevreja", u naznačenoj popisnoj godini, skoro 60.000 duša pripadalo je sloju bedno plaćenih radnika, nedovoljnim zaradama preokupiranih zanatlija, sitnih trgovaca i inteligencije. Tek 309 jevrejskih porodica, sa ukupno 2.500 članova, pripadalo je grupi bogatih veletrgovaca, industrijalaca i bankara.⁹⁰ Da se i tu ponovi: bogatstva ovih Jevreja, poput bogatstava nejevreja, stečena su uspešnim preduzimačkim poduhvatima, zasnovanim na imanentnim ekonomskim zakonima trgovačke ponude i potražnje u proizvodnji i prodaji proizvodnje (lenjinsko-staljinjski *komunizam* je stagnirao i na kraju propao zato što je ignorisao tu imanentnu zakonitost). U samom Bene Beritu merila bogatstva pri izboru članova primenjivana su iz potrebe da se raspolaze sa što više novčanih priloga pri ispunjavanju primarnih humanitarnih beneberitskih zadataka i ciljeva; a ne kako su to

89 Hana Arent, *Antisemitizam kao povreda zdravog razuma*, Vidici 1983, br. 6-7, 011-018. Izbegavanje Jevreja "da raspravljaju o svom delu odgovornosti" [?!] (016). Prenebregnuto je i da "Jevreje identifikovane sa kapitalizmom" (u lošem smislu) okriviti za (eksploatorski) kapitalizam je apsurdno.

90 E. B. Gajić, *Jugoslavija i "jevrejski problem"*, Beograd 1938, 69.

ANDRIJA RADENIĆ

"verodostojno" ponavljali tužioc i Jevreja zbog podmirenja troškova ostvarenja planova za svetskom vladavinom.

Ni argument "izabranog naroda" kojim su se, navodno, takođe najprobitičnije dičili Jevreji Bene Berita, da bi i time opravdali "planove za ostvarenje prava na vladavinu svetom", u zdravorazumskoj proceni ne može biti razmatran izvan konteksta hajke. Svaki je narod, manje ili više, odgojem, vaspitanjem, obrazovanjem prožiman idejama i osećanjima pripadnosti, od Boga ili prirode, odabranom ako ne "izabranom" narodu. U tom pogledu, dakle, i zlonamerno isticanje navodne samouverenosti od Jehove "izabranog naroda" u kontekstu navodnih hegemonih nastojanja predstavnika Bene Berita - iziskuje da bude sa što više nepobitnih činjeničnih dokaza, nepobitnih bar po zdravorazumskom rasuđivanju, obesmišljeno.

U zemljama sa relativno malim brojem Jevreja, Jevreji nisu imali svoje stranke u politici a lišeni vlastitih političkih ambicija, nisu imali organizaciju koja bi mogla da blokira ubitačno dejstvo politički organizovane hajke. Bene Berit nije bio stvoren sa namenom takve jedne organizacije. Da je osnovan sa ciljem koji su mu pripisali protivnici iz redova protivjevrejskih antisemita imao bi na raspolaganju bogatstva najbogatijih Jevreja kojim bi preplavio Srbiju i Jugoslaviju jevrejskim filosemitskim novinama, brošurama i knjigama bar u neophodnim adekvatnim razmerama.

Usled te *konkretne* jevrejske nemoći povećala se moć krugova koji su u godinama neizvesnosti i pretnji, usled pretećih opasnosti dejstvom spoljnih faktora, pridobijali vernike za poduhvate protiv *apstraktno* premoći Jevreja sa *prebogatim* članovima Bene Berita na čelu. U predgovoru tada preštampanih "Protokola sionskih mudraca" u Srbiji, Jugoslaviji, konstatovano je usred morbidnog komentaranja prvog Cionističkog kongresa u Bazelu 1897. godine, da je Bene Berit komandno mesto imperijalističkog nacionalnog pokreta Jevreja u cionizmu. Doslovno: "*Politički cionizam* (Teodora) Hercla je izvršni organ Bnai Brit i okuplja oko sebe sve Jevreje Zapadne Evrope i Amerike." (Dok je tada Herclu suprotstavljenom Ašeru Ginzbergu, za koga se tvrdi da je sastavljač *Protokola*... pripisano da je sakupio pod svoju zastavu Jevreje Istočne Evrope i Ordena "Hovevei - Sion"). Cilj je uvek isti: "gospodstvo jevrejstva nad svetom, što je, *kako je poznato* [istakao A. R.] ostao zavetni jevrejski san".⁹¹

Po nebuloznoj, ali zato ne manje već više zlotvornoj verziji, vremenom, posle Herclove smrti, pomirenjem predstavnika Jevreja Zapadne i Istočne Evrope u savezu sa Jevrejima Amerike ojačana je organizacija Bene Berita kao jedinstveni centar vaskolikog jevrejstva. *Bnaj-Britska braća* "otada u svetskim dimenzijama eksploatišu preimućstva jednakih građanskih prava". Tako su Jevreji svuda u svetu, pa prema tome i u Srbiji, Jugoslaviji, počeli argumentovanije da veruju kako će napokon "uz jaku podršku organizacija Bnai Brita

⁹¹ Po nekim drugim urednicima i izdavačima: *Protokoli* se zasnivaju na govoru Teodora Hercla na samom osnivačkom kongresu cionista u Bazelu, *Hrvatski list*, 25. listopada 1942.

i svih masonskih [*judeomasonskih*] loža Evrope i Amerike" realizovati svoje vladalačke projekte - pisalo je u ovoj publikaciji.⁹²

U posle Drugog svetskog rata restauriranoj Jugoslaviji štampana, pa zabranjena, ali baš zato još više tražena, knjiga publiciste Mihaila Popovskog "Tajanstveni svet masona" pored *karakterističnih* odlomaka "Protokola sionskih mudraca" sadrži takođe informaciju o Bene Beritu kao čelnoj organizaciji Jevreja u poduhvatima njihove imperijalne vladavine. Potvrđuje se izričito kako je u svojstvu specifične masonske formacije, *Bnaj Brit* vremenom postao "dominantan u državama gde je uspeo da se raširi". Priloženi autentični spisak članova beneberitske lože *Srbija* u Beogradu, prema arhivski sačuvanom dokumentu, tu je štampan sa očiglednom namerom da se obelodane imena onovremenih jevrejskih *moćnika* Srbije.⁹³ Po jednoj ranijoj interpretaciji: Osnivači prve Lože Bene Berita u Beogradu 1911. godine dali su joj ime *Srbija* da bi obznaniili Jevrejima sveta kako se njihova beneberitska organizacija u pohodu na svetsku vladavinu ustoličila u još jednoj državi, u zemlji Srbiji!

Ako razmatramo ovu protivjevrejsku knjigu sa konstatacijom da je štampana posle istrebljenja svih Jevreja u Srbiji i Jugoslaviji bez izuzetka (osim sticajem izuzetno srećnih okolnosti, van domašaja istrebljivača, preživelih) onda se mora uvek iznova zaključiti kako nije za čuđenje što su takvi spisi preplavili informativna tržišta pre Holokausta. Mnogi od autora ovakvih spisa sigurno nisu bili, i neće biti, svesni toga da njihove neistine argumentacijom "nepobitnih istina" mogu dovesti, a u *krvavim* vremenima i dovode do masakriranja i od njih okrivljenih Jevreja za sva zla ovog sveta. U vezi sa ovom protivjevrejskom knjigom treba znati da je njena *težina* povećana pozitivnim recenzijama tri doktora nauka, od kojih dvojice profesora univerziteta. Da li su *overavanjem* verodostojnosti u njoj sadržanih neistinitih "istina" bili svesni svog udela ili su, kako to biva u ovakvim slučajevima, recenzije napisali i potpisali rukovođeni rezonima *pragmatičnog* rezonovanja - suviše je u ovom kontekstu razmatrati.⁹⁴

92 *Protokoli sionskih mudraca*, sa predgovorom L. Fraja u izdanju kneza M. K. Gorčakova, U duhu "životno uslovljenog" otpora "ostvarivanju svetske dominacije Jevreja", po mnogima prema poduhvatima Bene Berita. Istog smera su i poruke vođe nacistički nacional-socijalističkih ljotičevaca Dimitrija Ljotića. U jednoj od tih poruka čak ovako se kazuje i preskazuje slatkom oblandom prikrivena smernica antisemitizma: "Nema mržnje prema Jevrejima u nas. Niti je sejemo, niti želimo da se razvije. Želimo samo da izgradimo svoj *samozaštitni sistem* (istakao A. R.) u politici, u ekonomiji, u moralu. Mi nemamo ništa protiv da i Jevreji imaju svoj život koji će da teče mimo kao reka u svome koritu. Ne samo da nemamo ništa protiv, već bismo smatrali osobitom srećom za ostali svet kad bi jevrejska reka bila i najveća i najveličanstvenija i najmimija reka na svetu. Bilo bi to dobro za Jevreje - ali bi još bilo bolje za ostali svet, jer bi prestale veličanstvene i mime reke ostalih naroda da se uljavaju u *jevrejsko more*" (istakao A. R.). Mora se priznati: efektno, podmitljivo i podrugljivo sročeno. Vernicima ne preostaje drugo nego da zaključie: Neshvatljiva velikodušnost prema neshvatljivo velikom zlotvoru! Nema šta, tako nekako se svojevremeno pripremala *Bartolomejska noć* (masovni pokolj hugenota u Parizu u noći 24. avgusta 1572. po planu mržnjom nadahnutih katolika), pa *Kristalna noć* (masovni pokolj Jevreja datiran 7. novembra 1938. kada je započelo bespogovorno zlostavljanje, pljačkanje, ubijanje jevrejskog življa širom Nemačke, u znak odmazde za ubistvo jednog nemačkog diplomate u Parizu, koje je počinio jedan mladi Jevrejin u nastupu ozlojađenosti i očaja pod pritiskom progona Jevreja u nacističkoj Nemačkoj), pa sve ostale noći strave i užasa masovnih pokolja neđužnog stanovništva drukčijeg roda, drukčije rase, ili samo druge vere, ideologije...

93 Mihailo Popovski, *Tajanstveni svet masona*, Beograd 1984, 126-127.

94 Izjava prof. dr Andrije Stojkovića. *Ilustrovana Politika* od 17. januara 1984.

Za ovu raspravu od većeg je značaja što su posle zabrane rada beneberitskih loža, u sklopu *masonskih*, zaplenjene i njihove arhive. Na osnovu zaplenjenih akata i spisa mogle su najpre državne vlasti *Kraljevine* Jugoslavije, potom za vreme nemačke okupacije specijalni odseci Gestapoa, a zatim nakon oslobođenja specijalne sekcije Ministarstva unutrašnjih poslova *komunističke* Jugoslavije i napokon posle predaje svih tih hartija jugoslovenskom istorijskom Arhivu u Beogradu i istoričari da utvrde pravu istinu o *radnjama* Bene Berita u Srbiji, Jugoslaviji. Pregledom svih arhivski sačuvanih akata u Beogradu (koji je deo oduzet i sačuvan u arhivima Nemačke i Rusije nije još proučen) možemo mi sada i na osnovu njih verodostojno konstatovati da su sve tvrdnje o Bene Beritu kao organizaciji jevrejskih moćnika sa imperijalnim pretenzijama lažne. Nema nijednog akta koji bi imao veze sa bilo kakvim činocima van znanih radova i stremljenja, uspeha i neuspeha u preduzetim, ili nameravanim poduhvatima, predviđenih i propisanih javno obznanjenim statutarnim odredbama Bene Berita.

Prema ovim izvornim dokumentima stopostotno se potvrđuje da je težište rada svih loža Bene Berita bilo i ostalo skoncentrisano u humanitarnom radu. Tu se nalazi predstava Jevrejskog gimnastičkog društva *Makabi*, iz 1933. godine sa molbom da loža Bene Berita u Beogradu omogući svojom potporom obnovu aktivnijeg rada koji će omogućiti jevrejskoj omladini da u skladu sa povećanim potrebama intenzivnije "razvije i unapređuje kulturu duha i tela".⁹⁵ Tu je plakat "Jevrejskog kulturnog i humanitarnog društva "*Šemaja Demajo*" iz 1934. povodom "velikog familijarnog sastanka" na kojem "David A. Alkalaj čita kozeriju o jevrejskom humoru, virtuoskinja gđa. Mira Fejgelzon [svira] na klaviru, a virtuoz Fric Pinto na violini"...⁹⁶ Tu su molbe *Jevrejskog ženskog društva*, osnovanog daleke 1874. godine, za novčane priloge da bi se ostvarili društveni planovi. Za održavanje jevrejskog dečjeg obdaništa i dispanzera.⁹⁷ Tu se predočava kako je 27. novembra 1938. "izvršeno osvećenje Doma Jevrejskog ženskog društva u prisustvu izaslanice Nj. V. Kraljice Marije, izaslanika Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja, vrhovnog rabina dr. Isaka Alkalaja, predstavnika Gradskog poglavarstva, predsednika obeju Jevrejskih veroispovednih opština, predsednice Jugoslovenske unije za zaštitu dece, predsednice Narodne ženske zajednice i predstavnika mnogih humanih, kulturnih i patriotskih prestoničkih društava"...⁹⁸ U izveštaju o ovoj proslavi posebno je istaknuto kako je "dispanzer pri obdaništu" Doma Jevrejskog ženskog društva "uredila" o svom trošku Loža Bene Berita.⁹⁹

95 AJ, f 100-F23-16.

96 AJ, f 100-F23-20.

97 AJ, f 100-F23-25, 48, 54. Predstavkom od 25. septembra 1939. godine moli se da loža *Srbija* poveća "mesečnu subvenciju od dinara 500 na dinara 1000".

98 AJ, f 100-F23-58.

99 Od izvesnog interesa je ovde navesti iz ovog izveštaja, od 23. septembra 1939, Jevrejskog ženskog društva upućenog beneberitskoj loži *Srbija* kako je sekretar Društva "gđca L. Mevorah sa počasnom predsednicom Ženske pomoćne sekcije gđom. D. Agatović bila na Kajmakčatanu, poklonila se senima patih ratnika i upisala u spomen knjigu. Prošle godine prilikom hodočašća francuskih ratnika na Dobro Polje, gđca. Mevorah me je pratila kroz Južnu Srbiju"... (100-F23-62) (Potpisnik izveštaja Lela A. Mevorah).

Zahvaljujući novčanim doprinosima beneberitskih loža, mogle su biti povoljno rešene molbe za materijalnu pomoć u optimalnom broju. Među zaplenjenim beneberitskim hartijama nalazi se npr. i dopis predsednika *Hašomera Hacaira* čelniku beogradske beneberitske Lože kojim se traži, 13. juna 1933, zarad podmirenja troškova letovanja četrdeset omladinaca u Sloveniji, pod šatorima "barem 2.000 dinara."¹⁰⁰ Tu je dopis Dobrotvornog društva "Potpora", osnovanog 1897. godine, kojim se loži N.O.B.B. *Srbija* "kao žiži svih kulturnih i socijalnih ustanova" zahvaljuje "za njenu obilatu pomoć", povodom izlaska iz štampe *Godišnjaka* beogradskog potpornog udruženja sa sarajevskim društvom "La Benevolencija".¹⁰¹ Iz ovde sačuvanog zapisnika sa prvog sastanka tada osnovane Lože pod imenom *Dr. Solomon Alkalaj* u Novom Sadu, 20. decembra 1933. godine, razabira se kako je u prostorijama tek uređenog Hrama saopšteno da je darovano 3.000 dinara radi "kupovine gorivog drveta za sirotinju", kupovine koju će sprovesti novosadsko Jevrejsko žensko dobrotvorno društvo. Na tom sastanku članovima tek osnovane novosadske Lože saopšteno je da je izvesni dr Valter Grunpeter, član lože *Konkordija* u Katovicu doputovao u Novi Sad sa namerom da nađe utočište u Jugoslaviji od terora antisemita u Poljskoj, pouzdajući se u obaveznu bratsku pomoć jugoslovenske beneberitske braće.¹⁰²

Prelistavajući ove papire, istražni organi specijalne policije Državne bezbednosti sukcesivno tri države (Srbije, Jugoslavije, Nemačke, a verovatno čak i četvrte, Rusije) umesto traženih dokaza za pretpostavljene subverzivne planove i akcije nailazili su i dalje samo na *dobrotvorna* akta jevrejskog pregalaštva u dijaspori. U sklopu pomoći udruženjima i pojedincima u stvaralaštvu, siromaštvu, izbeglištvu. U vezi sa npr. već pomenutom retrospektivnom izložbom akademskog slikara Leona *Koena*, u umetničkom paviljonu "Cvijeta Zuzorić" koju je otvorio veliki *prijatelj* Srba Dušan Nikolajević, sin bivšeg čuvenog političara, ministra, predsednika vlade i šefa srpskih masona Svetomira Nikolajevića. Na toj izložbi svi članovi Lože Bene Berita bili su "dužni da obavezno prisustvuju". Otkupima Koenovih slika i sponzorskim priložima možda su najviše i doprinele ostvarenju zamisli organizatora.¹⁰³ Istog karaktera bio je i doprinos kojim je loža *Srbija*, ispunivši molbu Bore Baruha, te 1931. godine studenta prava, za novčanu pomoć, omogućila ovom darovitom stvaraocu da nastavi bavljenje "slikarstvom i vajarstvom".¹⁰⁴

U sklopu novčanih priloga beneberitskih loža institucijama jevrejstva u svetu, a posebno onima u Palestini, za obnovu države Izraela - takođe su od značaja ova arhivska izvorna svedočanstva. Kada je izaslanik jevrejske Agencije Keren Hajesod iz Jerusalima doputovao u Beograd, decembra 1933, sa zadatkom da pridobije jevrejske ustanove za povećane novčane priloge, loža *Srbija* je odobrila dodatnu sumu u iznosu 2.000 dinara. Bilo je to vreme "teške duševne potištenosti radi sve težeg stanja velikih delova jevrejskog naroda u dijaspori, u času nezamapćenog zuluma i istrebljenja" kojima su izloženi Jevreji, tada još samo u

100 AJ, 100-F23-71.

101 AJ, 100-F23-15.

102 AJ, 100-F23-252.

103 AJ, 100-F23-111.

104 AJ, 100-F23-711.

ANDRIJA RADENIĆ

Nemačkoj.¹⁰⁵ Dotadašnja obaveza svakog člana Bene Berita bila je da prilaže godišnje za Keren Hajesod 500 dinara, a "ako nije (bio) u stanju da tu sumu odjednom" dostavi, da to učini u iznosu od 50 dinara mesečno.¹⁰⁶ Povećani broj časova učenja jevrejskog jezika, na kursevima Jevrejskog omladinskog udruženja, koje su pohađali prvenstveno dobrovoljci za odlazak u Palestinu sa zadatkom prvoboraca buduće države Izrael - omogućen je takođe u velikoj meri povećanim doprinosima članova beneberitskih loža.¹⁰⁷

Tu je i dopis jednog od Rotčildovih, Julija J. Rotčilda, iz Ajzenaha, Nemačke, kojim on informiše rukovodstvo lože *Srbija* o postojanju jednog Panzionata za jevrejske dečake i devojčice, za koji bi bilo svrsishodno zainteresovati Jevreje Srbije, odnosno Jugoslavije. Panzionat je smešten u jednoj vili i izražava se spremnost za smeštaj, obuku, obrazovanje dece iz Beograda i drugih mesta, pod okriljem Bene Berita.¹⁰⁸ (Odgovor predstavnika beogradske jevrejske Lože nedostaje). Tu je i uzbudljiv apel istaknutih jevrejskih ličnosti mnogih zemalja, među potpisnicima nalazi se i čuveni pisac Stefan Cvajg, za pomoć progonjenima i gladnima "deklasiranih" Jevreja u Sovjetskoj Rusiji.¹⁰⁹ Fali odgovor Bene Berita iz Beograda, iz koga bi se moglo videti kolika je svota odobrena za prevazilaženje gladi u nakaradno građenoj prvoj zemlji "socijalizma". Ali da je određena suma odaslata na označenu adresu može se sa sigurnošću pretpostaviti. Morala je biti povoljno rešena i molba sadržana u apelu *Svetske Izraelske Alianse*, 10. aprila 1933, za pomoć jevrejskim stradalnicima *nove* Nemačke pod hitlerovskim jurišnim odredima.

I iz tih akata se može dokučiti kako dojučerašnji opštepoštovani i slavljani naučnici, pisci, umetnici, uključujući članove Nemačke Akademije Nauka, laureati najviših stvaralačkih priznanja, stavljeni izvan zakona, doživljavaju sudbinu tamanjenih životinja. Da će najzad svi, bez izuzetka, biti dotučeni, streljani, ugušeni, još nisu mogli pretpostaviti. Za tako nešto ni u jedinstvenoj milenijumskoj stradalničkoj istoriji Jevreja nije bilo *primera*. Lože Bene Berita iz Beograda, Zagreba, Sarajeva, Novog Sada, Subotice¹¹⁰, Osijeka ispoljavale su spremnost u pomoći stradalnicima u najvećoj mogućoj meri. Da će i njihove članove, uključujući sve sunarodnike samo nekoliko godina kasnije zadesiti ista sudbina, nisu razmatrali pri donošenju odluke o pomoći okolnih stradalnika. Po onoj *narodnoj*: Nama se to ne može *dogoditi!*

Za njihovo opravdanje moglo bi se doduše navesti kako je Jugoslavija još važila za državu stabilnu, nedodirljivu, neosvojivu, a uz to spremnu da sačuva svoje Jevreje od svih njihovih unutrašnjih i spoljnjih neprijatelja. Ta spremnost je na uočljiv način ispoljena i prilikom

105 AJ, 100-F23-11.

106 AJ, 100-F23-69.

107 AJ, 100-F23-1.

108 AJ, 100-F23-127.

109 AJ, 100-F23-134.

110 Subotička beneberitska loža Mattnat Jad, prema jednom od sačuvanih spiskova imala je dvadeset četiri člana. Na spisku objavljenom u navedenoj Nenezićevoj knjizi (str. 293), sa dvadeset tri imena ne nalaze se trojica sa prebivališten u Somboru: David Kremer (Krämer), prokurista; dr Hinko Oblat, advokat i Živko Polaček, Irgovac. Jedan iz Bačke Topole: Dezider Forgač, vlasnik mlina. Jedan iz Subotice: Bela Goldner, trgovac. (AJ, 100-F23-287).

prihvatanja prvih, a posle i kasnijih jevrejskih izbeglica, iz Nemačke, Austrije. A još upečatljivije pri preduzimanju zaštitnih mera povodom prvih hajkaških naleta srpskih i jugoslovenskih protivjevrejskih antisemita, tokom prvih godina vlasti Hitlerovaca u Nemačkoj. Tako je u zapisniku sa prvog sastanka novosadske Lože, 20. decembra 1933, zapisano kako je veliko zadovoljstvo proizvela vlast "o uspešnoj intervenciji beogradske braće" kod nadležnih državnih vlasti u vezi sa novim naletom antisemitizma.¹¹¹

Kada je senator Ivan Hribar u Senatu prilikom razmatranja budžeta Ministarstva trgovine i industrije govorom uperenim posebno protiv jevrejskih eksploatatora bogatstava zemlje i rada naroda Jugoslavije, 28. marta 1933. skrenuo na sebe posebnu pažnju javnosti, jevrejske institucije na čelu sa Vrhovnim Rabinatom našle su za potrebno da zatraže od *predsedništva* Bene Berita, s obzirom na visok renome njegovih članova, mišljenje i reagovanje, kako bi ovaj antisemitski govor bio *amortizovan* dostojnim jevrejskim odgovorom.

U Senatu je Hribaru odgovorio, bez odgovarajućeg odjeka u javnosti, pod pritiskom antisemitske atmosfere - član beneberitske Lože, vrhovni rabin, dr Isak Alkalaj, u svojstvu senatora.

Hribar, po lukavo proučenoj metodologiji započeo je i ovaj protivjevrejskim antisemitizmom prožeti govor uveravanjima da "nema ništa protiv Jevreja" kao takvih. "Bez dvojbe ima među njima valjanih i poštenih ljudi." Samo tu je presudno što je "kod njih jedina mana jače razvijanije nego kod drugih ljudi", a to je težnja i "čežnja za čim boljom i lakšom zaradom". Zato se "najrađe" opredeljuju za trgovinu koja ne iziskuje "fizički napor", a zbog njihove *urođene* "bistroumne prevejanosti" obezbeđuje im prednosti velikih zarada.¹¹² (Prećutano je opet samo: da im je vekovima bila zabranjena zemljoradnja, i sa zemljoradnjom povezano stanovanje u selima; da im je zaposlenje i napredovanje u državnoj službi bilo, po pravilu, otežavano, ukoliko ne i uskraćivano; da su svuda, pa i u trgovini bili hendikepirani predrasudama okoline; a da su zapravo - što je bitno i u ovoj trgovini svojim pravim ili navodnim specifičnim veštinama doprinosili prosperiranju trgovine, i sa trgovinom povezanih grana preduzetništva, industrije, bankarstva. A za zloupotrebe, prevarom stečene ekstra prihode postojale su zakonske sankcije koje su primenjivane prema svima podjednako u pravnim državama.¹¹³ Što nije značilo da oklevetana jevrejska zajednica posredstvom svojih istaknutih članova i predstavničkih foruma argumentima svog ispravnog delovanja ne treba da se osvrće na ordinarne insinuacije. Kao što je ovog puta i učinjeno.

Seriya publikacija koja je pokrenuta 1940. godine pod naslovom *Naši Jevreji, Jevrejsko pitanje kod nas*, u vidu *Zbornika mišljenja naših javnih radnika*, imala je zadatak da prosvetli čitaoce činjenicama a ne izmišljotinama o Jevrejima u Srbiji, Jugoslaviji, i uopšte u dijaspori. Prva knjiga, preciznije knjižica, ove serije sadrži dvadeset tri priloga od dvadeset tri autora

111 AJ, 100-F23-250.

112 AJ, 100-F23-67.

113 AJ, F-100-F23-647.

od kojih dvadesetorica su bili Srbi, a samo trojica Jevreji: Samuilo Demajo, dr Juda Levi i dr Lavoslav Šik. Sva trojica su bili članovi Bene Berita; Demajo i Levi beogradske Lože, Lavoslav Šik zagrebačke. Prema jednom popisu tih godina od trinaest knjižica na temu Jevreja i jevrejstva devet su bile protivjevrejskog sadržaja a tek četiri projevrejskog.

Po obrazovanju, funkcijama, ugledu, pisci antisemitskih knjižica nisu pripadali hijerarhijski verifikovanoj eliti, ali mahom kao publicisti sistematski učestalim napisima i spisima bili su poznatiji i više čitani nego oni koji su se sporadično u javnosti oglašavali kao pisci *projevrejskih* članaka i knjižica. Intelektualci najvišeg ranga, profesori univerziteta, akademici iz redova kompetentnih historičara, pravnika, sociologa, ekonomista nisu se upuštali u ove rasprave o Jevrejima, jevrejskom pitanju. Njihova reč u eliminaciji neistina bila bi od većeg, iako, takođe, ne velikog značaja pri razmatranju jevrejskog problema. U stvari, jevrejski problem u sklopu beneberitskog nije postojao. Nametnuli su ga protivjevrejski nastrojeni krugovi. U sklopu tzv. *Protokola sionskih mudraca* se to najbolje moglo uočiti, a nije uočeno. Jednostavnim čitanjem, uz zdravorazumno rasuđivanje, bez domišljanja, svako je mogao, i može, da zaključi kako su i zašto su ti *Protokoli...* sastavljeni *bezvezno*. Ali, isti, kad se preštampavaju i po *hiljaditi put* spadaju u najčitaniju lektiru; zasnivaju se na instinktom, ne *racijom*, rukovođenih.¹¹⁴

O problemima izazvanih unutrašnjim faktorima življenja, uz eliminaciju spoljnog faktora, na sastancima foruma i članova beneberitskih loža u Srbiji, odnosno Jugoslaviji, najviše se raspravljalo u vezi sa cionizmom. Dileme su ispoljavane neusaglašenim stavovima o davanju prioriteta u raspodeli sredstava pomoći bespomoćnim sunarodnicima u zemlji i zemljama dijaspori, ili podsticajima za dobrovoljačke naseobine i nacionalne oslobodilačke borbe u Palestini. Razlike u mišljenjima ispoljavane su i predlozima za ustrojstvo državne tvorevine Jevreja u drugim, nenaseljenim ili nedovoljno naseljenim oblastima azijskog ili nekog drugog kontinenta, s obzirom na prevelike teškoće i suviše brojne žrtve pri savlađivanju otpora stotinu milionskih Arapa.

U razrešavanju ovih dilema prevashodno je i ovde delovao psihološki zavetni faktor predaka. Mileniumima godina čuvana i negovana iskonska tradicija, verom, predanjem, legendom, istorijom svete palestinske zemlje Izraela nije mogla biti nadomeštena drugim vrednostima. Neuništivim korenima ukorenjena sećanja na slavnu prošlost drevne izrael-

114 Ovi *Protokoli...* da nisu po posledicama i krvoločni, morali bi biti smatrani infantilnim. Zasnovani su na lako uočljivim apsurdima, koji bi i nepismenima trebalo da budu bar *nebulozni*. *Prvi apsurd*: Da je kongres cionista u Bazelu 1897. sazvan da posle milenijumskih godina provedenih u dijaspori, u *progonstvu*, proklamovao cilj povratka u domovinu predaka *istovremeno sa ciljem osvajanja celog sveta!!! Drugi apsurd*: Da onaj koji bi to ipak, uprkos svemu, razumom nerazumno učinio, bude identifikovan identitetom celog naroda kome pripada!!! *Treći apsurd*: Da nikom od zavedenih ne pada na pamet kako bi po primeru ovih inkriminiranih *Protokola...* (i to prema pravosnažnim sudskim odlukama i nalazima stručnih ekspertiza *lažnih Protokola*) svaki narod u čijoj se sredini projekluje osvajanje sveta (za vreme Hitlera Nemci, za vreme Napoleona Francuzi..., a o projektima osvajanja okolnih tuđih teritorija da se i ne rasuđuje) morao doživotno biti proganjan i istrebljivan!!! Ali tu važi ono Volterovo: *Credo quia absurdum*. Tu je svako logičko rasuđivanje uzaludno. Svemoćnima svuda na svetu, da bi skrenuli pažnju sa gorućih problema, potrebno je da s vremena na vreme, a u kriznim vremenima češće, svom narodu, ili svojim narodima, *pride lov na veštice*. Ne preostaje drugo nego da se o toj činjenici vodi računa i blagovremeno preduzmu mere spasavanja, bar u krajnjim granicama mogućnosti.

ske države u Palestini, sa nepokolebljivim uverenjem da će jednom, kad tad, morati biti povraćena, omogućila su čudesni opstanak naroda usred svih ciklički ponavljanih progona i izгона, zlostavljanja i ubijanja, pogroma i istrebljenja.

U vezi sa cionističkim dilemama ilustrativan je govor člana bene-beritske lože (Holendera Josifa) koji u jednoj raspravi o toj temi: "Sa žaljenjem konstatuje da jevrejski narod i pored (svih nemilih) svetskih događaja još uvek nije svestan svoje situacije i ne povuče konzekvencije u pravcu cionizma." Jedan od braće, navodi ovaj besednik: "Tvrđi da on zauzima pozitivan stav prema cionizmu, ali osuđuje Palestinocentrizam kod nas u Jugoslaviji. Palestinocentrizam, međutim, ne može se odvojiti od cionizma, jer je on sastavni deo cionizma. Nema dva cionizma, jedan bio bi za galut i jedan koji se sprema za" Izrael. "Naš cionizam makar bio" i "Palestinocentrizam ne isključuje istinsku ljubav prema našoj otadžbini Jugoslaviji, jer ljubav nikad nije ekskluzivna. Kod nas u Jugoslaviji rodoljublje cionističkih vođa je van svake sumnje i dok takvi ljudi stoje na čelu pokreta kao dr Pops možemo imati puno poverenja u pravilan razvitak cionizma u Jugoslaviji."¹¹⁵

Rasprave su vođene i o mogućnostima sučeljavanja Bene Berita u koncepciji beneberitizma i cionizma. Ta bojznost je nestala konstatacijom njene neosnovanosti. Razjašnjeno je kako cionizam deluje kao pokret sa zadatkom da pridobije i mobiliše mase u narodu Jevreja za ostvarenje cilja koji se doseže osnivanjem i izgradnjom jevrejske države u palestinskoj zemlji predaka. Dok beneberitizam se oživotvoruje pojedinačnim pridobijanjem i mobilizacijom najboljih, najumnijih, i najuticajnijih pripadnika jevrejskog naroda i za proklamovane cionističke ciljeve.

U tom kontekstu naglašeno je: "Pošto između beneberitizma i cionizma postoji ... osnovna razlika, svako upoređenje u pogledu važnosti jednog i drugog mora da dovede do pogrešnog zaključka. Cionizam kao pokret bez sumnje ima mnogo većeg značaja... ali to ni malo ne smanjuje važnost Bene Berita i u interesu *istorijskog* [istakao A.R.] zadatka jevrejskog naroda." Razloženo je i kako: "U programu beneberitizma ima većitih elemenata" koji su izraziti "kao najviši moralni principi, kao sloga i dobročinstvo" a "ima (i) osnovnih organizatorskih elemenata, kao bratstvo, *ali* ima (i) elemenata koji po zakonima živog organizma ne mogu biti večiti. To su oni elementi koji su sociološki uslovljeni... Jevrejski problemi se menjaju i prema tome programske tačke beneberitizma u tom pogledu se takođe moraju menjati."¹¹⁶

Promene u sadržaju i redosledu prioriternih zadataka već su bile uočljive. Konstatovano je da je: "Beneberitska ideja ponikla" u vreme prodora "kapitalističkog liberalizma i u epohi asimilacije", kada se "u nacionalnoj asimilaciji" dijaspora naziralo "rešenje jevrejskog problema". Međutim, istovremeno širenje antisemitizma u slouju inteligencije i masi *populusa* podsticalo je osnivanje prvih beneberitskih loža kao reagensa na okolni "društveni antisemitizam". Pošto su se mogućnosti "nacionalne asimilacije" smanjivale istovremeno

115 AJ, 100-F23-645.

116 AJ, 100-F23-663.

ANDRIJA RADENIĆ

sa mogućnostima liberalnog kapitalizma i cionizam pojavio kao realnija spasonosna mogućnost, projekcije Bene Berita su se sve više usmeravale prema povećanim potrebama povećanih mogućnosti cionističkog pokreta. Tako je u vezi sa cionističkim pokretom usvojeno i u Srbiji, od 1918. Jugoslaviji, da cionizam "predstavlja jednu programsku tačku beneberitizma koja se ima ostvariti beneberitskim načinom i sredstvima."¹¹⁷

Rasprave o tome šta je preče na ravni potpore i pomoći: cionizam ili *karitas* nisu, međutim, prestajale. Kod svake deobe vođena je diskusija oko davanja prednosti potrebama siromašnoj braći u Srbiji, Jugoslaviji, Poljskoj, Rusiji... ili pokretu cionizma. "Da li, dakle (i

Dr Aleksandar Liht (1884–1948)

onih obaveznih) 50 dinara dati mesečno za uboge i sirote... ili za *Keren Hajesod*". Da li se precenjivanjem karitativnog rada ne umanjuju ulaganja i zalaganja za ciljeve cionizma? Pobornici većeg angažovanja za cionistički pokret koristili su se argumentom da se doprinosima za siromašne i oskudne u dijaspori, pa prema tome i u Jugoslaviji, ma koliko bili veliki i neophodni, jevrejski problem ne umanjuje, a kamo li rešava. Dok se doprinosima organizaciji cionista olakšava i ubrzava *trajno* rešenje problema putem državotvornih naselja u Izraelu.¹¹⁸

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ AJ, 100-F23-664/665.

Zagovornici većeg cionističkog doprinosa nisu se snebivali da *prevelika* davanja sirotinji procenjuju čak merilima dejstva narkotika. Zavarava trenutnim osećanjem zadovoljstva zarad trenutno umanjenih trajnih tegoba. Oni su pritom, po njima, nedovoljna davanja za organizaciju cionista, dalje objašnjavali preovlađujućom iluzijom u mogućnosti rešavanja jevrejskog problema "nacionalnom asimilacijom". Već se prodorom *nacizma* u Nemačkoj, najmnogobrojnija i najdugovečnija "nacionalna asimilacija" Jevreja, u Nemce Nemačke, pokazala efemernom i na kraju pogubnom. Poslužila je *nacistima* kao sredstvo za pridobijanje nemačkih masa ponavljanjem da glavni krivci za izgubljeni Prvi svetski rat kao i za sve tegobne posledice tog izgubljenog rata su bili i ostali asimilirani kao i neasimilirani Jevreji. Asimilirali su se tobože da bi na taj način lakše sproveli svoju *satansku* vladavinu u Nemačkoj!

U Srbiji sa starosedelačkom sefardskom većinom Jevreja, *nacionalna* asimilacija jevrejskih žitelja je bila izrazita. U Srbiji, po državnim zakonima, Jevreji su smatrani Srbima Mojsijeve vere. *Državni antisemitizam* nije postojao, u svakom slučaju nije se osećao. A u vreme vladavine slobodoumnog kralja Petra Karadorđevića, kada je osnovana prva loža Bene Berita *Srbija*, svi zakoni su podjednako važili i bili primenjivani prema Jevrejima kao i prema Srbima. Diskriminacije sa zakonskog stanovišta u tom pogledu nije bilo. Tako je to ustanovljeno i sprovedeno sve do 1940. godine, kada su pod pritiskom *nacističke* Nemačke doneseni prvi restriktivni zakoni za Jevreje.

Asimilacija u Srbiji se iskazivala ubrzanim preobraćanjem samih Jevreja u Srbe Mojsijeve vere, povećanjem, doduše malim povećanjem mešovityh brakova (Jevrejina sa Srpkinjom i obratno), pa čak, iako retkim, prelaskom na pravoslavnu veru. Posle stvaranja Jugoslavije taj asimilatorski proces se mahom uočavao preobraćanjem Jevreja u Jugoslovence. Cionistički opredeljeni u svim ložama Bene Berita su svoja neslaganja sa tim procesom izričito upornošću kritikovali. Upozoravali su kako je krajnje vreme da velika "većina jevrejskog naroda" svuda, pa onda naravno i u Jugoslaviji uvidi kako su pregnuća za obnovu *izraelske* države u Palestini prioritetna. Sledstveno toj konstataciji, jugoslovenske beneberitske lože maksimalnim doprinosima moraju doprinositi realizaciji tog cionističkog državotvorstva. Ponavljali su: "Može se odložiti jedan skup, jedan posao, jedna dobrotvorna akcija, ali ne i jedan nacionalni pokret", koji "ako se ne iskoristi više se ne vraća".¹¹⁹

Navedeno je kako je u jednom desetgodišnjem nizu godina u Evropi za "karitativne svrhe" u Poljskoj i Rusiji potrošeno "četrdeset pet milijardi dinara a za Palestinu svega jedna milijarda". Međutim, tamo na prostorima Poljske i Rusije je i dalje "beda isto tolika", ako ne i veća. A da je ta ista suma potrošena za njihovo preseljenje u Palestinu, desetine hiljada njih bi se preporodili novim životom, u gradnji države koja će zauvek biti njihova i njihovih potomaka.

Pobornici prioritetnog doprinosa cionističkom pokretu ponavljali su: Asimilacijom preokupirani Jevrejin iako "čuva veru" praotaca "i plače jednom ili dva puta godišnje u sinagogi za

119 AJ, 100-F23-668.

ANDRIJA RADENIĆ

izgubljenim Cionom" gubi svoj stari nacionalni identitet a novi mu nejevrejska okolina ne priznaje. Dok onaj koga preokupira sopstveni, jevrejski nacionalizam "čuva veru" bez "plača za izgubljenim Cionom" jer "ga stvara stvarajući istovremeno i nove jevrejske vrednosti i novog Jevrejina".¹²⁰ Imajući u vidu većinsku opredeljenost za jevrejsku državu u zemlji predaka, i u ovim ložama Bene Berita nije razmatrano alternativno rešenje problema prema tada razrađenom planu SSSR-a za stvaranje jevrejske države u *Biro Bidžanu*.¹²¹

Među 1940. godine zaplenjenim beneberitskim aktima nalazi se i sačuvani dopis Centralne uprave *Keren Hajesoda* za Jugoslaviju, od 16. juna 1933. godine "Loži Bne Brith" u Beogradu, sa obrazloženjem neminovnosti doprinosa jevrejskoj državotvornosti na palestinskom tlu. Tu piše: "U teškim vremenima, kada mnogim hiljadama naše manje sretne braće [još se nije računalo sa milionima podjednako nesrećne braće, među kojima će se nalaziti i potpisnici ovog dopisa] preći ne samo gubitak imanja nego i životna opasnost [zapravo i *gubitak života*] ostaje" sveta zemlja Izraela "kao jedini spasonosni otok". Još su morale proteći mnoge godine da bi napokon bila stvorena međunarodno priznata država Izrael a već se moglo konstatovati kako je "nadčovečanskim naporima" jedna "generacija jevrejske mladosti postigla u Palestini čudesa". Postala je "ne samo utočište za bedne i progonjene nego i poželjnim boravištem za mnoge koji žele svesno jevrejski da žive, a konačno i za one koji danas u haosu opšte nesigurnosti žele svoje kapitale sigurno da investiraju". Od "razrezanog redovnog godišnjeg kontingenta" za obnovu Izraela u Palestini kontingent jugoslovenskih Jevreja iznosio je milion dinara, od kojih veći deo je prikupljen od članstva Bene Berita.¹²²

Članovi beneberitskih loža bavili su se različito i pitanjima ustrojstva, načela, pravila ponašanja propisanih Konstitucijom, sudeći i po ovim arhivski sačuvanim aktima. U vezi sa ritualima, koji su asocijali na rituale masonskih loža, neki su predlagali da se osavremene, pojednostave, umanjnjem elemenata prevelikog misticismza. Nadglasani su odredbom neprikosnovene nadležnosti centralne beneberitske uprave sa sedištem u Americi, ali i argumentom nepromenjenog značaja rituala u svakoj organizaciji, od pamtiveka, Kabale. Napisano je kako u "istoriji imademo bezbroj slučajeva gde je ceremonijal bio ona jaka sila koja je već poljuljano poverenje u jedan etički pokret ponovo ojačala i pomogla mu da se održi kroz sve bure i oluje. U ritualu biva konzervirana moć tradicije koja ume da nadvlada sve poteškoće i nedaće. Zato pored očuvanja idealnog programa ordena" B.B.

120 AJ, 100-F23-667.

121 U srpskim, jugoslovenskim beneberitskim sredinama je bila onovremeno razmatrana i vest da: "Ruska vlada radi na tome da dobije naročita sredstva iz Amerike radi izgradnje Biro Bidžana (za Jevreje) kao važne baze protivu Japana. Novac bi imali da stave na raspoloženje jevrejski fondovi i američki trustovi... Pre petnaest dana u prisustvu oko 300 delegata koji su zastupali kolektivne i državne farme, industrijska preduzeća, crvenu armiju autonomne jevrejske oblasti Biro Bidžan koja treba da se izgradi u jevrejsku republiku svečano je otvorena prva konferencija lokalnog Sovjeta. Konferenciju je otvorio jidiš govorom profesor Liberberg, bivši direktor Zavoda za jevrejsku proletersku kulturu. Dok ruski listovi veruju da će Biro Bidžan biti predstraža socijalizma u području Amura, Dejli Telegraf dolazi do zaključka, da se pored velikih materijalnih žrtava od 1928. godine nije uselilo više od 10.000 ljudi u ovu koloniju. U ovoj godini očekuje se useljavanje od 12.000 Jevreja". (Zapis bez datuma. AJ, 100, F23-646).

122 AJ, 100-F23-9.

ne sme se smetnuti sa uma "i velika važnost ceremonijala kao garanta za opstanak"¹²³ ove elitne organizacije Jevreja.

Karakter loža Bene Berita iskazuje se i u komunikaciji nepoznatih ličnosti, koja se uspostavlja razmenom lozinke raspoznavanja. Kada se beneberitski *brat* Moša Josif spremio za službeni put u Ciri, Pariz, London, Hamburg i tim povodom hteo da poseti tamošnje lože Bene Berita, morao je da zatraži od predsednika dopisom od 19. decembra 1933, "lozinku za ovu godinu".¹²⁴ Postojali su i posebni znaci za iskazivanje statusa člana. (Za osnivača Lože –, za onoga koji je dao ostavku ○, za onoga koji je "istupio" □, za suspendovanog ☒, za onoga koji je umro ☆).¹²⁵ Kada je neko isključen iz članstva, o tome se obaveštavaju sve lože Distrikta, da bi se osujetila mogućnost njegovog daljeg predstavljanja kao člana Bene Berita.¹²⁶

Ovim aktima potvrđuje se takođe da je odbir članova ostao strog i strogo poverljiv. Prema jednom sačuvanom uputstvu rukovodstva zagrebačke Lože, januara 1933, trebalo je pri izboru "*postupati vrlo obazrivo i to na taj način da se ponajpre uopšte ne govori s kandidatom već da članovi Lože najpre među braćom sondiraju, a onda da stave predlog koji će odbor za ispitivanje kandidata*" sprovesti "*na taj način da pozove sve članove*" Lože da se izjasne o eventualnom kandidatu. "*Tek kada ne bude primedaba ili ako se budu eventualni prigovori obeskrepi i kada bude opravdanog izgleda da će kandidat na balotaži proći... predlagači će podneti potpisanu prijavu*" i postupak će se pokrenuti. "*Kandidat*" će tako doznati za nameru njegovog prijema u članstvo "*tek nakon što bude predsednik odbora za ispitivanje kandidata predlagačima izjavio da ima izgleda za prijem*".¹²⁷

Strogom izbornom procedurom u ložama Bene Berita nastojalo se maksimalno smanjiti mogućnost da kandidat koji je prethodno prošao sve moguće provere, prilikom glasanja ne bude izabran. I to iz nepoznatih razloga od nepoznatih glasača, sa neočekivanim crnim kuglicama. Znači, zloupotrebom upotrebe tajnog glasanja!

Da se tako nešto dešavalo, uz propratno negodovanje i utvrđivanje identiteta i razloga *vinovnika* osujećenog izbora, potvrđuje sačuvana predstavka protestujućih predlagača kandidature trgovca Davida H. Gabaja, suvlasnika "ugledne trgovačke firme braće Gabaj". Predlagači su tražili da se ponovi glasanje uz prethodno otkrivanje glasača i razloga njihovih glasanja protiv izbora navedenog Gabaja, s obzirom da su na prvom, podrazumeva se tajnom, glasanju trojica glasala sa crnom kuglicom, što je "po čl. 44 Ložinih statuta povlačilo sa sobom odbijanje kandidata".

U svojoj predstavci, predlagači za Gabajev izbor su izneli da: "*Glasanje protiv prijema kandidata*" koga su kandidovali poznati članovi Lože "*nije u saglasnosti ni sa pravilima...*"

123 AJ, 100-F23-251.

124 AJ, 100-F23-92.

125 AJ, 100-F23-401.

126 AJ, 100-F23-139.

127 Načela za primanje članova. Strogo poverljivo. Pretsjednik Lože dr Oskar Špigler. Tajnik Julije Fišer. Pretsjednik Odbora za ispitivanje kandidata, potpretsjednik Lože Mavro Kande.

ANDRIJA RADENIĆ

ni sa pojmom Beneberitizma". U Bene Beritu, stoji u toj predstavi: "Postulat otvorenosti i iskrenosti kategorički nalaže svakom bratu shodno propisima čl. 42 da odmah izvesti Odbor za ispitivanje" podobnosti "kandidata ako što zna ili sazna nepovoljno o kandidatu. Od rezultata" proveravanja svih predočenih iskaza zavisi "da li će se uopšte" izneti na glasanje predlog za kandidaturu imenovanog kandidata. "Ako se Odboru niko ne prijavi" kritičkom primedbom, mora se smatrati "da nijedan od članova" Lože nije protiv izbora dotičnog kandidata.

Ovom, svakako previše rigidnom ali opšte prihvaćenom, u svim beneberitskim ložama podjednako primenjivanom pravilu, moglo bi da se suprotstavi pitanjem svrsishodnosti glasanja uopšte. Jer, čemu služi tajno glasanje ako je javnim izjašnjavanjem već utvrđena pravovaljanost izbora odnosno neizbora. Zato se može istovremeno smatrati razložnim i apsurdnim u ovom podnesku izvedeni zaključak da je svaki član Lože "koji bi imao što da prigovara [izboru kandidata] *dužan pre no što predmet dođe pred plenum na rešenje da nadležnom faktoru saopšti svoja opažanja bilo da su ona zasnovana na objektivnim činjenicama ili na subjektivnim impresijama i tek kada je to učinio stekao je pod ovom rezervom punu slobodu u vršenju svoga glasačkog prava*".¹²⁸

Intervencijom predlagača, David Gabaj je ponovljenom izbornom procedurom izabran za člana lože *Srbija*. Na jednom od poslednjih sačuvanih spisaka članova ove Lože sa 73 imena se nalazi kao novi član i dr Albert Vajs (1905-1964), tada advokatski pripravnik, pa advokat, posle Drugog svetskog rata profesor univerziteta na Pravnom fakultetu i predsednik Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, pa Oskar Gavrilović...¹²⁹ Malobrojnost članstva je ostala karakteristika elitne organizacije po strogim merilima odbira i izbora. Imućstveno stanje je pri tome sigurno ostalo od nemalog značaja, zbog velikih dobrotvornih obaveza.¹³⁰

128 Slede potpisi deseterice predlagača kandidature Davida Gabaja. Kurzivom štampana zaključna rečenica naglašena je u originalu podvučenim rečima. (AJ, 100-F23-399).

129 AJ, 100-F23

130 Instrukivan je spisak članova sa zanimanjem i ulicom stana imenovanih. Gotovo svi stanovali su u elitnim kvartovima Beograda. Po azbučnom redosledu prezimena: 1. Adanja Isak S, špediter, Rige od Fere 8 (umro 20. IV 1919); 2. Alkalaj Aron A, glavni sekretar Državne Hipotekarne Banke, Cara Uroša 28; 3. Alkalaj dr Bukus A, lekar, honorar. šef Odeljenja u Vojnoj bolnici i armije, Jevremova 2; 4. Alkalaj dr David M, advokat, Trgovačka 3; 5. Alkalaj dr Isak, vrhovni rabin Kraljevine SHS, Strahinića Bana 48/I; 6. Alkalaj dr Solomon, lekar, Pozorišna 9; 7. Alkalaj Hajim I, trgovac, Kralja Petra 64; 8. Arueti Izrailo, trgovac (firma Braća Arueti i Aca Dinić, Knez Mihailova 45), Rajičeva 9; 9. Arueti Josif, trgovac (firma Braća Arueti i Aca Dinić), Strahinića Bana 27; 10. Auš Sigmund, viši činovnik Izvozne Banke, ("U Ložu stupio 20. II 1912. Dao ostavku 1. II 1924. Preselio se u Peštu"); 11. Aron Bencion, direktor Srpsko Švajcarske Banke, Cara Uroša 26; 12. Alkalaj Josif M, trgovac komisionerske radnje, Kralja Petra 28 (istupio iz Lože?); 13. Band dr Aleksandar, lekar, šef Okružnog ureda, Kralja Petra 26; 14. Baruh Marko, menjač (firma Josif Manojlović, ranije Marko Baruh, Terazije - Kralja Milana 17), Dobračina 22; 15. Benarojo Žak, stan ?; 16. Benarojo Leon, trgovac, Bogojavljenka 9 (Umro 9. XII 1916. u Kairu); 17. Benarojo Nisim, trgovački agent, Ivan-Begova 7; 18. Benarojo Lav, advokat, stan?; 19. Buli Žak E, trgovac-rentijer, Kralja Petra 72 ("Suspendovan" u Loži 1920); 20. Davičo Benko S, advokat, Knez Mihailov Venac 21 (umro 26. VI 1913); 21. Davičo Jakov S, šef Odeljenja u Državnoj Hipotekarnoj Banci, Strahinića Bana 44; 22. Davičo Samuilo I, Zmaja od Noćaja 12a/III; 23. De Leon Leon, trgovački agent, Knez Mihailov Venac 23b/III; 24. De Majo Moric, advokat, Zmaja od Noćaja 12a/IV; 25. De Majo Šemaja, advokat, Terazije - Kralja Milana 9; 26. De Majo Moni (Dr hemije), drogerist, Rige od Fere 6 (Dao ostavku 7. III 1923); 27. Frajgl Hugo, trgovac, stan? (Dao ostavku 11. XI 1925); 28. Farkić dr Avram, lekar, Kn. Mihailov Venac 23; 29. Farhi Avram D, korektor Lozova, Uzun Mirkova 3; 30. Finc Rafailo, advokat, Jugovića 4; 31. Flajšer Hajnrih, trgovac (radnja Flajšer i Čelebonović), Dositejeva 28; 32. Frajdenfeld Ignjat, trgovac, stan?; 33. Frid Josif, zanatlija-obučar, stan?; 34. Urbah dr Hinko, rabin, Zemun;

Prema blagajničkom izveštaju od 11. oktobra 1939. godine na godišnjoj skupštini, verovatno poslednjoj godišnjoj skupštini beogradske Lože Bene Berita, s obzirom na zabranu koja će *nenadano* uslediti već sledeće, 1940, Ložina imovina na dan 1. marta te godine iznosila je 644.400 dinara (sa 30 para manje). A zajedno sa hartijama od vrednosti u iznosu od 50.000 dinara, te 4% agrarnog zajma od 30.000 dinara i pozajmicama *braći* od 18.000 dinara - 675.400 dinara. Početkom godine, po ovom izveštaju, loža *Srbija* je imala sedamdeset i tri člana. Od njih u toku godine su umrla dvojica "a novih članova nije bilo". Od ukupno 71 člana na dan ove skupštine, pedesetorica su plaćala mesečnu članarinu u iznosu od po 200 dinara, dvanaestorica - po 100 mesečno, a devetorica su bila oslobođena od plaćanja članarine, prema "odlukama ranijih predsednika". Ložina imovina bila je raspoređena po fondovima. Od imovine, nešto preko 624.000 dinara na dan 11. oktobra 1939. u najvećem fondu *Dr. Solomona Alkalaja*, nalazilo se 591.169 dinara, a u najmanjem fondu *Jevrejskog muzeja* 4200 dinara. Fond za nemačke izbeglice raspolagao je sa 21.956 dinara.¹³¹

35. Glogauer Leon, Irgovac-izvoznik, Knez Miletina 9; 36. Goldman Oskar, trgovac-izvoznik, Simina 23; 37. Hercl Albert, trgovački agent, Zemun (umro 1922); 38. Hercog dr Fran, advokat, Zemun, Jugoslovenski Trg 45; 39. Hohner David, vicedirektor Viner Bank Ferajna, Vuka Karadžića 12/I; 40. Hercl dr Aleksandar, advokat, Pančevo; 41. Holender Josif, trgovac, Dobračina 8; 42. Josif Moša, trgovački agent, Dobračina 13; 43. Kajon dr Cezar, lekar, Uzun Mirkova 3; 44. Koen Avram M, direktor Saveza Fabrika Šećera, Kneginje Ljubice 6 (Istupio iz Lože 11. III 1927); 45. Koen Avram S, trgovac, Strahinića Bana 25; 46. Koen Solomon A, trgovac, Strahinića Bana 25; 47. Kon Ivan, profesor, direktor Trgovačke akademije, Glavni sekretar Saveza jevrejskih veroispovednih opština u Beogradu, Dubrovačka 21; 48. Landau Mihailo S, trgovac, Dositejeva 7 (Umro 16. VII 1916); 49. Levi Azriel A, trgovac, Kralja Petra 39; 50. Levi Mihailo S, trgovac, Sibirjanin Janka 2; 51. Levi Moric A, trgovac, Strahinića Bana 17; 52. Levi dr Moric, nadrabrin Jevrejske sefardske opštine, Sarajevo; 53. Levi Nahman, trgovac-rentijer, Jovanova 19; 54. Lević Avram, načelnik Ministarstva finansija, Bogojavljenka 9 (Jedan od osnivača. Treći na osnivačkom spisku. dao ostavku 24. III 1914); 55. Levi Moric D, direktor Kolonijalne Banke, Jovanova 23; 56. Majer Ferdinand, trgovac, Kneza Miloša 63 (Dao ostavku 18. februara 1925); 57. Margulis dr Rafailo, lekar, Vuka Karadžića 42/II; 58. Mašijah Isak, direktor Deviznog odeljenja Izvozne Banke, Kraljevića Marka; 59. Medina Isak, trgovac, Ivan Begova 7; 60. Melamed Jakov, trgovac, Pozorišna 27; 61. Melamed Moša, rentijer, član Uprave Generalne Banke (Istupio iz članstva 10. VII 1919); 62. Malho Isak, trgovac, Molerova 2; 63. Munk Manojlo, fabrikant fabrike špodijuma i tulkala, Strahinića Bana 80; 65. Nahman Aleksandar, trgovac, Skadarska (Jedan od osnivača, na osnivačkom, posle "glavnom spisku", pod br. 6 upisani član, "Istupio iz Lože" 11. III 1923); 66. Ozerović Avram, industrijalac rudarski, Simina 31 (Na glavnom spisku, po osnivačkom, pod br. 2. Umro 24. III 1916. u Vrnjačkoj Banji); 67. Pijade dr Bukić, lekar, Kolarčeva 11 (Na glavnom spisku, po osnivačkom, pod br. 8); 68. Pops dr Samuil, lekar, Bosanska?, umro 17. VI 1914; 69. Pops dr Fridrih, advokat, Kneza Mihailov Venac 13; 70. Pordes Sigmund, ranije inspektor Ministarstva za ishranu; 71. Rešovski Adolf (Na glavnom, po osnivačkom spisku pod br. 1), rentijer, ? (rođen u Tum Severinu) 72. Ruso Jakov I, fabrikant fabrike cementa u Ralji i bankar Beogradske Banke Merkur, Vuka Karadžića 12/II; 73. Ruso Nisim D, trgovac, Rige od Fere 12; Rehnicer Stevan, predstavnik Transportno-špediterskog Društva Globus, Čika Ljubina 7; 75. Singer Maks, direktor Anglo Jugoslovenske Trgovačke Banke, Pozorišna 43b/III; 76. Sumbul Isidor, mašinski inženjer, Kralja Petra 52; 77. Sumbul Samuel, arhitekta u preduzeću Nahman i Sumbul, (rođen u Sarajevu), Dubrovačka 4 (Kafana Jadran ?); 78. Talvi Leon R, inženjer, Topličin Venac 23, Palas hotel; 79. Talvi Moša R, trgovac-izvoznik, Knez Miletina 9/II; 80. Testa dr Nisim, lekar, Cara Uroša 15; 81. Urbah dr Hinko, Zemun; 82. Ungar dr Simon, nadrabrin, Osijek; 83. Vinterštajn Pavle, advokat, Kralja Petra 64/IV; 84. Šatner Alfred, trgovački agent, Pozorišna 13; 85. Šancer Adolf (rođen u Pragu), inženjer? u Tehničkom Birou Adolfa Šancera, Bogojavljenka 9 (Istupio iz Lože 10. VII 1925); 86. Šancer Karlo, inženjer u Tehničkom Birou Adolfa Šancera, Bogojavljenka 9 (Istupio iz Lože 10. VII 1925); 87. Šen dr Adolf, (rođen u Vinkovcima), lekar, Svetosavska 23; 88. Šlang Ignjat, (rođen u Krakovu), rabin, Simina 17 (Jedan od osnivača Lože. Prema spisku osnivača na "glavnom spisku" pod brojem 12); 89. Šlanger Ignjat, fabrikant sodne vode, Kralja Aleksandra 92; 90. Špigler dr Oskar, (rođen u Koprivnici), advokat, preselio se u Zagreb 1926; 91. Štern Adolf, trgovac, prema spisku osnivača na Glavnom spisku pod br. 5; 92. Šalinger Julijus (rođen u Bmu, u Čehoslovačkoj), trgovac građevinarskog materijala, Vojvode Dobrnjca 52/II. (AJ, 100-F23-402 do 420).

131 AJ, 100-F23-743 do 745.

ANDRIJA RADENIĆ

Sume mogu izgledati prilično izdašne. Ali sumorne političke prilike bile su praćene dramatičnim potrebama sve većih izdataka za sve veći broj nemaštinom ophrvanih, čiji se broj nepredviđeno povećavao i porastom broja jevrejskih izbeglica iz Nemačke. U ovom blagajničkom izveštaju stajalo je kako su tada "mnoge molbe" upućene na adresu Lože iako su potpuno "opravdane" mogle biti "samo delimično" ispunjene, usled ograničenih sredstava. Zato se apeluje na članstvo da poveća do maksimuma svoje dobrovoljne doprinose u novcu "upravo u ovo teško vreme kada niko ne zna šta će mu sutrašnjica doneti". A "misao" bene-beritskog "bratstva obuhvata" u najvećoj meri "pripravnost pomoći drugima".¹³²

Dr Albert Vajs (1905–1964)

Ta karitativna *pripravnost* morala je, ipak, prema rasuđivanju dalekovidnijih prestatu da bude primarna u zadacima beneberitskih loža one godine kada je 1933. vođa nacističke stranke Adolf Hitler postao *Kancelar Nemačke*. Prema tim dalekovidnijim članovima, počev od te kobne godine, trebalo je da se ove *organizacije najuglednijih i najuticajnijih Jevreja prilagode* obavezama koje proizlaze od nove, dotle nepoznate *životne opasnosti za sam opstanak* jevrejskog naroda. Da li su te beneberitske lože, sa humanističkim i humanitarnim principima jevrejstva i čovečanstva - mogle da se prestroje u organizacije drukčijeg tipa o tome ovi dalekovidni za vremena zla nisu rasuđivali.

¹³² Isto, 745

Velika tragedija jevrejstva, po naslovnoj temi predavanja brata Lazara B. Avramovića (brata doduše po čisto masonskoj, a tek po nekim nagoveštajima i beneberitskoj organizaciji) već se mogla nazreti, pa čak i predvideti. Predavanje pod tim zloslutnim naslovom Lazar Avramović, veliki pobornik nacionalno-oslobodilačkog cionističkog pokreta, održao je 9. maja 1933, u beogradskoj srpskoj masonskoj loži *Pobratim*. Obznanio je odmah uvodnim rečima kako se sada "jevrejski problem, koji je nekima izgledao rešen, a drugima da je ugušen... pojavio u punoj svojoj jačini". Kao nikada ranije. Mada je i ranije, godinama vekova i milenijuma, narod Jevreja, po njegovim rečima, *Izraela*, kao druga rasa, pa ipak kao "nijedna druga rasa nije bila toliko maltretirana, vređana, tučena, prezrena, proklinjana, osuđivana"... Nastavio je pitanjima: "Koji je taj koji bi smeo da potvrdi da to nije istina? Koji je taj koji bi se usudio da opravda podla zverstva, nečuvena, koja su u ime" neke druge "vere" i nekog drugog "božanstva, ljudi... činili Jevrejima?" Nije odmah odgovorio, ali se podrazumevalo da su se mnogi ne samo "usudili" to učiniti, nego su time sticali priznanja u populističkim nadmetanjima. Od njih veštački "fanatizovana" masa nejevreja "progonila je i ubijala jednu manjinu, slabu i bespomoćnu" koja po lažnim navodima ugrožava opstanak naroda kome te mase pripadaju.

Posle nabranja zla počinjenih nad Jevrejima, Avramović se zadržao na tekovinama francuske građanske revolucije koje su omogućile pripadnicima jevrejskog naroda, sukcesivno, u celoj Evropi da steknu ravnopravna građanska prava. Oni su onda doprinosima svojih najznačajnijih naučnika, književnika, umetnika, političara, državnika ubrzali tokove progresivnog razvoja naroda u čijim su državama i zemljama bili nastanjeni.

Iz Avramovićevog izlaganja se moglo razabrati i kako je Hitler lukavo s predumišljajem uvodio postepeno antijevrejske mere veštinom profesionalnog političara. On je naveo Jevreje da prirodnom prilagodavanjem na sve surovije postupke odustaju od otpora sa mogućim neželjenim posledicama i za još nedovoljno učvršćenu vlast. Prve antijevrejske mere bile su svedene na relativno podnošljive, već bezbroj puta primenjivani *numerus klauzus* za jevrejsku decu i omladinu u srednjim i visokim školama. Čak sa izuzetkom za one "čiji su se očevi borili" na ranijim ratištima Nemačke. Od jevrejskih vlasnika velikih preduzeća traženo je *samo* da umesto Jevreja zaposle Nemce, i to prvenstveno one sa partijskom knjižicom Nacional-socijalističke stranke Nemačke. Vlasnička, službenička, kao i zanatlijska te radnička zaposlenost svedena je samo na procenat zastupljenosti jevrejskog življa u državi. Pljačkaški i ubilački upadi u jevrejske domove i radnje ubrajani su u pojedinačne slučajeve.

Sledstveno toj postupnoj *represivnoj politici* prema Jevrejima poluge spasavanja su u neshvatljivo malim razmerama korišćene, kada je to, u prvim godinama vladavine Hitlerovaca, još bilo moguće. Spasonosni instinkt bio je zatomljen umirujućim sredstvima obmanjivanja, kojima se koristila vlast beskrupuloznih vlastodržaca. Avramović je u ovom svom izlaganju mogao navesti tek oko pedeset hiljada jevrejskih prebeglica "preko granice" Nemačke "bežećih od terora hitlerovaca".¹³³ Taj se broj posle iz dana u dan povećavao ali ne do krajnjih mogućnosti. Bekstva su prestala su zatočenjem a uskoro i istrebljenjem zatočenih u koncentracionim logorima.¹³⁴

U ovom alarmantnom ekspezu, Avramović dalje kazuje: "Ali to [progonstvo] ne može da traje večito. Neće se time rešiti problemi" za koje se okrivljuju Jevreji. "Nemačka će se probuditi iz ovog teškog sna"... Navodi reči tadašnjeg predsednika britanske vlade, Ostena Čemberlena koji je jamčio (kasnije, prvi *kapitulirao*) da Britanija "neće ni za trenutak podupreti načelo abdikacije pred Hitlerom i njegovom snagom". Očigledno ohrabren ovakvim rečima i obeshrabreni Avramović ponavlja: "Trebalo se nadati da će se Nemačka... osloboditi svojih... dželata. Trebalo se nadati da će joj čovečanstvo u tome svom snagom pomoći, odbacujući lažno načelo nemešanja u unutrašnje stvari jedne zemlje". Tako će "jevrejstvo, prekaljeno u vekovnim iskušenjima i patnjama izaći iz ovih progona" čak "moralno i duhovno ojačano".¹³⁵

U tom dramatičnom pledoaju u kojem se kontroverzno prepliće nada u spas i osuda na račun progonitelja, predskazuje se kako: "Talas Hitlerovog antisemitizma može, ako se na vreme ne razbije, obuhvatiti i druge zemlje". Sudbina ne samo naroda "Izraela može doći u pitanje". Imajući u vidu proteste Jevreja širom sveta, sa pozivima na bojkot Nemačke, Avramović predočava kako je: "Jevrejski narod osetio ovoga puta svojom intuicijom, koja ga ne vara, da antisemitizam uveden u zakone jedne kulturne države kao što je Nemačka, može poljuljati sve moralne osnove društva"... Istakao je čak kako se "ceo jevrejski narod podigao [uglavnom rečima, drukčije nije mogao u dijaspori] za pravednu odbranu od zajedničkog neprijatelja". Bilo je nepoznato da je: "Stoga i ostalo bez rezultata traženje izvesnih nemačkih Jevreja da se ostavi da oni sami razmrse ovo pitanje sa nemačkim vlastima; traženje uostalom verovatno upućeno pod pretnjom".¹³⁶

133 Lazar Avramović, *Velika tragedija jevrejstva*, predavanje održano na dan 5. maja 1933. u loži *Pobratim* u Beogradu 1933, 12.

134 U Hrvatskoj pod Pavelićevom ustaškom strahovladom, muškarcima oženjenim Hrvatima imali su šansu da se spasu. Nekolicina njih tako su preživeli Holokaust. Verovatno, zahvaljujući predodžbi da je Josip Frank, (1844-1911) jevrejskog porekla, bio osnivač pokreta Frankovaca, pretače Pavelićevog ustaškog poretka. U Srbiji pod nemačkom okupacijom i kvislinškim režimom Milana Nedića, naprotiv, Jevrejke udane za Srbima imale su takvu spasonosnu šansu, iskoristivši je. Ta koncesija u Srbiji zasnivala se možda na predodžbi da je više znamenitih Srba u prošlosti bilo oženjeno Jevrejicama, i imali su isto tako znamenite naslednike iz ovih mešovitih brakova. Generali Milivoj Zečević, Jovan Viktorović... Pa jedan od prvaka Napredne stranke Dimitrije Marinković (1835-1911), višestruki ministar pravde i unutrašnjih dela, sa još znamenitijim sinovima iz tog mešovitog srpsko-jevrejskog braka, Marinkovićem Pavlom (1866-1925) i Marinkovićem Vojislavom (1876-1935). Pa jedan od prvaka Radikalne stranke i dugogodišnji poslanik Srbije u Rimu i Parizu, te predsednik vlade Milenko Vesnić (1862-1921)...

135 Avramović, nav. delo, 18-20. Karakteristično je kako poznati istraživač istorije masonstva u Hrvata i Hrvatskoj dr Ivan Mužić nalazi za potrebno da bez veze sa kontekstom citira Avramovićevu *upozorenje* da se Jevreji neće dati do kraja poniziti, porobiti, istrebiti... Na kraju: "Sam Hitlerov režim ima da nosi te znake osude"... Skrivena Mužićeva poruka je: Neuništivi Jevreji nastaviće tamo gde su privremeno bili zaustavljeni sa pohodom za osvajanje sveta i putevima *judeomasonstva*. Tako se može objasniti i Mužićevo nabranje čelnika Velike Lože Jugoslavije "u razdoblju od 1934. do 1937.", po azbučnom redu prezimena, holimično sa Lazarom Avramovićem na čelu, iako među mnogo eminentnijim prvacima, Avramović ni po jednoj kombinaciji ne bi mogao da dosegne položaj prvog čoveka "u upravi Velike Lože Jugoslavija." (Dr Ivan Mužić, *Masonstvo u Hrvata* (Masoni i Jugoslavija), IV dopunjeno izdanje, Zagreb 1989, 303, 336).

136 Avramović, nav. delo, 19. U spisima istraživača genocida dr-a Milana Bulajića navode se iskazi preživelih srpskih zatočenika u zloglasnom logoru Jasenovcu, da su se među njihovim mučiteljima nalazili, pa čak i isticali, jevrejski zatočenici u službi ustaških zlotvora. Izostaje neophodno razjašnjenje (kad se već smatralo potrebnim citirati ovakve iskaze) da su u logorima ustaša poput logora hitlerovaca i svih drugih sličnih logora (*Goll otok* pod režimom Titovih "komunista") logoraši bili prisiljeni da se međusobno razračunavaju, zlostavljajući jedan drugog, po nahođenju čuvara, komandanta logora, do stepena koje određuje komanda. Prema postulatima istoriografije, morali bi onda biti navedeni i nalazi kojima se obelodanjuje kako su jevrejski logoraši bili mučeni, po naređenju

Mi bismo morali dodati: ne *verovatno* nego uistinu to je izdejstvovano od samih Jevreja, ne samo pretnjom nego i lukavim ubeđivanjem da će njima, Jevrejima Nemačke biti bolje ako ubede svoje sunarodnike širom sveta da prestanu sa žigosanjem nacional-socijalističkog Nemačkog Rajha *Firera*. Ta, mnogima nepoznata, iznenađujuća *lukavost* po razmerama podlosti u pripremanju istrebljivačkog čina kojom su umirivani Jevreji da se bez otpora prilagode *sudbini*, ispoljila se na početku i u navodnim policijskim merama traganja za "nepoznatim" počiniocima nedela, u pljačkama jevrejskih radnji i ubistvima njihovih vlasnika.

Avramovićevo predavanje moglo je da doprinese i raščišćavanju pojmova o rasizmu. On je primerima dokazao da nema naroda čiste rase, naročito ne u Evropi. Neprestana "mešanja", ratnička i mirnodopska "odavno su izmešala evropske rase" svih zemalja i naroda Evrope. Ponavljao je argumentovano da se "rasizam ne zasniva ni na kakvoj naučnoj bazi". Predočio je, koliko su, po nemačkoj rasističkoj teoriji pripadnici niže rase, Jevreji - Ajnštajn, Erlih, Vaserman, Hajne, Spinoza, Mendelzon... doprineli epohalnim dostignućima nemačkog stvaralaštva u područjima nauke, kulture, umetnosti... Slušajući te nepobitne argumente, mogli su skeptici samo primetiti da bi imali većeg dejstva na okolinu da ih je predočio ne-Jevrejin.¹³⁷

Cilj ovog Avramovićevog predavanja bio je zapravo da mobilise masonsku organizaciju Beograda i Srbije a preko nje Savez masona cele Jugoslavije, za poduhvate raskrinkavanja i stavljanja na optuženičku klupu javnosti hitlerovske vlastodršce Nemačke zbog njihovih zločinštava, opravdavnih lažnim teorijskim i empirijskim nalazima protiv Jevreja. "Rukovođen tim mislima", Avramović je zatražio od starešine svoje Lože da ovaj njegov govor u vidu *memoranduma* dostavi Velikoj Loži, s molbom i preporukom da se on saopšti svim Ložama pod njenom zaštitom, kako bi se *braća* u radionicama širom Jugoslavije "upoznala, zainteresovala i podstakla da uzmu u razmatranje ovaj" jevrejski "problem" koji spada u delokrug "prave masonske delatnosti" pošto se tiče "odbrane i zaštite nevinih i pravednih" kroz "odbranu i zaštitu čovekovih prava".¹³⁸

Mi bismo u vezi sa tom Avramovićevom namerom mogli nadovezati kako je ostala nepoznata *sudbina* ovog *memoranduma* po konsekvencama u svesti i radnjama masona i nemasona. Ipak, već samim štampanjem ovde sadržanih iskaza omogućeno je srpskoj i preko srpske celokupnoj jugoslovenskoj javnosti da se istinitim informacijama upozna sa problemom koji je prerastao u pitanje života i smrti za sve Jevreje. Tada samo Nemačke, ali po dalekovidnima i za sve jevrejske žitelje širom Evrope (a po daljem redosledu i sve druge podjarmljene nejevrejske žitelje) koje će ubrzo dosegnuti Hitlerova Nemačka u već nagoveštenim osvajačkim ratnim pohodima.

ustaša, od strane nejevrejskih logoraša, dakle, i srpskih, kao i drugih u Jasenovcu. I to po pravilu, kad su u pitanju jevrejski logoraši, sa smrtonosnim ishodom. Zato gotovo i nema preživelih jevrejskih logoraša, za razliku od drugih, iz logora *Jasenovca* koji bi kazivali kako su ih tukli i mučili nejevrejski logoraši.

137 Avramović, nav. delo, 22.

138 Isto.

ANDRIJA RADENIĆ

Lazar B. Avramović kao mason prožiman idejom doktrinarne veličine Saveza masonskih organizacija u zemaljskim i svetskim razmerama, preцениo je moć organizacije masona u poduhvatima za zaustavljanje nacističke Nemačke u zločinima protiv Jevreja na ravni zločina protiv čovečanstva. Iako su masonske lože bile univerzalne i daleko uticajnije od čisto jevrejskih loža Bene Berita, ni one nisu imale snagu koja im je pripisana. Pred *nacističkim* naletom pokazale su zapravo kako su na tom terenu sasvim nemoćne.

Činioci antisemitizma su toliko brojni da ni oni koji manipulišu sa njima nisu svesni njihovog dalekosežnog dometa. Zasnivaju se na porivima lakovernosti ako ne zla. Zlotvornost se povećava zakonomernošću velikog broja lakovernih. Relativno je lako bilo objasniti poplavu antisemitskih članaka, brošura, knjiga u vremenima prodora fašizma, putevima *nepobedive* i *neodoljive* nacističke Nemačke kroz ksenofobne ideologije u godinama koje su prethodile i protekle tokom Drugog svetskog rata. Ali kako protumačiti hajke na Jevreje posle Holokausta, kada ih je u zemljama, u kojima ih je bilo više desetina i stotina hiljada, preostalo samo nekoliko hiljada (u Srbiji oko 3000), ukoliko ih je uopšte ostalo. I gde više nema tajanstvenog Bene Berita, jer nema ni u minoranom broju Jevreja koji bi svojim doprinosima, u skladu sa svojim prihodima i društvenim funkcijama mogli da omoguće uspešan rad njegovih loža. Prema statutarnim odredbama, za karitativne potrebe kao i za potrebe stvaralaštva u domenima nauke, kulture, umetnosti Jevreja i jevrejstva.

Postoje dokumenta koja svedoče o čuđenju mnogih protivjevrejskih anisemita u samoj Nemačkoj pod nacističkim Hitlerovim režimom, kako su Jevreji bespomoćno, bez otpora omogućili da budu istrebljeni. Ovi Hitlerovci nisu ni sebi smeli priznati kako su bili obmanjivani u uverenju da Jevreji programiraju osvajanje sveta sa svojom najmoćnijom *tajanstvenom* beneberitskom organizacijom na čelu, uz objašnjenje da se u njegovim ložama okupljaju i većaju o vladavini svetom najbogatiji i najuticajniji Jevreji većine zemalja sveta. Ali fama, bolje reći fame i o tom i takvom Bene Beritu još nisu nedelotvorne, pri opravdavanju akcija protiv Jevreja. Zato treba nastaviti sa istraživanjima faktografskih akata koja autentičnom dokumentacijom opovrgavaju famozne tvrdnje sa lažnim iskazima o ložama Bene Berita.¹³⁹

139 Od profesionalnih istoričara do sada samo je saradnik Instituta za savremenu istoriju Nebojša Popović pisao o Bene Beritu u članku pod naslovom *Nezavisni Orden (red) Bene Berit u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) 1911-1940.* godine. (Godišnjak za društvenu istoriju, god. II, sveska 2, Beograd 1995, 220-228). Članak je informativnog sadržaja. Od savremenika ostao je u masonskim časopisima *Neimar* 1926, sv. 65-66, 582-589 i *Šestar* zabeležen osvrt Hinka Hinkovića, sa inicijalima H. H. na razloge osnivanja i ciljeve rada Bene Berita. Osvrt se zasniva na Hinkovićevo predavanju u masonskoj loži u Beogradu. Tu Hinković iznosi kratki istorijat Bene Berita, ističući da je osnivač ove jevrejske nacionalne organizacije Henri Jonas bio doseljenik iz Nemačke. On je "kao mason", ne kaže razočarani mason, "počeo da gradi beneberitsku organizaciju na masonskom temelju". Vremenom: "Kad je gonjenje i zlostavljanje Jevreja počelo da uzima sve više maha i sve veće razmere u mnogim državama, a naročito u Istočnoj Evropi (Rusiji, Poljskoj i Rumuniji) Orden [Bene Berita] je svojim opštečovečanskim ciljevima i težnjama dodao i specifične jevrejske, ciljeve odbrane i zaštite od srednjovekovne inkvizicije i savremenog pogroma." Hinkovićevo izlaganje bilo je veoma instruktivno. Njime je obelodanjeno kako je već tada Bene Berit dostigao ugled najuglednije jevrejske svetske organizacije, čak i po procenama najviših predstavnika SAD i mnogih drugih država sveta. Taj ugled se ogleda i dalje neprekidno u komunikaciji na najvišem nivou čelnih državnika mnogih zemalja i rukovodećih ličnosti i foruma Bene Berita. Na kraju ovog osvrta Hinković je podsetio *braću* na staru izreku: "Samo onaj koji poznaje prošlost, može razumeti sadašnjost i pogledati u budućnost" svoga naroda i ljudskog roda u celini". Mi bismo trebali dodati: samo istinitu prošlost, jer lažno rekonstruisana mitska,

Andrija Radenić

S u m m a r y

B'NAI B'RITH IN SERBIA AND YUGOSLAVIA 1911-1940

This article is based on the data from archive documents, history books, historical tributes and various accompanying texts. The paper begins chronologically with description and analysis of the history of B'nai B'rith Lodges in Serbia and Yugoslavia according to the testimonies of the participants. The first B'nai B'rith Lodge named *Srbija* (Serbia) was

mitološka predstava o prošlosti može da deluje kobno i na sadašnjost i na budućnost dejstvima obmane U tom pogledu karakteristična je Mužičeva najnovija knjiga "Masoni u Hrvatskoj 1918-1967" koja je štampana 1993. godine. Ona je sastavljena iz arhivski sačuvanih dokumenata sa odgovarajućim Mužičevim komentarima. Već na njenim uvodnim stranama su *izložena* dva masonska tabloa sa mrtvačkom glavom uz natpis *Jehova*. Zna se, u znaku insignia jevrejskog Boga kao *gospodara svih svetova* (Milan Vujaklija, *Leksikon stranih reči i izraza*, 380). U poglavlju "Židovi i masonerija" tu se *potvrđuje* kako: "Masonstvo i po svom ritualu a i po svom duhu najuže se nadovezuje na židovsko-kapitalistički, individualistički i anacionalistički duh. Osim toga masonstvo po svojoj organizaciji i bratskoj povezanosti pruža židovskom kapitalu njegovu ekspanziju i gospodarsko povezivanje". Tu se dalje kao tipični primer navodi da su "i sisačku ložu *Zur Nächstenliebe* [hrvatsko ime "Ljubav bližnjega", odnosno "Ljubav Bližnjemu" ovdje je s predumišljajem izostavljeno] osnovali sisački Židovi, a ložu "Vigilantia" u Osijeku osječki Židovi. Slično je bilo i kod osnutka zagrebačkih loža"...

Vrhunac tipičnog antisemitskog masonskog razvrstavanja se razabire u konstataciji, da se: "Snaga židovstva očituje ipak najbolje u popisu židovske lože "B'ne Brit" u Zagrebu, koja je izravno bila priključena *engleskoj Velikoj loži*". (Istakao A.R.) Ističe se priključak Velikoj Loži Engleske, podrazumeva se masonskoj, jer se javnost u novo osamostaljenoj Hrvatskoj populistički najprobitičnije sada instruiše o Jevrejima i u vezi sa *prosprski* nastrojenom Engleskom u sprezi sa jevrejstvom posle raspada prethodne Jugoslavije. Da je beneberitska Loža u Zagrebu delovala po ingerencijama Velike Lože Bene Berita u Jugoslaviji, što je Mužiću kao istraživaču masonstva i beneberitizma svakako poznato, ovdje se ne uvažava. Ali kad tako obmanjuje javnost *najbolji*, najcenjeniji i najčitaniji istraživač i pisac istorije hrvatskog masonstva, onda nije za čuđenje što se u javnosti i posle Holokausta u ne malim razmerama rasuđuje po iskazima antijevrejskog antisemitizma.

Mužičevo zamamljivanje se ogleda i u komentaru spiska članova zagrebačke lože Bene Berita sa imenima i zanimanjima 72 člana. Iz tog popisa proizlazi takođe da su članovi beneberitske Lože u Zagrebu bili trgovci, a od njih manji broj veletrgovci, te industrijalci, odnosno direktori industrijskih preduzeća, pa i lekari i advokati, uz nekoliko činovnika. Znači, obični pripadnici srednjih i viših staleža buržoaske građanske klase. A po Mužiću: "Prema popisu članstva te Lože, koja nije čuvala previše svoju tajnost [pa bila je javna, javno pravna nepolitička organizacija, što Mužić takođe mora da zna] vidi se, da su židovski masoni [opet dezinformacija, Loža je bila nemasonska, pa njeni članovi nisu mogli biti masoni] držali u svojim rukama gotovo sav naš industrijski život i svu našu veletrgovinu; a pored toga su bili u slobodnim zvanjima odvetnika i liječnika, tj. u zvanjima gdje su i svoje znanje trgovačkim putem slobodno prodavali i unovčavali."

Da nije autentični citat, citirane reči bi bile neverovatne. Pored mnogobrojnih i mašom bogatijih hrvatskih, srpskih, mađarskih, nemačkih trgovaca, preduzetnika, bankara, prema nepobitnim državnim statističkim podacima, po Mužiću, moglo bi se reći, gotovo kao svojevremeno po Hitleru, Paveliću i njihovih istoriografa gotova sva veletrgovina, industrija, bankarstvo... "bili su u rukama židova" i to na način da su i njihovim lekarima i advokatima omogućili da svojim znanjima pljačkaju u Hrvatskoj hrvatski narod, a ne da radom zarađuju kao njihove nejevrejske kolege! Posle svega, nameće se i pitanje: Kako i zašto istraživač Mužičevog ranga može ovako neistinito baratati sa činjenicama samo zato što su u pitanju Jevreji? Sve postaje još drastičnije saznanjem da se sa naučnim pretenzijama navode optužbe protiv masona i Jevreja pod firmom *judeomasonstva* sa Bene Beritom na čelu, u ovoj verziji, gotovo doslovno, bez ukazivanja na izvor, i prema *nalazima* autora opskurne knjižice *Židovska masonerija*, štampane u godinama koje prethode Holokaustu. Ne preostaje drugo nego da se sa što više podataka razotkriju neistine koje se šire i indoktriniraju u svest i podsvest ovakvim publicističkim i "naučnim" spisima.

ANDRIJA RADENIĆ

established in Belgrade in 1911, and the organisation was active until 1940 when under Nazi Germany's pressure its Lodges were prohibited together with actual and pseudo Masonic organisations. Following this historical report based on the founders' testimonies from the *Memorials* is the summary of the work and mission of these Lodges according to the interpretations of their advocates and opponents. The concluding part of this paper includes the reconstruction of the B'nai B'rith activities by indirect method, from documents and archives.

The B'nai B'rith Lodges in Yugoslavia were primarily organised on humanitarian and charitable basis, same as in other countries. Being a purely Jewish organisations whose purpose was regulated by their *Constitution*, their aim was also to resolve all misunderstandings, disputes and conflicts. First, there were those specific for Yugoslavia and Serbia, like a division between Sephardim, the older settlers and Ashkenazim, who came to these parts of Europe later. The other disagreements were the usual ones, as the antagonism which arises between the wealthy and the poor, the different attitudes of the orthodox and unorthodox, zionists and nonzionists, liberals and conservatives... Thus we can conclude that the general concept of the B'nai B'rith Lodges was the same as everywhere: they were patriotically national and universal. These attributes were evident in their names: Belgrade B'nai B'rith Lodge was named *Serbia*, the Croatian one: *Zagreb*, the one in Bosnia and Herzegovina: *Sarajevo*.

All B'nai B'rith Lodges in Serbia and Yugoslavia were under the jurisdiction of the regional Grand Lodge of the XI district in Istanbul. On October 27, 1935 was established the *Jugoslovenska Velika Loža Nezavisnog Ordena Bene Berita XVIII distrikta* (Yugoslav Grand Lodge of the Independent Medal of B'nai B'rith of the XVIII District), or N.O.B.B. For the constitution of the Grand Lodge in one country were required at least four Lodges; beside the above mentioned ones there were six of them that year, respectively in Novi Sad, Subotica and Osijek. On the constitutive conference of the Yugoslav Grand Lodge of B'nai B'rith the world known physician Bukić Pijade, M.D, was elected for its president.

The most noted achievements of B'nai B'rith were: the domain of charity, the establishment of The Jewish School for Girls, Jewish Library and Reading Room and the Jewish Gymnastic Society (all in Belgrade), and the building of the Jewish Hospital in Subotica. Monetary donations to zionist *Keren Hayesod*, for victims of the anti Jewish pogroms in Smyrna, Damascus, Bulgaria, Ukraine, Palestine... were the largest. The investments and endeavours of B'nai B'rith Lodges in the fields of culture and arts were most adequate. The first big exhibition of the great Jewish painter Leon Koen in Belgrade was made possible primarily because of the B'nai B'rith donations. The monument to the dead Jewish soldiers, erected on the Jewish cemetery, could not have been made without the financial aid of the rich B'nai B'rith members. In Zagreb, it was also mostly the B'nai B'rith financial aid which facilitated the building of the Jewish Hospital and expansion of the Švarc Jewish Home for the Elderly. As the international Jewish organisation connected world wide, during World War I B'nai B'rith from the allied states helped Serbia in its arduous fight during those harsh

years, and this was greatly appreciated by official circles in Serbia and newly formed Yugoslavia.

This paper also examines the inadequately documented connections of B'nai B'rith and Masonic Lodges and problems originating from such conjectures. The state authorities in Serbia and Yugoslavia treated B'nai B'rith Lodges as the Masonic ones, with all positive and negative connotations. Positive attitude considered both organisations as charitable and humanitarian; the negative approach viewed both as clandestine with conspiratorial motives, so under Nazi Germany's pressure Lodges were finally prohibited by legislation of 1940. Actually, Masonic organisations kept their distance, treating at best B'nai B'rith Lodges according to the criteria applied to the various organisations of semi Masonic type. In Serbia and Yugoslavia B'nai B'rith activities were public, its membership list was also open to the public, it was purely nationalistic organisation, while its goals and tasks were the results of the specific Jewish situation in diaspora and only some of its rituals and symbols could be connected with Masonic organisations.

B'nai B'rith by extraordinary patriotic, nationalist, humanitarian and charitable contributions affirmed in every way its commitment to the needs of Jews and Jewry, being also in harmony with the interests and striving of the state in which it was working freely without restrictions. This history is well documented in this paper through the analytical interpretation of the available data, explained from the opponents' and advocates' standpoints and clarified by direct and indirect exploration.